

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE DİN GÖREVLİLERİNİN DİNİ VE
SOSYAL ANLAYIŞLARINDAKİ DEĞİŞMELER**

(ÇANAKKALE İLİ BİGA İLÇESİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tekin**

**HAZIRLAYAN
Osman Dertli
04192002**

Çanakkale – 2008

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Osman Dertli'ye ait Sosyal Değişme Sürecinde Din Görevlilerinin Dini ve Sosyal
anlayışlarındaki Değişmeler adlı çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Yrd. Doç. Dr. Mustafa TEKİN

Üye
Doç. Dr. Muhsin AKBAŞ

Üye
Yrd. Doç. Dr. Mahmut SALİHOĞLU

Üye
Yrd. Doç. Dr. Şevket YAVUZ

Üye
Yrd. Doç. Dr. Nimetullah AKIN

ÖZET

İnsan hayatı genel anlamda bir bütündür. Onun hayatında, sosyo-kültürel, dini, iktisadi, siyasi, sanatsal vb. pek çok faktör bulunmaktadır. Din olgusu da insan hayatında önemli bir unsur olarak belirmektedir. Kişinin sosyal hayatının her hangi bir alanında meydana gelen bir değişim, onu diğer yönleriyle de etkilemektedir. Çünkü insan, maddi ve manevi yönüyle bir bütünlük oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanın maddi yönünde ortaya çıkan bir değişme manevi yönünü etkilemekte, manevi yönünde meydana gelen bir değişme de maddi yönünü etkilemektedir.

Cumhuriyet Türkiye'si, birçok yönüyle Osmanlı toplumsal geleneğinden bir takım uygulamalar yoluyla kendini farklılaştırmaya çalışan bir toplum olmuştur. Özellikle dinsel hayatın Osmanlı toplum yapısında oynadığı rolü sınırlamak için yapılan uygulamalar dikkat çekicidir. Bu uygulamalara bağlı olarak Türkiye'de toplum bir değişim içerisine girmiştir. Bu değişim sürecinde dini hayat giderek bireyselleşen ve insanların özel inanç alanlarına hitap eden bir hale dönüşmüştür.

Sosyal ilişkiler bağlamında toplumla çok yakın bir ilişki içerisinde olması beklenen din görevlisi; bu ilişkinin neticesinde sosyal ve dini yaşamda toplumu etkilemekte ve yine bu alanlarda toplumdan etkilenmektedir. Dolayısıyla bu etkilenişin bir neticesi olarak din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarında bir takım değişimler olması beklenmektedir. Bu çalışma; değişim süreci içerisinde olan ülkemizde din görevlilerinin sosyal ve dini anlayışlarındaki değişimleri tespit etmeye çalışmış, birinci bölümde konuyla ilgili teorik bilgiler verilmiş; ikinci bölümde ise anket uygulamasının sonuçları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Değişme, Din, Din Görevlisi

ABSTRACT

Human life is a whole in general meaning. There are a lot of socio-cultural, religious, economical, political, artistic etc factors in his life. The fact of religion is also an important element in the human life. A change which takes place in any area of the social life of the person effects him with the other aspects as well. Because human constitutes integrity with his material and moral aspects. Consequently, any change which appears in the material aspect of the human also influences his moral aspect, and any change which appears in the moral aspect of the human also influences his material aspect.

Republic Turkey has become a community which tries to differentiate itself by means of some applications from the Ottoman social tradition in a lot of aspects. In particular, the applications which are performed in order to limit the role which the religious life plays in the Ottoman social structure is remarkable. Depending on these applications, the society underwent a process of change in Turkey. The religious life converted into a form which individualized gradually and addressed to the private belief areas of the humans in this process of change.

With regard to the social relationships, the religious officer that is expected to be in a very close relationship with the society influences the society in the social and religious life as a consequence of this relationship and influenced from these areas. Consequently, as a result of this interaction, some changes are expected to happen in the religious and social approaches of the religious officers. This study tried to determine the changes in the social and religious approaches of the religious officers in our country, in Çanakkale province Biga district, and the theoretical information relating to the subject is provided in the first chapter and the results of the survey application are then evaluated in the second chapter.

Keywords: Social Change, Religion, Religious Officer.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	4
1. KONUSU.....	4
2. PROBLEMİ.....	4
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	6
1. AMACI.....	6
2. ÖNEMİ.....	6
C. VARSAYIMLAR.....	7
D. SINIRLILIKLARI.....	9
E. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	9
1. Yöntemi.....	9
2. Evreni ve Örnekleme.....	10
3. Bilgi Toplama Araçları.....	10
4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması.....	11
F. ÇANAKKALE İLİ BİGA İLÇESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	11
1. Tarihi.....	11
2. Coğrafi Durumu.....	12
3. Nüfus Yapısı.....	13
4. Sosyal Durumu.....	13
5. Dinî Yaşamı.....	14

I.BÖLÜM

A. SOSYAL DEĞİŞMEYLE İLGİLİ TANIM VE KAVRAMLAR.....	15
1. Değişme Nedir?.....	15
2. Değişimin Özellikleri.....	15
3. Sosyal Değişmenin Tanımı.....	17
4. Sosyal Değişmenin Dinamikleri.....	19
5. Sosyal Değişme ve Toplum.....	20
B. SOSYAL DEĞİŞME VE DİN İLİŞKİSİ.....	21
1. Sosyal Değişme ve Din İlişkisi.....	21
2. Sosyal Değişmenin Din Üzerindeki Etkisi.....	23
3. Dinin Sosyal Değişme Üzerindeki Etkisi.....	24
4. İslam ve Değişim.....	26

C. TÜRKİYE’DE DİN VE DEĞİŞİM.....	28
1. Türkiye’de Din ve Değişim.....	28
2. Türkiye’de Din Görevlileri ve Sosyal Değişme.....	30
a. Hz. Peygamberden Günümüze Din Görevlileri.....	30
b. Din Görevlileri ve Sosyal Değişme.....	33
D. SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE MEDYAYA YANSIYAN DİNİ VE SOSYAL KONULAR.....	35
1. Zuhr-i Âhir Namazı.....	36
2. Kadın ve Erkeğin Aynı Safta Namaz Kılması.....	38
3. Kadınların Cuma ve Bayram Namazına Gitmesi.....	39
4. Resmi Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçmesi.....	40
5. İmamların Kot Giymesi.....	41

II. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

A. DİN GÖREVLİLERİNİN OLGUSAL ARKA PLANI.....	44
1. Din Görevlilerinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	44
2. Din Görevlilerinin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	44
3. Din Görevlilerinin Görev Yaptıkları Yere Göre Dağılımı.....	45
4. Din Görevlilerinin Yaş ve Öğrenim İlişkisi.....	45
5. Din Görevlilerinin Yaş ve Görev Yaptıkları Yer Arasındaki İlişki.....	46
6. Din Görevlilerinin Öğrenim Düzeyi ve Görev Yeri İlişkisi.....	47
B. SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE DİN GÖREVLİLERİNİN DİNİ VE SOSYAL ANLAYIŞLARINDAKİ DEĞİŞMELERLE İLGİLİ BULGULAR VE YORUMLAR.....	48
B.1 Namazları Cem Etme	48
B.2 Zuhr-i Âhir Namazı	51
B.3 Teravîh Namazı	53
B.4 Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması.....	55
B.5 Kadınların Erkeklerle Birlikte Cenaze Namazı Kılması.....	59
B.6 Kadın ve Erkeğin Aynı Safta Namaz Kılması.....	62
B.7 Din Görevlisinin Sakallı ve Bıyıklı Olması.....	63
B.8 Mevlit Okuma ve Okutma.....	66
B.9 Erkeğin Altın Yüzük Takması.....	68
B.10 Kur’an-ı Kerim’e Abdestsiz Dokunma ve Abdestsiz Okuma.....	70
B.11 İçtihat Kapısının Kapanıp Kapanmaması.....	72
B.12 Çağın Problemlerini Çözme.....	73
B.13 Spor Tarzı Elbiselerle Namaz Kıldırma.....	75

B.14 Enflasyon Oranını Geçmeyecek Kadar Faiz Alma.....	77
B.15 Ev ve Araba Almak İçin Kredi Çekme.....	79
B.16 Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçmesi.....	81
B.17 Erkeğin ve Kadının Bir Arada Bulunması.....	85
B.18 Kadının Sesinden İlahi ve Şarkı Dinleme.....	86
B.19 Erkeğin ve Kadının Birbirine Üstünlüğü.....	88
B.20 Aile Reisinin Erkek Olup Olmaması.....	90
B.21 Gençlerin Flört Etmesi.....	91
B.22 Din Görevlisinin Eşinin Çalışması.....	92
B.23 Din Görevlisinin Tatile Bakışı.....	93
B.24 Din Görevlisinin Düğün Merasimine Bakışı.....	94
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA.....	101
EK-I: GÜNCEL DİNİ MESELELER İSTİŞARE TOPLANTISI-I SONUÇ	
BİLDİRGESİ.....	103
EK-II: ANKET FORMU.....	113

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 - Din Görevlilerinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	44
Tablo 2 – Din Görevlilerinin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	44
Tablo 3- Din Görevlilerinin Görev Yaptıkları Yerlere Göre Dağılım.....	45
Tablo 4- Din Görevlilerinin Yaş ve Öğrenim İlişkisi.....	45
Tablo 5 –Din Görevlilerinin Yaş ve Görev Yaptıkları Yer Arasındaki İlişkisi.....	46
Tablo 6- Din Görevlilerinin Öğrenim Düzeyleri ve Görev Yeri İlişkisi.....	47
Tablo7- Namazları Cem etme Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	48
Tablo 8- Namazları Cem etme Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	50
Tablo 9- Zuhr-i Âhir Namazı Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	51
Tablo 10- Teravih Namazı Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	53
Tablo 11- Teravih Namazı Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	54
Tablo 12- Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	55
Tablo 13- Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	57
Tablo 14- Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması Konusunun Görev Yapılan Yere Göre Dağılımı.....	58
Tablo 15- Kadınların Erkeklerle Aynı Ortamda Cenaze Namazı Kılması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	59
Tablo 16- Kadınların Erkeklerle Aynı Ortamda Cenaze Namazı Kılması Konusunun Görev Yeri Göre Dağılımı.....	61
Tablo 17- Kadın Erkek Karışık Aynı Safta Namaz Kılması Konusunun Görev Yaptığı Yere Göre Dağılımı.....	62
Tablo 18- Din Görevlisinin Sakallı ve Bıyıklı Olması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	63
Tablo 19- Din Görevlisinin Sakallı ve Bıyıklı Olması Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	65
Tablo 20- Mevlit Okuma ve Okutma Konusunun Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	66
Tablo 21- Erkeğin Altın Yüzük Takma Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	68
Tablo 22- Kişinin Kur'an-ı Kerim'e Abdestsiz Dokunması ve Abdestsiz Okuması Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	70
Tablo 23- İçtihat Kapısının Kapanıp Kapanmaması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	72
Tablo 24- Çağın Problemlerini Çözme Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	73
Tablo 25- Jeans ve Spor Tarzı Elbiselerle Namaz Kıldırma Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	75
Tablo 26- Enflasyon Oranını Geçmeyecek Kadar Faiz Almanın Haram Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	77
Tablo 27- Enflasyon Oranını Geçmeyecek Kadar Faiz Almanın Haram Olup Olmamasının Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	78

Tablo 28- Ev ve Araba Almak İçin Bankadan Kredi Çekmede Bir Sakıncanın Olup Olmamasını Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	79
Tablo 29- Ev Araba Almak İçin Bankadan Kredi Çekmede Bir Sakıncanın Olup Olmama Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı.....	80
Tablo 30- Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçip Geçmemesinin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	81
Tablo 31- Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçip Geçmemesinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	83
Tablo 32- Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçip Geçmemesinin Görev Yaptığı Yere Göre Dağılımı.....	84
Tablo 33- İşyeri Ve Özel Alanlarda Erkeğin ve Kadının Bir Arada Bulunmasının Dini Açıdan Sorun Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	85
Tablo 34- Kadın Sesinden İlahi ve Şarkı Dinlemekte Dini Açıdan Bir Sakınca Olup Olmama Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı.....	86
Tablo 35- Dini Açıdan Erkeğin ve Kadının Birbirine Üstünlüğünün Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	88
Tablo- 36 Dinî Açıdan Erkeğin ve Kadının Birbirine Üstünlüğünün Olup Olmamasının Görev Yerine Göre Dağılımı.....	89
Tablo 37- Dine ve Geleneğe Göre Aile Reisinin Erkek Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	90
Tablo 38- Evlilik Öncesi Gençlerin Flört Etmesinin Dini Açıdan Bir Sorun Teşkil Edip Etmemesinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	91
Tablo 39- Eşin Çalışmayı İstemesi Durumunda Din Görevlisinin Tavrının Ne Olacağı Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	92
Tablo 40- Senelik İzinlerin Geçirildiği Yer Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı.....	93
Tablo 41- Çocuğunuza Düğün Merasimi Yapma Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	94

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.	: Bakınız
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
İSAV.	: İslami Araştırmalar Vakfı
S.Ü.S.B.E	: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: Sayfa
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Değişim olgusu hayatın bir gerçeğidir. Sosyal hayatta hemen her şey az ya da çok, zamana, mekana ve şartlara bağlı olarak değişmektedir. Sosyal hayat devamlı değiştiğine göre insanların düşünce ve davranışları da buna bağlı olarak değişmektedir. Dünyada var olan insan ve toplumlar aynı kalmamakta, zamanla farklı şekil ve görünüm almaktadırlar.

Sosyal hayatın devamlı farklılaştığı bir süreçte, sosyal şartlar ve ilişkiler de değişmektedir. Değişen ve farklılaşan alanlardan birisi de din ve toplum ilişkileridir. Tarih boyu sosyal bir olgu olarak insanların gündeminde hep bulunmuş olan dinin anlaşılması ve uygulanması hem dinlere, hem de farklı zaman ve şartlara göre değişmektedir.

Değişen ve farklılaşan dünyada ülkemizin de sosyal değişim sürecinde olduğunu görmekteyiz. Bu süreçte toplumumuzun din ve toplum ilişkilerinin tespiti önemli bir konudur. O nedenle de ülkemizin her bölgesinin dini inanç, ibadet ve sosyal hayatının, nasıl bir değişim yaşadığının incelenmesi gerekmektedir. Bu noktada toplumumuzun dini ve sosyal hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan din görevlilerinin değişim sürecindeki yerinin tespiti bize, din görevlilerini ve toplumumuzu tanımada önemli katkılar sunacaktır. Zira din görevlilerinin camilerdeki görevleri çerçevesinde yapmış oldukları vaaz ve irşatlarla birlikte, insanların doğumundan ölümüne, sünnetinden nikâhına, sevincinden hüznüne, yaşamlarının her alanında var olması, bu konunun önemini daha da artıracığı ortadadır.

Sosyal değişimin en üst seviyelerde seyrettiğini, biz de sosyal değişim sürecinde din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarındaki değişimleri tespit

etmeye çalıştık. Bu çerçevede hazırlamaya çalıştığımız tezimiz; giriş ve sonuçtan başka iki bölümden oluşmaktadır. Giriş; araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve önemi, evreni ve örneklemini, sınırlılıkları, varsayımlar ve araştırmanın metodu hakkında bilgiler içermektedir. Birinci bölüm; araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinden oluşurken, ikinci bölüm; Çanakkale İli Biga İlçesinde görev yapan din görevlileri üzerine yapmış olduğumuz alan çalışmasından ve bu çalışmanın bulguları ve yorumlarından oluşmaktadır.

Araştırmanın konusunun belirlenmesinde, anket sorularının oluşturulmasında ve oluşan metnin gözden geçirilmesinde çok büyük katkısı olan danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Mustafa TEKİN beye, fikirleri ve düşünceleriyle bana yardımcı olan Doç. Dr. Abdurrahman KURT beye teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Değişim, doğrudan insanla ilgili bir kavram olup, hem olumlu değişiklik, hem de olumsuz değişiklik anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda insan yaşantısının her aşamasında bazen kendini olumlu veya olumsuz yönde değiştirme çabası içinde görünürken, bazen de her türlü değişim baskısına rağmen, özgün vasıflarını, kimliğini ve ahlaki değerlerini muhafaza etmek için kıyasıya mücadele eder; değişime karşı çıkar; değişmemek için gayret eder. Bu bağlamda insan, hem değişim, hem de süreklilik isteyen bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

Değişim; insanlığın ilk anından itibaren ve insanlığın varlığını devam ettirdiği bütün aşamalardan geçerek günümüze kadar gelen ve bu sürecin her aşamasında kendini hissettiren sosyal bir olgudur. Değişimin varlık sebebi, insanoğlunun hep bir arayış içerisinde olması, bulunduğu hayat şartları içerisinde ileriye gitmek istemesi ve hayatını kolaylaştırmak için gerekli eylemleri yapmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu değişim isteği maddi ve manevi alanda kendini göstermektedir. Maddi alandaki değişiklik ile, insanın teknolojik ve bilimsel çalışmalarını ve bu çalışmalar sonunda hayatına kattığı değişiklikler ifade edilirken, manevi alandaki değişiklik ile de insanın sosyal, kültürel, dinsel ve düşünsel boyuttaki değişimleri ifade edilmektedir.

İnsan sosyal bir varlık olduğundan ve sosyalliğini diğer insanlarla girdiği ilişkilerden dolayı kazandığından, birilerinden etkilenmek ve birilerini etkilemek durumundadır. Sosyal ilişkiler içerisinde insan, kendi duygu ve düşüncelerini diğer insanlara yansıtırken, diğer insanların duygu ve düşüncelerinden de etkilenmektedir. Bu ilişkiler sonucunda birey sosyal bir boyut kazanmaktadır. Dolayısıyla insan, çevresinde meydana gelen fiziki, kültürel ve sosyal olaylardan

¹ HİZMETLİ, Sabri, "İslam ve Değişim", A.Ü.İ.F.D., Cilt-37, s. 87

etkilenmekte ve bu etkileniş, insanın duygu ve düşüncesinde kendini göstermektedir.

Değişmenin olmadığı olamayacağı bir toplum düşünmek mümkün değildir. Hemen her toplum belli bir değişimden geçmiştir. Bu değişim ilk toplumlarda daha yavaş iken modern toplumlarda çok daha hızlıdır. Değişime karşı koymaya çalışmak, akıntıya karşı kürek çekmek anlamına gelmektedir. Çünkü insan istese de, istemese de hayatta meydana gelen değişiklikler onu etkilemektedir. Ancak değişme nötr bir kavram olduğundan bu değişmelerin yönünü tayin etmek, olumlu mu, olumsuz mu olduğunu tespit etmek, o toplumda meydana gelen gelişme veya ilerlemelerle ya da çözülme veya bozulmalarla mümkün olmaktadır. Bu durumda önemli olan, insanın ve toplumun değişmelere ne kadar uyum sağladığıdır.

Toplumları meydana getiren birçok kurum vardır. Din, aile, eğitim, siyaset vb. kurumlar toplumun bütünlüğünü oluşturmaktadır. Toplumun gelişmesi ve yenileşmesi sürecinde söz konusu kurumların bir uyum içerisinde sosyal değişimi yaşamaları önemlidir. Kurumlardan birinde meydana gelen eksiklik ya da uyumsuzluk, gelişme ve değişmeyi olumsuz yönde etkilemekte; bu da toplumsal sorunları beraberinde getirmektedir.²

Din olgusu toplumların vazgeçilmez unsurlarından biridir. Din ile insanlık tarihi aynıdır. Din varken insanlık, insanlık varken de din vardı. Birbiriyle böyle yakın ilişkiler içerisinde olan insan ve dinin birbirlerini etkilemeleri ve birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla insanın aktif rol oynadığı sosyal değişmelerde din etkilendiği gibi, din de sosyal değişmeyi etkilemektedir. Toplumu oluşturan diğer kurumlarda meydana gelen bir değişim

² AKDOĞAN, Ali, *Sosyal Değişme Ve Din*, Rağbet Yay., İstanbul -2004, s. 9

din kurumunu da etkilemektedir. Çünkü din olgusu, toplumun diğer kurumlarıyla dolaylı ya da doğrudan etkileşim halindedir.

İnsan, hayatını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını karşılamak için maddi alanda çok büyük değişimler gerçekleştirdiği gibi bunun yanında fikri ve zihni dünyasında da değişimler gerçekleştirmiştir. Bu değişimler dini hayatta da kendini göstermiştir. Dinin değişen ve değişmeyen yönü vardır. Dinin değişmeyen yönü zaman, mekân ve şartlara göre sabit kalırken; değişen yönü ise, maddi ve manevi alanda meydana gelen değişimlerden etkilenmek ve yeniden düzenlenmek durumunda kalmıştır. Dinin anlaşılmasında, yorumlanmasında ve uygulanmasında bu değişimler etkili olmuştur.

Türkiye, Modern toplum yapısına geçişle birlikte hayat felsefesini, yaşam tarzını Batı tarzı şekillendirmeye başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra bu değişim kendini iyiden iyiye göstermeye başlamıştır. Ekonomiden siyasete, dilden dine, sosyal hayattan kültürel yapıya vb. her alanda değişim hızlı olmuş ve toplum, gelenek ve Modernite arasında bir ikilem içerisinde kalmıştır. Türkiye'deki bu hızlı değişim; dini alanda da kendini göstermiş, modern hayatın ortaya koyduğu problemler karşısında toplum; dini bu problemlere bir cevap üretme durumuna sokmuş, din bu problemlere yeni anlam ve yorumlar getirmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de meydana gelen değişimler, geleneksel din anlayışının etkilenmesine de neden olmuştur.

Bu bağlamda Türkiye'de dinin yaşanmasında, anlaşılmasında ve uygulanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı personeli önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu personelin başında da din görevlileri gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de meydana gelen sosyal, kültürel ve dini değişimler, toplumun bir parçası olan ve dinin anlaşılması ve uygulanmasında önemli bir yere sahip olan

din görevlilerini de etkilemiştir. Bu etkileniş din görevlilerinde, fikri, zihni ve davranış alanında kendini göstermektedir.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

1. Konusu:

Çanakkale ili Biga ilçesinde gerçekleştirilen bu araştırma, sosyal değişme sürecinde din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarındaki değişimleri konu edinmektedir.

2. Problemi:

Toplumlar belli bir değişim içerisindedirler. Değişmeyen hiçbir toplum yoktur. Eğer toplumlar bu değişimlere uyum sağlayamazsa sosyal ve kültürel alanda bir takım problemler yaşayabilirler. Bunun yanında dünyada meydana gelen teknolojik ve bilimsel alandaki değişimler her ne kadar hayatı kolaylaştırmayı amaçlasa da bu kolaylıkların yanında sorunları da beraberinde getirmektedir. Toplum bu sorunları çözmek için ya geleneğe başvurmak, ya da bu sorunlara yeni bakış açıları getirmek durumundadır. Bu durumda gelenekte çözüm bulamayan, modern hayatın getirdiklerini de tamamen benimsemeyen toplumlarda sorunlar daha ileri boyutlara ulaşmaktadır.

Toplumun temel unsurlarından biri olan din toplumda meydana gelecek sosyal ve kültürel değişimlerden etkilendiği gibi kendisi de sosyal olanı tesirine katmaktadır. Toplumumuzda yaşanan hızlı değişimler bu iki alanda da kendini açıkça göstermektedir. Batı tarzı bir hayat anlayışını benimseyen; ama geleneksel

hayat tarzını da tamamen terk edemeyen Türk toplumu, hem dinî alanda, hem de sosyal alanda çelişkiler yaşamaktadır. Daha önceki yönetimi dinî olan ve hayatı bu yönetim tarzı ile şekillenen Türk toplumu, geçmişi de tamamen terk etmeden, modern hayatın kendisine sunduğu imkânlardan yararlanmak istemektedir. Bu istek; toplumdaki dini anlayış ve dini yaşam açısından tereddütleri de beraberinde getirmektedir

Bu bağlamda Türkiye’de meydana gelen sosyal, kültürel ve dini değişmeler din görevlilerini de etkilemektedir. Din görevlilerinin etkilenmesi demek, bu etkilenişin topluma yansması demektir. Çünkü din görevlileri toplumun dini anlayışlarının oluşmasında etkin bir konumdadırlar. Örneğin bir din görevlisi, modern hayatın getirdiği sorunlar karşısında, bu sorunlara yeni çözümler bulma anlayışı içerisinde ise ve dini değişimin gerekliliğine inanıyorsa, bu anlayışını topluma bu çerçevede sunacaktır. Ancak geleneksel bir anlayışı savunuyorsa ve dinde değişimin olmayacağını iddia ediyorsa, topluma görüşlerini bu yönde sunacaktır. Bu da toplumda dini anlamda kafa karışıklığı meydana getirecektir. Bugün ülkemizde bir din adamının ”caiz” dediği bir dini soruya, başka bir din adamı “caiz değildir” demektedir. İnsanların dini anlayışının oluşmasında etkin bir rol oynayan din görevlilerinin bu tavırları, toplumda ciddi sorunlar meydana getirmektedir. Dolayısıyla din görevlisinin, dini ve sosyal hayatında meydana gelen değişmeler, kendisini model alan toplumun hayatına, yaşam tarzına dolaylı da olsa etki etmektedir. Bu sebeple ki, din görevlilerinin sosyal değişmelerden etkilenme oranının tespit edilmesi, toplumda meydana gelen dini problemlerin çözümüne katkıda bulunacaktır.

Araştırma alanımızı oluşturan Çanakkale ili Biga ilçesindeki din görevlileri, Türkiye’de yaşanan sosyal, kültürel ve dini değişmelerden ne kadar etkilenmektedir? Din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarında her hangi bir

değişme olmakta mıdır? Oldu ise bu değişimin nasıl ve ne yönde olduğu vb. sorular bu araştırma alanımızın oluşturduğu problemler arasında yer almaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

1. Amacı:

Sosyal değişme sürecinde din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarındaki değişimler adlı araştırmamızın amacı; Çanakkale ili Biga ilçesindeki din görevlilerinde, sosyal değişme sürecinde dini ve sosyal anlayışlarında her hangi bir değişimin olup olmadığını ve bu çerçevede din görevlilerinin sosyal değişmeden nasıl etkilendiklerini ve ne yönde etkilendiklerini tespiti yönelik olup, Türkiye'deki din görevlilerinin sosyal ve dini değişimler karşısındaki pozisyonunu tespit etmeye çalışmaktır. Ayrıca Biga ilçesi bağlamında din görevlilerinin değişimin neresinde durduklarını, dini alandaki değişimlere nasıl baktıklarını tespit etmeye çalışmak bu tezin amaçları arasında yer almaktadır.

2. Önemi:

Sosyal bir olgu olan din, insanların hayatında daima bulunmuştur. Bu yüzden sosyal hayatla din arasındaki münasebetin tespiti önemlidir. Ayrıca dinle toplum arasında bağ kuran din görevlilerinin pozisyonunu tespit etmek daha da önemlidir. Çünkü toplumun dini anlayışını şekillendiren daha çok din görevlileridir. Din görevlilerinin sosyal hayatla kurdukları ilişki, onların dini anlayışlarına etki edeceği gibi, din görevlilerinin dini anlayışları da sosyal hayata etki edecektir. Din görevlisi bu etkileşim sonunda oluşturduğu hayat anlayışını sadece kendisi yaşamayacak, bunu topluma da yansıtacaktır. Onun için din görevlisinin değişen dünyada konumunu tespit etmek önemlidir.

Türkiye’de yaklaşık olarak 80 bin din görevlisi olduğunu ve bu din görevlilerinin, ülkemizin en ücra köşelerine kadar ulaşabildiğini ve buralarda insanlara birçok açıdan önder olduğunu ve insanlar üzerindeki etkilerini düşündüğümüzde bu konunun önemi daha da ortaya çıkacaktır. Türk toplumunun doğumundan ölümüne kadar her safhasında var olan din görevlisi, toplumun şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Dini ve sosyal anlayışı değişen bir din görevlisi, aynı zamanda değişim konusunda aktif bir rol de üstlenecektir. Dolayısıyla din görevlisinin modern dünyadaki konumunun bilinmesi demek toplumun dini ve sosyal hayatını anlayabilmek demektir.

C. VARSAYIMLAR

Sosyal hayat devamlı farklılaşmakta ve değişmektedir. Değişen ve farklılaşan alanlardan birisi de din ve toplum ilişkileridir. Bu ilişkinin anlaşılması hem dinlere, hem de farklı zaman ve şartlara göre değişmektedir. Dini anlayışların zaman ve şartlara göre değişmesi, onun uygulanması, anlaşılması konusunda toplumlarda bir takım problemleri de beraberinde getirmiştir. Sosyal ve dini değişimin kendini gösterdiği ülkemizde de bir takım problemler bu alanda kendini göstermiştir. Ülkemizde dinin anlaşılması ve uygulanması noktasında en büyük katkılardan birini din görevlileri üstlenmiştir. Değişimin neticesine bağlı olarak dinin anlaşılması ve uygulanması sorunun çözülmesine, bu görevde önemli bir yere sahip olan din görevlilerinin, değişim içerisindeki pozisyonunu tespit etmek bu konuya katkı sağlayacaktır. Sosyal ve dini alandaki değişim içerisinde din görevlilerinin nerede yer aldığı, sosyal ve dini değişimden etkilenip etkilenmediği, etkilendiyse nasıl ve ne yönde etkilendiğini ortaya koymak bu sorunların çözülmesine yardımcı olacağı bir gerçektir.

Bu gerekçeler çerçevesinde oluşturmaya çalıştığımız tezimize temel oluşturacak varsayımları şöyle sıralayabiliriz.

1. Ana Varsayım:

Türkiye toplumsal, kültürel, ekonomik ve dini alanlarda hızlı bir değişim içine girmiştir. Bu değişim özellikle 1980'li yıllardan sonra kendini daha da fazla hissettirmiş ve toplumun her kesimini etkilemiştir. Türkiye'de sosyal ve kültürel alandaki değişimin yanında, dini alanda da değişim meydana gelmiş ve dini alandaki değişim, dinin anlaşılması ve uygulamasında büyük rol oynayan guruplardan olan din görevlilerini de etkilemiş ve değiştirmiştir. Din görevlileri, hem dini alanda hem de sosyal alanda değişmiştir. Bu değişim, dinin modern tarzda yorumlanması ve modern hayatın getirdiği sosyal şartlar çerçevesinde olmuştur. Bu çerçevede din görevlisinin dini ve sosyal anlayışlarında bir değişme olmuştur. Bu değişme dinin modern yorumlarını kabul etme yönünde gerçekleşmiştir.

2. Yan varsayımlar:

a. Din görevlilerinin yaş durumları değişimden etkilenme oranında farklılık oluşturmaktadır. Daha önce göreve başlayan ve görevde daha fazla bulunanlar ile göreve yeni başlayan ve genç olan din görevlilerinin değişimden etkilenişleri aynı düzeyde olmayacağı ve genç olan din görevlilerin yaşlılara nazaran sosyal değişmelerden daha fazla etkileneceği varsayılmaktadır.

b. Eğitim düzeyi yüksek olan din görevlileri ile eğitim düzeyi düşük olan din görevlilerinin değişimden etkilenme oranları birbirlerinden farklıdır. Buna göre; eğitim düzeyleri yüksek olan din görevlilerinin, eğitim düzeyi düşük olan din görevlilerine kıyasla değişime daha açık olduğu varsayılmaktadır.

c. Din görevlilerinin görev yaptıkları yerler açısından bakıldığında, ilçe merkezinde görev yapan din görevlileri ile köylerde görev yapan din görevlileri arasında değişimden etkilenme oranlarının farklı olacağı varsayılmaktadır. İlçe merkezinde görev yapan din görevlileri köylerde görev yapan din görevlilerinden daha fazla sosyal ve dini değişimden etkileneceği varsayılmaktadır.

D. SINIRLILIKLARI

Araştırmamız Çanakkale ili Biga ilçesi evreni ile 135 kişi olarak belirlediğimiz örneklem grubuyla sınırlıdır. Araştırmada elde edilen bulgular söz konusu evren ve örneklem ile sınırlıdır. Ayrıca ankette sormuş olduğumuz sorular sosyal değişim sürecinde tartışılan tüm dini ve sosyal konuları içermediğinden sorularımız sınırlıdır. Yine araştırmamız belli zaman diliminde yapıldığından, araştırmaya katılan din görevlilerinin duygu ve düşünceleri zamanla değişebilecektir. Bu yüzden araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır.

E. ARAŞTIRMANIN MODELİ

1. Yöntemi:

Araştırmanın modeli iki metotla oluşturulmuştur. Bunlar belge toplama metodu ve tarama metodudur. Araştırmanın teorik kısmı belgelerde var olan bilgilerin dokümantasyon tekniğine uygun olarak toplanması ve metodolojik olarak düzenlenmesi yapılırken, uygulamalı kısmı ise; tarama teknikleri ve metotları vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Özellikle anlama, açıklama ve karşılaştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu çerçevede hem dolaylı, hem de doğrudan gözlemler yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan

bulgular ve yorumlar kısmında doğrudan gözlem ve anket teknikleri kullanılmıştır.

2. Evreni ve Örneklemi:

Her araştırmanın kendine özgü bir evreni bulunmaktadır. Bu bağlamda bizim araştırmamızın evrenini, Çanakkale ili Biga ilçesindeki din görevlileri oluşturmaktadır.

Bu araştırmada tüm din görevlilerini ve Çanakkale ili ve ilçelerini inceleme, zaman, enerji ve maliyet bakımından oldukça zor olduğundan, onun yerine Çanakkale iline bağlı Biga ilçesi ve köylerinde görev yapan 135 din görevlisi örneklem olarak alınmıştır.

3. Bilgi Toplama Araçları :

Araştırmanın teorik kısmını oluştururken birinci bölümde, gözlem metodunun yanında bilgi ve belgeleri toplama ve dokümantasyon tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede sosyal değişme, din ve din görevlileri ile ilgili genel literatür ve Din Sosyolojisi literatüründeki ilgili yerler belli bir sistematik dahilinde taranmıştır.

Araştırmanın uygulamalı kısmını oluşturan ikinci bölümde anket tekniği kullanılmıştır. Anketi oluşturan sorulardan dört tanesi değişkenleri içerirken, otuz iki soruda sosyal değişme bağlamında tartışılan dini ve sosyal konuları içermektedir. Anket; 135 din görevlisi üzerinde uygulanmıştır. Anketleri uygulama tarihi ise 2006 yılı Mart-Temmuz ayları arasını kapsamaktadır.

4. Verilerin Analizi Ve Yorumlanması:

Veri elde etme aracı olarak dağıttığımız anketlerin sunduğu bilgilerin çözümlenmesinde, SPSS istatistiksel veri analizi paket programı kullanılmıştır. Analizlerde yüzde dağılımı ve X^2 (khi kare) testleri uygulanmıştır.

F. ÇANAKKALE İLİ BİGA İLÇESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. Tarihi:

Marmara Denizine dökülen Kocabaş çayı üzerinde, Ballıkaya tepesi eteklerinde denizden düz hatla 18 km., iskelesi olan Karabiga'dan 24 km. uzaklıkta yer alır. Şehrin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Muhtemelen adının geldiği Pegae veya Pagai'nin antik bir iskân yeri olmadığı sanılmaktadır. Bölgede Pa-rion (Kemer) ve Priapos (Karabiga) adlı şehirlerin Milâttan önce VII. yüzyıla kadar indiği bilinmekle birlikte Pegae veya Pagai adına ancak Ortaçağ Bizans ve Haçlı kaynaklarında rastlanır. İçeride önemli bir güzergâh üzerinde bulunan Biga, Bizanslılar veya Türkler tarafından eski bir iskân biriminin yerinde yeniden kurulmuş olmalıdır.³

Anadolu'dan Çanakkale Boğazı yoluyla Avrupa yakasına geçiş güzergâhı üzerinde bulunan Biga bölgesi, bu özelliği sebebiyle önemli olaylara sahne oldu. Milâttan önce 334'te Büyük İskender'in Persler'e karşı zafer kazandığı savaşın bu yörede yapıldığı rivayet edilir. Daha sonra İskender'in kumandanlarından Lysimakos'un nüfuzu altına giren bölge, Bergama krallarının hâkimiyetinin ardından Roma ve Bizans idaresine geçti.⁴

³ EMECEN, Feridun, "Biga", D.İ.A., T.D.V. Yay., İstanbul -1992 , Cilt-6, s. 136-13

⁶¹ EMECEN, Feridun, a.g.e., s. 136-137

Bazı Osmanlı kaynaklarına göre Biga, Rumeli'ye geçişten sonra geç bir tarihte 1365 yılı yazında I. Murad tarafından fethedildi. I. Murad gemilerle denizden ve karadan kuşattığı Biga'yı ele geçirdikten sonra kiliseleri mescid haline getirdi, şehre Türk nüfus yerleştirdi. Ancak bir süre sonra şehir âni bir gece baskınına uğradı, yakılıp yıkıldı ve tahrip edildi. Bunun üzerine Biga eskisinin yerine yeniden imar olundu. Biga özellikle İstiklâl Savaşı yıllarında oldukça sıkıntılı günlere sahne oldu. 1920 Şubat'ında Anzavur kuvvetlerinin baskınına uğradı ve 24 Nisana kadar onların elinde kaldı. Kuvâ-yi Milliye kuvvetlerince geri alındıktan sonra 4 Temmuz 1920'de Yunan ordusu tarafından işgal edildi, ancak 18 Eylül 1922'de işgalden kurtuldu. Biga Cumhuriyet döneminde Çanakkale iline bağlı bir ilçenin merkezi haline getirildi.⁵

2. Coğrafi Durumu:

Biga, yurdumuzun Marmara Bölgesi'nin Güneybatı bölümünde yer alan Çanakkale iline bağlı bir ilçedir. İlin Kuzeydoğu yönündeki ilçe toprakları Çanakkale Boğazı'nın başlangıç yeri olan Marmara Denizine kıyıdır. Genel yüz ölçümü 1331 km² olan Biga, Çanakkale'nin en büyük ilçelerinden biridir. Kendi adını taşıyan yarım ada üzerine kurulan Biga'nın doğusunda Balıkesir'in Gönen ilçesi, batısında Çanakkale ili Lapseki ilçesi, güneyinde Çanakkale ili Çan ve Yenice ilçeleri, kuzeyinde ise Marmara Denizi bulunmaktadır. Biga ilçe merkezi Çanakkale- Bursa illeriyle Çan ilçesi kesişim yollarının kesişim merkezindedir.⁶ Biga'nın merkez olduğu Biga ilçesi, merkez bucağından başka Bakacak, Balıklıçeşme, Gümüştay, Gündoğdu, Karabiga ve Sinekçi bucaklarına ayrılmıştır.

⁶² EMECEN, Feridun, a.g.e., s. 136-137

⁶³ GÜRSU, Engin, *Biga*, Biga Doğuş Gazetecilik Matbaacılık ve Yayıncılık, Biga -2001, s. 11

3. Nüfus Yapısı:

Biga, toprağın verimliliği, su kaynaklarının bolluğu, uygun iklim koşulları, Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçiş yolu üzerinde bulunması vb. gibi nedenlerden dolayı insanların yaşaması için uygun bir bölgedir. Bu sebeplerden dolayı çok göç almış ve çok göç vermiştir. Ayrıca doğal olaylar ve savaşlar sonucu nüfus durumunda değişkenlikler görülmektedir.

Biga halkı çok karışık bir yapıya sahiptir. Yörük, Pomak, Çerkez, Tatar, Boşnak, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'dan göç eden Muhacir gibi çeşitli insanların bir arada bulunduğu bir yerleşim merkezidir.

1927'de Biga nüfusu 7924 iken 1960'ta 10.845. 1985'te 17.678, 1990'da 20.753, 2000'de de 27,449 oldu.⁷

4. Sosyal Durum

Tarımsal üretim, ticaret ve sanayinin öne çıktığı Biga'da, toplumsal yaşam biçimi de buna göre şekillenmiştir. Son zamanlarda sanayide yapılan yatırımlar ile, ilçenin görüntüsü değişmeye başlamıştır. Ulaşım, eğitim ve iletişim hizmetlerinin yaygınlaşıp, gelişmesine neden olmuştur. Özellikle okul türlerinin ve üniversitenin açılması ilçenin geleneksel yaşam biçimini etkilemiştir.

Yörede çekirdek aile egemen durumdadır. Ailenin reisi erkektir. Köylerde genellikle erkekler çalışmakta, kadınlar ise eşlerine yardımcı olmaktadır.⁸ İlçe merkezinde yaşayanlar genelde Biga köylerinin oluşturduğu halktan oluşmaktadır. Köylerde yaşayanlar imkânları ölçüsünde ilçe merkezinde de ev sahibi olmaya

⁷ GÜRSU, Engin, a.g.e., s. 214

⁸ GÜRSU, Engin, a.g.e., s. 219

çalışmaktadırlar. Bu da yazın köylerde kışın ilçede yaşamayı beraberinde getirmektedir. Biga, Çanakkale ve Lapseki'ye göre daha muhafazakar yapıdadır; ancak üniversitenin kurulması ve sanayiinin ilerlemesi bu muhafazakar yapıyı etkilemektedir. Son yıllarda Biga modern hayat tarzını daha etkin bir şekilde hissetmeye başlamıştır.

5 Dini Yaşam:

Biga, bugüne kadar birçok uygarlığın etkisinde kalmış olsa da, Türklerin eline geçtikten sonra din olarak İslam'ı benimsemiş, halkın dini yaşamı da bu inanç çerçevesinde şekillenmiştir. Biga ilçesinin 5 beldesi ve 106 köyü vardır. Biga'da toplam 139 din görevlisi ve 34 kur'an kursu öğreticisi vardır. Bunlardan ilçe merkezinde görev yapan din görevlisi sayısı, 19'u imam hatip, 14'ü müezzin-kayyım olmak kaydıyla 33'tür.

Biga ve köylerinde dini hayat çok canlıdır. Özellikle Ramazan ayında bu canlılık daha fazladır. Ramazan ayında mukabeleler okunur ve bu mukabeleler köylerde kadınlar tarafından ciddi olarak takip edilir.

Biga ve köylerinde her sene köy hayırları yapılır ve bu hayırlara bütün yöre halkı davet edilir. Ayrıca yaz Kur'an kurslarında okuyan öğrencilere Kur'an okumaya başlayınca aileleri tarafından hatim cemiyetleri yapılır. Bu tür hayır ve hatim cemiyetlerinde ilk önce mevlit okunur daha sonra davetlilere yemek ikram edilir.

I.BÖLÜM

A. SOSYAL DEĞİŞMEYLE İLGİLİ TANIM VE KAVRAMLAR

1. Değişme Nedir?

Belirli bir tarihsel dönem içerisinde doğada, toplumda ve insanda gözlenen farklılaşmalar değişme kavramıyla ifade edilmektedir.⁹ İnsan ve toplumların yeni bir anlayış ve yaşam tarzı belirlemeleri, mevcut tutum ve davranışlarını terk etmeleri, eski anlayış ve yaşam tarzlarının başka bir görünüm almaları olarak değerlendirilen değişme, önceki durum ya da davranıştan ileriye doğru olabileceği gibi geriye doğru da olabilen ve hiçbir doğrultuyu ifade etmeyen, toplumda ve insanlarda gözlenebilen başkalaşmaları, farklılaşmaları ifade etmektedir.¹⁰

Sosyoloji dilindeki "değişme" kavramı, günlük hayatta kullanılan değişme ya da değişiklik gibi kelimelerle aynı anlamda değildir. Sosyolojide değişme belli bir zaman diliminde, kesintisiz ve kolektif olarak toplumun temel kurumlarında, yapısında meydana gelen değişiklikleri ifade etmektedir.¹¹

2. Değişmenin Özellikleri

Geçmişten günümüze kadar toplumlar değişik oranlarda bir değişim süreci yaşamışlardır. Değişmeyen hemen hemen hiçbir toplum yoktur. Tarih boyunca kimi düşünür ve filozoflar, değişmenin zorunlu olduğunu, kimileri imkânsız olduğunu söylemişlerdir. Değişmenin zorunluluğunu ve kaçınılmazlığını ifade etmek açısından Heraklitos' un "aynı nehre iki defa giremeyiz"¹² sözü dikkat

⁹ TOLAN, Barlas, *Sosyoloji*, Adım Yay., Ankara -1993, s. 276

¹⁰ TEZCAN, Mahmut, *Sosyal ve Kültürel Değişme*, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Yay., Ankara - 1984, s. 2

¹¹ ASLANTÜRK, Zeki, AMMAN, Tayfun, *Sosyoloji*, Kaknüs Yay., İstanbul -2000, s. 406-407

¹² CEVİZCİ, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul -1999, s. 205

çekicidir. Aristoteles'in “çevremizde gördüğümüz şeyler sürekli değişmektedir”¹³ ifadesi de değişimin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Değişimin zorunlu oluşunu ifade edenlere göre evrende değişmeyen bir tek şey varsa o da değişme kavramıdır. Dolayısıyla hayatta maddi ve manevi alanın devamlı değiştiğini ve hareket halinde olduğunu görmekteyiz.¹⁴

Evrende meydana gelen değişmelere iki açıdan bakılabilir. Birincisi insana bağlı olmayan değişmeler; mesela tohumların, bitki ve ağaçlar haline dönmesi gibi. İkincisi, insan faktörü ile ilgili ya da insanlar tarafından meydana getirilen değişim hareketleridir. İnsana bağlı değişim hareketleri de maddi ve manevi olarak ikiye ayrılır. Maddi alandaki değişmeler, bilim, teknoloji, teknik ve sanat alanlarında ki yenilikleri ifade ederken, manevi alanda meydana gelen değişmeler ise sosyal, kültürel, dini vb. alandaki değişmeleri ifade etmektedir.¹⁵

Değişmede; zaman, çevre ve insan olmak üzere üç koşul söz konusudur. Şöyle ki değişme herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde ve bir kısım insanlarla cereyan etmektedir. Değişim zamanda zamanla gerçekleşir. Değişimin önemliliğini vurgulamak; yani önemli değişim tespitinde bulunabilmek için, bir zaman dilimi sürecinde, bir objenin veya durumun temelini oluşturan yapıda ne derece başkalaşma olduğunu görmek zorunludur.¹⁶ Zamandaki bu değişme belli bir çevrede meydana gelmekte aynı zamanda değişimin gerçekleştiği çevre de insan davranışlarını geniş ölçüde etkileyebilmekte ve değiştirebilmektedir. Örneğin kentleşme, sanayileşme gibi. Ayrıca insanlar da değişmeyi etkileyebilmekte ve değişmeden etkilenebilmektedir.

¹³ CEVİZCİ, Ahmet, a.g.e., s. 205

¹⁴ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 38

¹⁵ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 39

¹⁶ OKUMUŞ, Ejder, *Sosyal Değişme Ve Din*, İnsan Yay., İstanbul -2003 s. 22. Ayrıca bkz.; TEZCAN, Mahmut, a.g.e., s. 6-10

3. Sosyal Değişmenin Tanımı

Sosyal değişme, geniş anlamlar içeren ve sosyal yapıyı da içine alan bir kavramdır. Sosyal yapı, toplumda yeri olan bütün kurumlar ve değerler sistemini kapsayan statik bir durum belirtirken; sosyal değişme, bu kurumlar ve değerler sisteminin gösterdiği dönüşümleri anlatan dinamik bir kavramdır. Soroki'nin veciz ifadesiyle "fizyolojide kan dolaşımı ne ise sosyolojide de değişme odur."¹⁷

Her ne kadar hayatta her şey değişmekte ise de bu terim "toplumsal değişme", yalnızca toplumun yapısındaki geniş ve temel değişmeleri ifade eder. Bu terim ailenin örgütlenişindeki, hayat kazanma yollarındaki, dinsel davranışlardaki, insanlar tarafından benimsenen değerlerdeki ve kullanılan teknolojideki değişmeleri ve toplumun temel kurum ve örgütlenişindeki kaymaları belirler.¹⁸

"Sosyal değişme; tabii çevrenin özelliklerinin farklılaşması, biyolojik yapıya tesir eden imkânların çoğalması, teknik yeniliklerin artması neticesinde meydana gelen değişiklikleri ifade ederken, bunun yanında toplumun dünya görüşü ve hayat tarzında meydana gelen farklılaşmayı ve bunların cemiyet yapısındaki tesirleri de içine alan bir kavramdır."¹⁹

İnsanların birbirleriyle karşılıklı ve sürekli etkileşimleri sonucu, zaman içinde yeni değerler, normlar, anlamlar, kurallar, kurumlar ve yönetim biçimleri ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile insanların karşılıklı ilişki ve etkileşimleri, tarihsel süreç içerisinde farklı bir hal almakta, toplumsal yapıda ortaya çıkan

¹⁷ ASLANTÜRK, Zeki, AMMAN, Tayfun, a.g.e., s. 405

¹⁸ KONGAR, Emre, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul - 1981, s. 52

¹⁹ ŞENER, Sami, "Sosyal Değişmenin Dini Hayata Etkisi ", Sosyal Değişme ve Dini Hayat, İSAV. Yay., İstanbul -1991, s. 96

başkalaşma ya da farklılaşmalar, toplumsal değişimi doğurmaktadır. Ancak toplumsal yapıda ortaya çıkan değişikliklerin toplumsal değişim olarak nitelendirilebilmesinin ön şartı; toplumun sosyal teşkilatının yapısını veya işlevlerini geçici olarak değil sürekli etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren bir değişiklik olmasıdır.²⁰ Diğer bir ifade ile sosyal değişme zaman bakımından bir insanın ömrü boyunca gözleyebileceği daha kısa vadeli ve mekân bakımından da daha sınırlı bir coğrafi alanda ortaya çıkan değişimleri ifade etmemektedir. Sosyal değişme her şeyden önce "kolektif" bir değişmedir; toplumun tamamını veya önemli bir bölümünü ilgilendirir. Toplumdaki bir veya birkaç kişide meydana gelen ve toplumsal sistemin yapı ve fonksiyonlarında geniş değişimleri içermeyen değişiklikler sosyal değişme olarak kabul edilmez. Sosyal değişme, toplumun yapısında, onu meydana getiren unsurlarda, tabakalaşma veya sosyal teşkilatlanma durumlarında yahut toplum kültüründe ortaya çıkan değişiklikleri ifade etmektedir.²¹

Sosyal değişimin önemli bir özelliği; onların köklü ve sürekli olmalarında toplanmaktadır. Bu durumda denilebilir ki; toplumsal değişimler, toplumun tarihi akışını, kaderini değiştiren değişikliklerdir; yani geçici ve yüzeysel değişiklikler sosyal değişim değildir.

Sonuç olarak sosyal değişme, zaman içerisinde bir toplumun yapısında, bu yapının çeşitli fonksiyonlarında ve bireylerin üstlendiği toplumsal rollerde; yani toplumdaki ilişkiler sisteminde, toplumsal kurumlarda ve bireylerin davranışlarında meydana gelen, moda veya çalışma hayatındaki gibi geçici, dönemsel değişiklikler değil; uzun vadeli olan ve toplumun yapısını derinden etkileyen değişikliklerdir.²²

²⁰ OKUMUŞ, Ejder, a.g.e., s. 21

²¹ GÜNAY, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul - 1998, s. 324-326

²² COŞKUN, Ali, *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, Dem Yay., İstanbul -2005, s. 52

4. Sosyal Değişmenin Dinamikleri

Toplumsal süreçlerde insanoğlunun tüm birikimleri yatar. Bu birikim, maddi bakımdan teknolojiyi, manevi bakımdan da ideolojiyi içersinde barındırmaktadır. Toplumsal değişmeyi, insan-doğa çelişkisinin belirlediği teknoloji ile insan-insan ilişkilerinin belirlediği ideoloji arasındaki etkileşim biçimlendirmektedir.²³

Her toplumsal değişimin insan, mekân ve zamandan oluşan üç ögesi vardır. Toplumbilimciler, değişime yol açan kalıtsal, ırksal, doğal, siyasal, ekonomik, demografik, coğrafyasal gibi etmenler üzerinde durmuşlar ve bu etmenler arasında etkileşimin var olduğunu söylemişlerdir.

Sosyal değişme, tabii çevrenin özelliklerinin farklılaşması, biyolojik yapıya tesir eden imkânların çoğalması, teknik yeniliklerin artması ve kültürel yapının özelliği dolayısıyla meydana gelen değişikliklerle izah edilmektedir. Sosyal değişme hadisesine bütün bu sayılanların etki ettiği kabul edilmekle birlikte, hangisinin değişme hadisesini belirlediği konusunda kesin bir sonuca varmak mümkün değildir.²⁴

Nitekim Mahmut Tezcan, toplumsal değişme etmenlerinin birden fazla olduğunu ve bu etmenlerin etki derecelerinin birbirinden farklı olduğunu dile getirdikten sonra coğrafi etmenleri, demografik etmenleri, dini etmenleri, keşifleri

²³ KONGAR, Emre, a.g.e., s. 57

²⁴ ŞENER, Sami, a.g.m., s. 98

ve buluşları, çatışmaları ve askerleri bu etmenler arasında sayar.²⁵ Ginsberg ise bu etmenleri şu şekilde sıralar:

- 1- Fertlerin bilinci, istek ve kararları;
- 2- Değişik şartlardan etkilenen ferdi eylemler;
- 3- Yapısal değişmeler ve baskı altına almalar;
- 4- Değişik kaynaklardan gelen unsurların belli noktadan sonra iç içe girmeleri veya birbirlerini etkilemeleri;
- 5- Dış etkiler;
- 6- Rastlantı sonucu meydana gelen oluşumlar;
- 7- Toplumlarda ortak bir amacın ortaya çıkması;²⁶

Görüldüğü gibi, sosyal değişimin meydana gelmesini, bir tek nedene bağlamak doğru olmaz. Sosyal değişimlerin meydana gelmesi, birçok nedene bağlı olabilmektedir. Bu nedenlerin biri veya bir kaçını ya da hepsi sosyal değişimleri meydana getirebilir.

5. Sosyal Değişme ve Toplum

Sosyal değişme; bir toplumun dinamik fonksiyonlarından biridir. Toplum bazen ileriye, bazen de geriye doğru bir değişim içerisine girer. Toplumdaki değişim çok yönlü etki ve tepkilerin sonucunda meydana gelen bir olaydır. Toplum canlı bir organ gibi kendini bu değişmelere karşı uyanık tutmak ve değişimin istikametini müspet yöne çevirmek durumundadır. Böyle bir durumda toplum olayları kendi değer yargılarına göre değerlendirmek ve ona göre bir tavır takınmak zorunda kalır. Sosyal değişme toplumun tabii dinamikleri içerisinde meydana gelen bir olaydır. Bu dinamiklerin normal çalışması ve fonksiyonu icra etmesi toplumun geleceğini tayin eder.

²⁵ TEZCAN, Mahmut, a.g.e., s. 14

²⁶ TÜRKDOĞAN, Orhan, *Değişme Kültür ve Sosyal Çözümle*, Birleşik Yay., İstanbul -1990, s. 69

Herhangi bir toplumda meydana gelen pozitif ya da negatif değişmeler, mutlaka o toplumun diğer kurumlarını da etkilemektedir. Toplumdaki değişme negatif yönde ise toplumun diğer kurumları olan aile, siyaset, ekonomik ve kültürel yapı negatif yönde etkilenecektir. Eğer toplumdaki değişme pozitif yönde ise; toplum her kurumuyla "ilerleme" sürecine girmiş olacaktır. Aslında toplumsal değişme ile kültürel, ekonomik ve siyasi değişme olarak ortaya konan değişme anlayışı arasında pek fark yoktur. Çünkü kültürel ve siyasal yapıyı belirleyen öğe insan ilişkileridir ki; buna da "toplumsal yapı" denmektedir.

Toplumsal yapıyı oluşturan insanların, toplumun diğer kurumlarında yer almaması söz konusu olamaz. Dolayısıyla değişimin ana faktörü insandır. İnsan da toplumsal yapıyı oluşturduğuna göre toplumsal değişme ile toplumsal yapı, değişim süreci içinde doğru orantılı olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷

B. SOSYAL DEğİŞME VE DİN İLİŞKİSİ

1. Sosyal Değişme ve Din İlişkisi

İnsan hayatı genel anlamda bir bütündür. Onun hayatında, sosyo-kültürel, dini, iktisadi, siyasi, sanatsal vb. pek çok faktör bulunmaktadır. Din olgusu da insan hayatında önemli bir unsur olarak belirlemektedir. Kişinin sosyal hayatının her hangi bir alanında meydana gelen bir değişim, onu diğer yönleriyle de etkilemektedir. Çünkü insan, maddi ve manevi yönüyle bir bütünlük oluşturmaktadır. Dolayısıyla insanın maddi yönünde ortaya çıkan bir değişme

²⁷ KONGAR, Emre, a.g.e., s. 53

manevi yönünü etkilemekte, manevi yönünde meydana gelen bir değişme de maddi yönünü etkilemektedir.²⁸

Bir toplumun, dini ile sosyal değişim arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Din; toplumun önemli bir sosyal gerçekliği olduğundan, sosyal yapıda meydana gelecek herhangi bir değişme, bir şekilde dini etkilemekte ve din tarafından da etkilenmektedir. Zira sosyal yapı; kültürü, dini, ekonomisi, siyaseti ve diğer unsurlarıyla bir bütünlük oluşturmaktadır. Her hangi birinde görülen bir değişim ve hareketlilik diğerleri üzerinde de etkiye sebep olmaktadır.²⁹

Din ile sosyal değişme arasında temelde iki türlü ilişki söz konusudur. Birincisi dinin etkili olduğu din ve toplumsal değişim ilişkisi. İkincisi ise; dinin etkilendiği toplumsal değişme ve din ilişkisidir. Sosyal değişme ve din ilişkilerinde din, bazen sosyal değişmenin nedeni olabilirken, bazen de sosyal değişmeden etkilenebilir. Aynı zamanda din, bazı durumlarda sosyal değişmeyi engelleyici ya da yavaşlatıcı bir unsur olarak karşımıza çıkabilir.³⁰

Hız. Peygamber'in, İslam dinini tebliğe başlamasından itibaren Mekke ve Medine'de ve daha sonra tüm Arabistan'da meydana getirdiği köklü dini, sosyal ve kültürel değişmeler, dinin, sosyal değişmenin temel faktörü olduğunu ortaya koyarken; öte yandan zamanla İslam dünyasında ortaya çıkan gelenekselleşme ve durağanlaşmaya paralel olarak taklitçiliğin ve taassubun ortaya çıkması ve her türlü yeniliğe "bid'at" damgasının vurulması dini anlayışın, sosyal değişme karşısında ve sosyal değişmeyi engelleme durumunda olduğunu göstermektedir.

²⁸ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 96

²⁹ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 95

³⁰ GÜNAY, Ünver, a.g.e., s. 341

2. Sosyal Değişmenin Din Üzerindeki Etkisi

Daha önce de ifade edildiği gibi insanlığın yaratılışından itibaren din olgusu veya bir dine inanma güdüsü her zaman var olmuştur. İnsanlar mutlaka bir dine inanmış, bu inançlarını düşüncelerine, hayat felsefelerine, yaşam tarzlarına göre içselleştirmeye çalışmışlardır. Böylece soyut olan inançlarını sosyal hayata; yani somut alana aktararak, hayatlarına şekil vermeye çalışmışlardır. Din olgusu özünde kutsal bir anlam taşımaktadır. Sosyal gerçekliğe göre soyut olan bu kutsal boyut, insanlar tarafından tecrübe edilmekte ve hayata geçirilmektedir. Dolayısıyla kutsal olan din, insanlar tarafından tecrübe edilirken adeta "soyut olanlar somutlaştırılmakta", sosyal anlamda tecrübe edilmektedir. Bu tecrübe; insan tarafından yaşanmaya başladığında, insanların sosyo-kültürel, coğrafi, iktisadi vb.yapısıyla etkileşime geçmek durumundadır. Bu bağlamda dini değerler hayata geçirilirken o hayatın koşulları çerçevesinden tecrübe edileceğinden sosyal hayattan belli oranda etkilenecektir.³¹

Din, kendi orijinalini ne kadar koruma ve "alternatif değişimler gerçekleştirme" çabası içerisinde olursa olsun, yine de zamanla toplumda ortaya çıkan değişimlerden bir şekilde etkilendiği bir gerçektir.³² İnsanlığın din tarihine bakıldığında, zamana bağlı olarak çok farklı dini anlayış ve yaşayışların olduğu; hatta dinlerin farklı mezhep ve fırkalara ayrıldığı görülmektedir. Tüm bu mezhep ve fırkaların ortaya çıkış nedenlerini arasında dinlere yüklenen anlamların farklılığı görülmektedir. Yani her mezhep ve fırka sahibi dini kendi anlayış ve algılayışına göre yorumlamak ve uygulamak istemektedir. Meselâ, Müslüman tarihinde görülen fırkaların birçoğu dünyevi ve siyasi sebeplerle vücut bulmuş olmalarına rağmen, hemen hepsi kendilerini Kur'an'a dayandırmış kendi istikametleri doğrultusunda Kur'an'dan deliller bulmuşlardır. Söz konusu bu

³¹ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 97

³² OKUMUŞ, Ejder, a.g.e., s. 135

durumlar, sosyal değişmenin din üzerinde meydana getirdiği farklılaşma tezahürleri ve etkileridir.³³

Modern sanayi medeniyetinin tüm toplum ve dinlerde ne denli köklü toplumsal değişmelere neden olduğu ve olmaya devam ettiği ortadır. Zira modern sanayi medeniyeti, geleneksel toplum ve onun hayat tarzına nispetle oldukça yeni ve değişik bir yaşam tarzıyla, insanların ve toplumların anlayışını ve dünya görüşünü derinden etkiledi. Bu etkiler, dünyanın tüm toplumlarının geleneksel ve kurumlaşmış dini inançlarında ve uygulamalarında da farklı boyutlarda kendini göstermiştir.³⁴

3. Dinin Sosyal Değişme Üzerindeki Etkisi

Din, sosyal değişmenin önemli bir kaynağıdır ve doğduğu ya da girdiği sosyo-kültürel bir ortamı kendi normlarına göre değiştirmek istemektedir; yani din bir toplumla buluştuğunda söz konusu toplumu kendi doğrultusunda inşa çalışmaktadır. O bölgede yaşayan insanların kültürlerine girerek, kültürel dokunun kendi lehine dönüşmesini istemektedir. Zamanla eğer başarılı olabilirse; oradaki insanların duygu, düşünce ve davranışlarında dini bir değişim görülmektedir.³⁵

Din, etkili bir değişim gücüdür. Din, özellikle içinde yeni doğduğu toplumda, öncelikle sosyalleşme aşamasını gerçekleştirerek toplumun özelliklerini tanımaya çalışır. Bu aşamada din edilgen gibi görülebilir. Ama bir süre sonra ikinci aşama olarak din, etkin bir varlık göstermeye başlar ve kendi

³³ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 99

³⁴ ÇOŞKUN, Ali, a.g.e., s. 72

³⁵ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 114

farklılıklarını açık bir biçimde ortaya koymaya çalışır. Üçüncü aşamada ise edindiği tecrübeyle, kendi istediği doğrultuda, toplumun değişimi için açıkça harekete geçer.³⁶ Bu hareketin sonunda toplumun sosyal yapısını değiştirmeye başlar. Toplumun dini, siyasi, kültürel ve ekonomik anlayışını kendi öğretileri çerçevesinde yönlendirmeye çalışır.

Diğer bir ifade ile dinler, geldiği toplumu kendi öğretileri doğrultusunda şekillendirmeye çalışırlar. Öğretilerini topluma empoze ederken de geçmiş sorgular ve toplumdaki yanlışlıkları ortadan kaldırmak isterler. Daha sonra toplumda kendi nüfuzunu artırmaya çalışırlar. Bunu başardıktan sonra da toplumu kendi isteği doğrultusunda yönetmeye ve yönlendirmeye çalışırlar. Bu doğrultuda kendi amaçladıkları ve oluşturdukları sosyal yapının korunmasını ve olduğu gibi kalmasını isterler. Bütünlüklerinin bozulması, koydukları değer hükümlerinin kaybolması, istikrar unsurlarının zarara uğraması gibi konularda asla müsamaha göstermezler ve değişimin dizginlerini kendi ellerinde tutarlar.³⁷

Hemen her insanın hayatında "kutsal değerler" bulunmaktadır. Bu kutsal değerler, insanın duygu, düşünce ve tavırları üzerinde genellikle etkili olmaktadır. Kutsal değerler, insanların davranışlarına etki ederek onların dini bir boyut kazanmasını hedeflemektedir. Din, bir kültüre girerek o kültürün bir parçası olmakta ve onunla bütünleşmektedir. İnsan maddi ve manevi yapısıyla bir bütün olduğu gibi, onun manevi boyutunda da bir bütünlük söz konusudur. Bu manevi yapı da gelenek, görenek, örf, adet, dil ve dini değerlerden oluşmaktadır. Bundan dolayı insan, her hangi bir davranışta bulunurken, onun söz konusu bu davranışları üzerinde tüm bu değerler etkili olmaktadır. Din faktörü de önemli bir manevi boyut olduğundan insanın sosyal gelişimi ve değişimi üzerinde etkili bir faktör olmaktadır.³⁸

³⁶ OKUMUŞ, Ejder, a.g.e., s. 105

³⁷ ERDOĞAN, Mehmet, "Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku", Sosyal Değişme ve Dini Hayat, İSAV.Yay., İstanbul -1991, s. 31

³⁸ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 121

Örnek olarak u verilebilir; İslam'ın doğup geliştiği Mekke toplumuna göre din; batmakta, çürümekte olan bir toplumu karanlıktan aydınlığa çıkarma ve toplumsal dinamikleri insani bir yöne kanalize etmeye çalışmıştır. Öyle ki her türlü insan hakları, hukuk ihlallerinin yaşandığı bir toplumsal ortamda, İslam dini olumlu ve önemli değişim ve dönüşüm sağlamıştır.

4. İslam ve Değişim

İslam, kendisinin yeni bir din (bid'at) olmadığını, Hz. Âdem'den başlayarak Hz. İbrahim'in dininin uzantısı olduğunu özellikle vurgulamaktadır. İslam dini tevhid dininden sapmış insanları, yaratılış amaçları doğrultusunda gerçek kulluğa ulaştırmak ve böylece toplumda kendi değer sistemini hâkim kılmak, mevcut; fakat kendi değer yargılarıyla çatışan değer yargılarını da ıslah ya da tümünden değiştirmek suretiyle sosyal yapıyı yenilemek istemektedir.³⁹ Bu yenilemenin müspet ya da menfi gelişimini insana bırakarak “bir kavim kendini değiştirmedikçe, Allah onu değiştirmez.” (er-Rad, 13:11) ayetiyle de bu sorumluluğu insana yüklemektedir.⁴⁰

Toplumsal gelişmenin ve değişimin temel belirleyicisi ırka veya sınıfa dayanmayan hiçbir üstünlük ve ayırıcı nitelik söz konusu olmaksızın halktır. Kur'an'da doğrudan doğruya insanlara seslenildiğinden; bu insanların, toplumsal gelişme ve değişimin ekseni ve temel belirleyicisi olduğuna, her biri Allah önünde tek tek sorumlu tutulduğuna göre cereyan eden olaylardan ve değişimde en büyük yük ve sorumluluk yine bu insanlara yüklenmektedir. Kur'an düşüncesine göre, insan; toplumun kurallarını iyi tanımalı ve bu kurallardan faydalanarak toplumun gelişmesine katkıda bulunmalıdır. İnsanın topluma hakim

³⁹ ERDOĞAN, Mehmet, a.g.m., s. 33

⁴⁰ SİRMA, İhsan Süreyya, Sosyal Değişme ve Dini Hayat, İSAV.Yay., İstanbul -1991, s. 22

olan kurallarla ilgili bilgisi arttıkça, toplumu değiştirme yeteneği ve sorumluluğu o oranda artar.⁴¹

İslam dini, sosyal gelişme ve yeniliklere olumlu bakmakta ve onları insanlara hizmet olarak değerlendirmektedir. İslam; insanın beden ve ruh gibi iki unsurdan mürekkep bir bütün oluşu üzerinde ısrarla durmaktadır. Onlardan biri için diğerinin ihmal edilmemesi hususunda azamî dikkat gösterilmesini istemektedir. İslam, hayatın realitesini göz önünde bulundurarak zaman, mekan ve koşullara göre insan ve toplum hayatında farklılaşmaların olabileceğini; hatta olması gerektiğini vurgulamaktadır. İctihat kapısının açık olması ve Mecelle'deki "zaman değişmesiyle hükümler değişir" anlayışı bu görüşü açıkça ortaya koymaktadır

İslam dini; ebedi ve ezeli olma özelliklerine haiz Kur'an'ın getirdiği bir dindir. Onun getirdikleri değiştirilemez esaslar ve hükümleri içermektedir; yani dinin kendinde bir değişim ve başkalaşma söz konusu değildir. Ancak İslam anlayışımızda, dini düşüncemizde, Kur'an'ın getirdiklerini anlama ve değerlendirmemizde değişim ve yenilik her zaman vardır ve olması gerekir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslüman toplumlarda kurumsallaşmış İslam anlayışı ile yeniliğe açık İslam anlayışı arasında mücadele baş göstermeye başlar. Muhafazakâr ve yenilikçi gruplar ortaya çıkar.⁴²

Sonuç olarak; İslam'ın temel kaynakları Kur'an ve Sünnet'in insanlığın faydasına gelişmeyi, yeniliği ve tüm değişmeleri onayladığını; hatta teşvik ettiğini görmekteyiz. İslam madde ve mana, ruh ve beden, dünya ve Âhiret arasında bir denge kurmayı, birini lehine diğerini terk etmemeyi, sahip olduğu inanç sistemi

⁴¹ DÜZGÜN, Şaban Ali, "Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları", A.Ü.İ.F.D., Cilt-38, s. 312-313

⁴² HİZMETLİ, Sabri, a.g.m., s. 94-98

ile yaşadığı hayat arasında bir uyum bulunmasını arzular. İslam'ın getirdiği inanç sistemi, ne modernleşme adına İslami anlayışı hiçe saymak ve ne de geleneğe, tarihe, geçmişe bağlı kalacağım diye değişime karşı çıkmaktır.⁴³

C. TÜRKİYE'DE DİN VE DEĞİŞİM

1. Türkiye'de Din ve Değişim

Tarihî olarak bakıldığında Osmanlı'nın bakiyesi olarak görünen Türkiye Cumhuriyeti; kurum ve kuruluşlarının oluşumu bakımından Osmanlı'nın devamı durumunda olsa da zihniyet ve perspektif bakımından oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Osmanlı'nın son dönemlerinde özellikle 1908 II. Meşrutiyet'ten itibaren Türkçülük düşüncesi ön plana çıkmış ve zamanla Türk kavramı daha da kökleşerek, "Türklerin tarihi kimliğini" ifade eden bir medeniyet olarak düşünülmeye başlanmıştır.

Türk devleti; Osmanlı'nın yıkılışıyla imparatorluktan milli devlete, ümmet asabiyetinden millet asabiyetine yönelerek yeni bir kimlik ve yeni bir anlayışla doğmuştur. Osmanlı'nın dünya görüşü konusunda referansı gelenek ve din olurken, modern Türkiye bir model olarak Batıyı görmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla din, "topluma şekil ve yön veren bir faktör" olma özelliğini kaybederek vicdanî ve ahlakî bir inanç unsuru olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de cumhuriyetin ilanı ile Batıcı modern düşünce, devletin resmi ideolojisi halini almış ve tüm kurum ve kuruluşlarda laik bir anlayış yerleştirilmeye çalışılmıştır. Laikleşmeyle birlikte Türkiye'de siyasal, toplumsal ve kültürel işlerde dine ve din görevlilerinin yetkilerini daraltmaya ve dinin sadece inanç ve ibadet konularına münhasır kılınmaya çalışılmıştır. Türkiye'de İslam, Batılı

⁴³ AKDOĞAN, Ali, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*, Rağbet Yay., İstanbul -2002, s. 57

anlamda çağdaş, modern bir ulus-devletteki dinin konumuna indirgenme sürecine girmiştir.⁴⁴

Cumhuriyet Türkiye'si, birçok yönüyle Osmanlı toplumsal geleneğinden bir takım uygulamalar yoluyla kendini farklılaştırmaya çalışan bir toplum olmuştur. Özellikle dinsel hayatın Osmanlı toplum yapısında oynadığı rolü sınırlamak için yapılan uygulamalar dikkat çekicidir. Bu uygulamalara bağlı olarak Türkiye'de toplum bir değişim içerisine girmiştir. Bu değişim sürecinde dini hayat giderek bireyselleşen ve insanların özel inanç alanlarına hitap eden bir hale dönüşmüştür.⁴⁵

Modernitenin, Batı dışı toplumlarda tezahürü olan "Batılılaşma", Türk toplumunda ferdi, sosyal, kurumsal ve kültürel alanda geleneksel ve dini olanla tam bir uyum sağlayamamış ve bir sentez oluşturamamış aksine çatışmalar doğurmuştur. Toplumun kültürel, kurumsal ve sosyal alanlarında gördüğümüz çatışmaların ana sebebi modernitenin, geleneksel ve dini olanı dikkate alarak, benimseyerek, içselleştirerek değil de yok sayarak ve onun yerine kaim olma teşebbüsüdür. Bu durumda toplumda var olan geleneksel ve dini unsurlar direnmekte ve kendi usulünce karşılık vermeye çalışmaktadır.⁴⁶

Kısaca Modernleşme süreci, Türkiye'de gelenek-modernite çatışması doğurdu. Bir tarafta dine, manevi dünyasında hiç yer vermemek için seküler ideolojilerle teselli arayanlar; diğer tarafta da geleneksel dinlere inanmamakla birlikte Satanizm gibi akımlardan medet umanlar; bir tarafta inançlarına bağlı olmakla birlikte, sadece bayram veya Cuma ibadetleriyle yetinenler; diğer tarafta

⁴⁴ AKDOĞAN, Ali, a.g.e., s. 77

⁴⁵ BİLGİN, Vedat, *Türkiye'de Değişimin Dinamikleri*, Lotus Yay., Ankara -2007, s. 114

⁴⁶ ARSLAN, Adnan, "Din ve Modernite ", Diyanet Aylık Dergi, sayı: 195, Mart-2007, s. 11

hem inanç, hem de ibadetlerinde İslamî olanı bütünüyle benimseyip uygulamak isteyenler, bir tarafta İslam'ı anlama ve yaşama tarzında yenilik arayanlar; diğer taraftan da her türlü yeniliğe direnerek davranmaya çalışanların varlığı bunu açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁷

2. Türkiye’de Din Görevlileri ve Sosyal Değişme

a. Hz. Peygamber’den Günümüze Din Görevlileri

İslam toplumunda imam hatiplik ve cami görevlerini yürütenlere halkı dinî yönden aydınlatanlara *Hademe-i Hayrat* "Hayra Hizmet Edenler" denilmektedir. İslam coğrafyasının genişlemesi ve tarihi süreç içinde bir taraftan bu kişilere ihtiyaç artarken, diğer taraftan bunların görevleri, statüleri ve konumları toplumsal değişmelere ve gereksinimlere göre değişmelere uğramıştır.

İslam’ın ilk yıllarında imamlık ve hatiplik hizmeti, bizzat Hz. Peygamber tarafından yürütülmüştür. Daha sonra Müslümanların sayısının artması ve İslam’ın yayılması, yeni camilerin yapılmasına ve bu camilerde görev yapacak kişilere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur.

İlk dört halife döneminde imam-hatiplik hizmetleri merkezlerdeki büyük camilerde bizzat halifelerin kendileri, diğer şehir merkezlerinde valiler veya onların görevlendirdikleri kişiler, mahalle ve köylerde ise cemaatin veya köylülerin seçtiği ehliyetli, liyakatli kişiler tarafından yürütülmüştür. Emeviler

⁴⁷ ARSLAN, Adnan, a.g.m., s. 10-11

döneminde ise halifeler, siyasi hükümdar olarak temayüz ettiklerinden, dini görev ve sorumluluklar tamamen din bilginleri tarafından yürütülmüştür.⁴⁸

Osmanlı Devleti'nde imamlar, Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri işgal ederdi. Padişah berâtı ile hizmete alınan imamlar, Osmanlı devlet sisteminde "askeri"den sayılmakta ve toplumun örgütlenmesinde önemli bir konuma sahiptiler. Berat sahibi olan imam ve hatipler görevleri müddetince vergilerden muaftı. Ücretlerini hizmet verdikleri mescit veya camilerin vakıflarından alırlar, tayinleri genellikle vakıf mütevellisinin teklifiyle gerçekleşmekteydi.

"İmamlar tayin olunurken belli kriterleri taşımak durumundaydılar. Yeterli dini bilgilerle donatılmış ve iyi ahlak sahibi olmaları gerekmektedir. Ancak tayinlerde imamların her zaman eğitim durumları dikkate alınmamakta, özellikle küçük yerleşim birimlerinde imamlık babadan oğula veya aile fertlerinden birine geçmekteydi. Büyük yerleşim birimlerinde tayinler ortaya çıkan adaylar arasında yapılan sınav sonuçlarına göre yapılmaktaydı".⁴⁹

İmamların geçmiş dönemlerde, günümüze kıyasla önemli ölçüde yetki ve itibar sahibi oldukları bilinmektedir. Osmanlı Devleti zamanında özellikle sosyal faaliyetleri yerine getirme konusunda önemli rolleri bulunmaktaydı. İmamlar mahallenin bir yöneticisi ve kadınların temsilcileri konumundaydılar. İmamlar, mahallenin asayişinden, düzeninden, halk arasındaki ahenk ve barışın sağlanmasından ve duyuruların halka ulaşmasından sorumluydular. İmamlar halkın namaza devamını sağlamak ve onları dini konularda aydınlatmaktan sorumlu oldukları gibi içki içme ve benzeri kötü alışkanlıkları olanların mahalleye

⁴⁸ ER, İzzet, " Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 202, Ekim-2007, s. 5

⁴⁹ BEYDİLLİ, Kemal, "İmam", D.İ.A., T.D.V. Yay., İstanbul -2000, Cilt- 22, s. 181-186

girmesini engellemeye de yetkiliydiler.⁵⁰ Osmanlı yönetimi muhtar, imam ve eşraf gibi ileri gelenleri büyük bir yetki ile donatarak mahallelerin emniyet ve asayişini temin etmelerini istemiş ve ortaya çıkan hadiselerden onları sorumlu tutmuştur. İmamlar ve diğer görevliler mahallenin asayiş ve huzurunun bozulmaması için teyakkuz halinde bulunmuşlar, evlerinde ahlaksız kimselerle oturup kalkan kadınlar ile çevreyi rahatsız eden erkekleri uyarırlar ve sonuç alamayınca da mahkemelere şikâyet ederlerdi.⁵¹

İmam-hatiplerin yönetim ağırlıklı konumu Tanzimat döneminde kurulmaya başlanan muhtarlık teşkilatı faaliyete geçinceye kadar değişmemiştir. II. Mahmut döneminde kurulan muhtarlık teşkilatı, imam-hatiplerin yöneticilik kimliklerini hızla ikinci plana atmıştır. Bu tarihten sonra imam-hatipler daha ziyade dini görevlere önderlik, halkın dini sorularına cevap verme, halka dini anlatma görevini ifa etmişler; kendilerini halk nezninde daha değerli kılan sosyal ve idari rollerini kaybetmişlerdir.⁵²

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde din işlerini yürütmekle Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti görevlendirilmiş; ancak savaş şartları içinde, vatanın düşman işgalinden kurtarılmasının ön planda tutulduğu ve pek çok camii görevlisinin silah altında bulunduğu kısa hizmet döneminde bu vekâletin gerek camii ve mescitlerle, gerekse din görevlileriyle ilgilenme imkânı olmamıştır. 3 Mart 1924'te Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasıyla birlikte bütün camii ve mescitler, buralarda görevli olan din görevlileri ve bu görevlilerin tayin, terfi ve nakil işleri bu kuruma verilmiştir.⁵³

⁵⁰ BAŞKURT, İrfan, *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları*, Dem yay., İstanbul-2007, s. 77

⁵¹ KURT, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Uludağ Üniversitesi Basım Evi, Bursa -1998, s. 99

⁵² ER, İzzet, a.g.m., s. 7

⁵³ YÜCEL, İrfan, "İmam.", D.İ.A., T.D.V. Yay., İstanbul -2000, Cilt-22, s. 186

Günümüzde, din hizmetleri yasal bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Tarihimizde imam hatip, müezzin kayyım gibi cami görevlileri *hademe-i hayrat* diye isimlendirilmiş ve bu kişilerin yerine getirdikleri görevler "hizmet" kavramıyla ifade edilmiştir. Hademe-i hayrat ifadesi ile mabetlerin koruyuculuğu, hizmetkârlığı, mabetlerdeki dini hizmetlerin yerine getirilmesi ifade edilmiş olmaktadır. Burada hem cami ve mescitlerin imar ve bakımları, hem de manevi hizmetlerin yerine getirilmesi söz konusudur. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin ifade etmek için *hademe-i hayrat* yerine din görevlisi kavramı kullanılmaktadır.⁵⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasından sonra cami hizmetleri ve din görevlilerinin sosyal hakları konusunda çeşitli kanunlar yayımlansa da Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşu ve görevleri hakkında en geniş ve açıklayıcı kanun, 1961 Anayasasının 154. maddesine binaen hazırlanan 633 sayılı kanundur. Bu kanunun teşkilatın bütün birimlerinin görev ve çalışmalarını ayrı ayrı ve yeni esaslara bağlayarak açıklamıştır. Bu kanunda imam-hatipler; "Cami Görevlileri" olarak nitelenmiştir. Cami görevlilerinin görevli olabilmesi için; ibadet ve ahlak gibi ortak özelliklerin bulunması yanında, imam-hatip lisesinin ikinci devresini bitirmiş olması şartı getirilmiştir.⁵⁵

b. Din Görevlileri ve Sosyal Değişme

İslam tarihi boyunca halkın dini öğrenmesinde din görevlileri önemli bir rol oynamışlardır. Günümüzde de Müslüman toplumlarda imamlar dinî pratiklerin çoğunun yerine getirilmesinde ve temel bazı bilgilerin öğrenilmesinde rehberlik görevi yapmaktadırlar. Günlük yaşantımızda görüyoruz ki; imamlar sadece namaz kıldırarak yetinmeyip, vaaz, hutbe ve sohbet yoluyla da cemaatin dini eğitimine katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple halkın dini konularda bilgilendirilmesi ve

⁵⁴ BULUT, Mehmet, "Hizmet İnsanı", Diyanet Aylık Dergi, Sayı:190, Ekim-2006, s. 31

⁵⁵ TARHANLI, İhtar, Müslüman Toplum Laik Devlet, AFA Yay., İstanbul -1993, s. 102-124

dini hayatlarının şekillendirilmesinde imamların bu konumları etkili olmaktadır.⁵⁶ Konumunun gerektirdiği niteliklere sahip bir din görevlisi, toplumların olumlu yönde değişim ve gelişime yönelik atılımlarda önemli bir potansiyel etki alanına sahiptir. Pozitif enerji kaynağına sahip olan imamların toplumsal sarsıntılarda kaynaştırıcı, yatıştırıcı bir konumu vardır. Din görevlisinin halk üzerindeki bu etkisi tek yönlü ve sadece görevlinin öz niteliklerinden kaynaklanan bir şey değildir.⁵⁷

Sosyal ilişkiler bağlamında toplumla çok yakın bir ilişki içerisinde olması beklenen din görevlisi; bu ilişkinin neticesinde sosyal ve dini yaşamda toplumu etkilemekte ve yine bu alanlarda toplumdan etkilenmektedir. Ülkemizde yaklaşık 80 bin camii bulunmaktadır. Buralarda özellikle Cuma, bayram ve Ramazan ayındaki cemaat sayısında oldukça yüksek rakamlara ulaştığını gözlemek mümkündür. Bu mekânlarda görev yapan din görevlilerinin görevleri icabı yapmış oldukları vaaz ve irşatlarla yüz yüze geldikleri cemaati hem maddi hem manevi alanlarda etkilemeleri ve değiştirmeleri kaçınılmaz olacaktır. Mesela Kurtuluş Savaşı'nda Amasya'da müftü Kâmil Efendi'nin yapmış olduğu vaaz ve irşatlar bunun en açık göstergesidir. Müftü Kamil Efendi'nin vaaz ve irşatları milletin Kurtuluş Savaşı'na katılmaları ve bu yönde gayret etmeleri din görevlisinin toplum üzerindeki etkisini ortaya koymakta ayrıca sosyal değişimde rol aldıklarını göstermektedir.⁵⁸

Din görevlileri doğumdan ölüme kadar hem iyi günde hem de kötü günde insanların yanındadır. Evden camiye camiden eve giden, camii dışında her hangi bir şeye karışmak istemeyen imam-hatip ve müezzin-kayyımlar ideal din görevlileri modeli olmadıkları gibi halk arasında da pek sevilmezler. Zira

⁵⁶ BİLEN, Mehmet, "Cami İmamlarının Hadis Bilgilerinin Mahiyeti Üzerine Tecrübi Bir Bilgi Araştırması", İslamiyat Dergisi, Cilt-4, Sayı:1, Ocak-Mart -2001, s. 73

⁵⁷ ALTUNTAŞ, Halil, "Leke Kaldırmayan Kumaş Din Görevlisi", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 202, Ekim-2007, s. 15

⁵⁸ SARIKOYUNCU, Ali, Atatürk Din Ve Din Adamları, T.D.V. Yay., s. 195-196

toplumumuz çocuğunun doğumunda, sünnetinde, nişanında, düğününde, askere uğurlamasında; kısacası sosyal hayatının her anında imam-hatip veya müezzin-kayyımları yanında görmek ister. Onun manevi desteğini ve duasını almak ister.⁵⁹ Bundan dolayıdır ki; din görevlisi toplumun her anında vardır. Toplumsal yaşamın vazgeçilmezi olan din görevlisinin yaşadığı ortamdaki etkilenmesi gibi beraber yaşadığı, sosyal münasebetler kurduğu insanları da etkilemesi kaçınılmazdır. Aynı zamanda din görevlisi, insanlarla görevi icabı dini münasebetler kurar. Bu dini münasebetlerde din görevlisi, kendi dini anlayışı çerçevesinde, insanları etkilemek ve insanlara yön vermek ister. Eğer din görevlisi, sosyal ve dinî alanda meydana gelen değişmelere olumlu bakmaz ve onlara karşı sürekli bir direnç içinde olursa, insanları bu yönde etkilemek isteyecektir. Kendisine sorulan bir dini soruya bu anlayış çerçevesinde cevap verecektir. Ya da din görevlisi, dinin modern sorunlara cevap vermesi gerektiğini, bu çerçevede yeni içtihatların gerekliliğini savunuyorsa, kendisine sorulacak sorulara da bu anlayış çerçevesinde cevap verecektir.

D. SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE MEDYAYA YANSIYAN DİNİ VE SOSYAL KONULARDAN BAZILARI

Sosyal değişme sürecinde ülkemizde bazı dini ve sosyal konular uzmanlar arasında tartışma konusu olmuş, zaman zaman bu tartışmalar yazılı ve görsel medyaya da yansımıştır. Biz bu bölümde, yazılı medyaya yansıyan ve uzmanların görüşlerine yer verilen ve uzmanlar tarafından tartışılan bazı dini ve sosyal konulara yer vermeye çalışacağız.

⁵⁹ ONAY, Ahmet, "Cami Eksenli Din Hizmetleri ", Diyanet Aylık Dergi, Sayı:154, Ekim-2003, s. 36

1. Zuhr-i Âhir Namazı

Sosyal değişme sürecinde tartışılan konulardan bir tanesi zuhr-i âhir namazıdır. Zuhr-i âhir namazı; Cuma namazından sonra kılınan bir namazdır. Türkiye'de cemaatin tamamı tarafından kılınmasa da tüm camilerde bugüne kadar zuhr-i ahir namazı kılınmaktadır. Ancak son zamanlarda Zuhr-i âhir namazı tartışılmaya ve bu namazın kılınmasının gerekli olmadığı yönünde görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Nitekim Adapazarı İstasyon Camii imam hatibi, Cuma namazını on rekat kılmış ve Zuhr-i âhir namazını kılmadan namazı tamamlamıştır. Sabah gazetesine bu konu şu şekilde haber olmuştur:

1100 yıllık gelenek sona erdi. Diyanet İşleri, Cuma'nın ikisi farz, dördü ilk sünnet, dördü son sünnet olmak üzere 10 rekât olduğunu açıkladı.

Adapazarı İstasyon Camii imamı Hüseyin Karagöz, geçen hafta Cuma namazını 16 rekât yerine 10 rekât kıldırarak, İslam dünyasının 1100 yıllık geleneğini değiştiren düzenlemenin ilk adımını attı. İmam Karagöz, Cuma namazının 2 rekât farz, 4 rekât ilk sünnet, 4 rekât da son sünnet olmak üzere 10 rekât olduğunu, 'zuhr-i ahir' diye adlandırılan 6 rekâtın ise zorunlu olmadığını belirterek, namazı 10 rekâtın sonra tamamlayıp, tesbih çekmeye geçmişti. Ancak, imamın bu uygulaması cemaatin bir kısmı tarafından tepkiyle karşılanmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bu konuda açıklama istenmişti. Diyanet, imam Karagöz'ün uygulamasının yanlış olmadığını ve Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından 6 rekâtlık Zuhr-i âhir'in zorunlu olmadığına dair verilmiş karar bulunduğunu açıkladı.⁶⁰

Gazete bu haberi verdikten sonra, ilahiyatçıların görüşlerine de başvurarak İstasyon Camii imam hatibi Hüseyin Karagöz'ün yapmış olduğu uygulamanın ve Diyanet İşleri Başkanlığını bu konuda verdiği fetvanın, doğru olup olmadığını tespit etmeye çalışmıştır. Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Şükrü Özbuğday ve Prf. Dr. Saim Yeprem, bu konudaki görüşlerini gazetede şu şekilde dile getirmişlerdir:

⁶⁰ Sabah Gazetesi, 29 Ocak 2002

Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Şükrü Özbuğday:

Halkın arasında, Zuhr-i âhir kılınmazsa Cuma namazı eksik olur, diye düşünenler var. Bu nedenle 6 rekât daha kılıyorlar. Diyanet, 'Hayır bunu kılmazsanız da namaz tamam olur. Zuhr-i âhir şart değil' diyor... Tercih vatandaşa bırakılıyor. Ama kılınmaması halinde eksiklik olmuyor. Şimdi bir imamımız ilk sünnet, farz ve son sünneti kıldıktan sonra Zuhr-i âhir'in kılınmasını beklemeden tesbih çekmeye geçmiş. Bu yeni bir uygulama. Asırlardır devam eden bir gelenek olduğu için birden kaldırıyorum demek yerine, önce halk aydınlatılmalı. Ondan sonra, zamanla kendiliğinden kalkacaktır. Altyapı oluşturulmalı. Halk buna hazırlanmalı. Bir anda asırlardır süregelen bir gelenek kaldırılınca, yanlış anlaşılabilir ve tepkiler olabilir. İmamlar, 4 rekâtlık son sünneti de kıldıktan sonra, yavaş yavaş tesbihe geçilecek. Bu arada halka doğrular anlatılacak."

Cuma namazının 10 rekât olduğu, Hz. Muhammed'in de böyle kıldığı söyleyen Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Şükrü Özbuğday, şöyle konuştu: "İslam toplumu genişleyince Cuma namazı birden fazla camide kılınmaya başlandı. Bununla birlikte Kur'an ve sünnette olmayan, o dönemki sosyal duruma göre belirlenmiş şartlar ortaya çıkarıldı. Yani Kur'an ve sünnette yeri yoktur. Bu şartlar tahakkuk etmediği zaman Cuma namazı belki kabul olmayabilir, diye ihtiyaten o günün öğle namazı da kılınmaya başlanmıştır. Bu uygulama, Peygamberimizin Hicreti'nden 250 yıl sonra, (yaklaşık 900'lü yıllarda) ortaya çıkmıştır. Asırlardır 'belki Cuma kabul olmaz' diye ihtiyaten öğle namazı da kılınmıştır. Buna da Zuhr-i âhir, denilmiştir. Oysa kılınmadığı zaman Cuma kabul olmaz, diye mantık doğru değildir. Ama kişinin vakti varsa kılmak isteyen olursa kılsın. Ancak, Cuma namazında herkesi buna zorlamaya da gerek yok. Zuhr-i âhir'i mutlaka kılacaksınız diye zorlamak mümkün değil."

Prof. Dr. M. Saim Yeprem:

"Kur'an'da 2 rekât farzdan ibaret olan Cuma namazı'dır. Ancak Hz. Muhammed 2 rekât farz öncesi ve sonra 4'er rekât sünnet namazı kıldırılmıştır. Bu yüzden 10 rekât olarak kılınmaya başlamıştır. 16 rekâta çıkması ise 9'uncu yüzyıla dayanır. İmam Ebu Yusuf'a ait olduğu söylenen bir görüş vardır: "Eğer bir yerleşim merkezinde tek bir yerde Cuma kılınıyorsa, 10 rekât kılınır. Ancak birkaç farklı noktada kılınırsa 16 rekât kılınır." İşte bu görüş üzerine insanlar tam 1100 yıldır Cuma namazını 16 rekât kılar. Bence Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı karar çok doğru.⁶¹

⁶¹ Sabah Gazetesi, 29 Ocak 2002

2. Kadın ve Erkeğin Aynı Safta Namaz Kılması

Türkiye’de son yıllarda kadınların cenaze namazlarına katıldıklarını, cenaze namazına katılan kadınların da erkeklerle aynı safta namaza durduklarını görmekteyiz. Bu konu hem ilahiyatçılar arasında hem de yazılı ve görsel medyada ciddi olarak tartışılmıştır. Kadınları erkeklerle aynı safta namaz kılmaları bazı ilahiyatçılar tarafından ciddi şekilde eleştirilmiş; öyle ki, kadınların cenaze namazına gelmelerini fuzuli bir iş olarak değerlendirenler olmuştur. İşte bu konunun medyaya yansımaları ve medyadaki tartışmalar:

Kadınların cenaze namazı kılmaları, değişik görüşlere de yol açtı. Ankara Müftüsü Necati Tayyar Taş, kadınların her namazı kılabilcekleri görüşüne katılırken, erkeklerle aynı safta namaz kılmalarının, cenaze namazı dahi olsa, haram olduğunu söyledi. Fitne ve fesadı önlemek amacıyla kadınların namazlarını ayrı bölümlerde ya da erkeklerin arkasında kılması gerektiğine işaret eden Taş, aynı safta içice namaz kılmayı herkesin aynı hamamda yıkanmasına benzetti. Samsun Müftüsü İbrahim Acar ise kadınlarla erkeklerin birlikte namaz kılamayacağını savunarak, “Kadın haklarını koruyacağız diye kadınlara yük getiriyorlar” dedi. Acar, şunları söyledi: “Önce teravih namazı ile başladılar, şimdi de cenaze namazı. Bu tür tartışmalar ilmi ortamlarda yapılmalı. Televizyondaki görüntüleri ben de izledim, olmaz öyle şey. Kadınla erkek yan yana namaz kılamaz. Dinde (kadınlar cenaze namazı kılamaz) diye bir şey yok. Cenaze namazı farz-ı kifayedir, yani birileri kıldığında diğerlerinin üzerinden yük kalkar.” Bilecik Müftüsü Necdet Çetin de şöyle konuştu: “Cenaze namazında kadın ve erkeğin birlikte saf tutması sakıncalı. Bayanlar istedikleri takdirde, arkada saf tutabilir. Namazın selam kısmında sağa-sola dönüldüğünde yanınızdaki bayanı görüyorsunuz. Her iki tarafınızda bayan olmamalı.” Eskişehir Müftüsü Fahrettin Aşık ise, kadınların erkeklerle birlikte cenaze namazı kılmasına, “kadınların cenaze namazına katılmaları fuzuli bir iştir” diyerek farklı bir yaklaşım getirdi.⁶²

⁶² Hürriyet Gazetesi, 10 Ocak 1998

3. Kadınların Cuma ve Bayram Namazına Gitmesi

Türkiye’de kadınlar Cuma ve bayram namazlarına katılmazlar. Ancak kadınların cenaze namazlarına katılmaları, beraberinde Cuma ve bayram namazlarına katılıp katılmama tartışmalarını gündeme taşımıştır. Dönemin Diyanet İşleri Başkanının medyaya yansıyan görüşleri şu şekilde olmuştur:

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, kadınları Bayram Namazı'na çağırıldı. Yılmaz: "Kadınlarımızın cenaze, bayram ve cuma namazlarına katılmasında hiç bir sakınca yoktur." dedi.

Kur'an ve hadislerde, kadınların cenaze, Cuma ve bayram namazını kılmalarını engelleyen hüküm bulunmadığını kaydeden Yılmaz, kadınların namazı erkeklerden ayrı bölümde kılmaları gerektiğini söyledi. Yılmaz:

"İslam dini kolaylaştırıcı bir dindir. Kadınlar, cenaze, bayram ve cuma namazlarına usulüne uygun şekilde katılabilir. Cenaze namazında kadınlar, erkeklerin arkasında saf tutar. Erkeklerin yanında saf tutmalarında da bir sakınca yoktur. Bayram ve cuma namazlarında erkekler önde, erkek çocuklar arkada, kadınlar ve kız çocuklar onların arkasında saf tutar." dedi.

Prof. Dr. İsmail Öner’in medyaya yansıyan görüşleri ise şöyledir:

Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Prof. Dr. İsmail Öner de Kur'an, hadis, ve İslam ilmihal kitaplarında kadınların da bu namazları kılabilmesine ait bilgiler bulunmasına karşın, bazı çevrelerce bunun saklandığını söyledi. Öner, şöyle konuştu:

Cenaze namazında kadınlar erkeklerin arkasında saf bağlar, çünkü kadınlar için safların en hayırlısı en geride bulunan saftır. Bununla beraber bir kadın erkeğin yanında durarak cenaze namazını kılsa da, namazı bozulmaz. Çünkü bu namazda rükû ve secde yoktur.⁶³

⁶³ Hürriyet Gazetesi, 15 Ocak 1998

Görüldüğü gibi daha önce de tartışılan sosyal ve dini konular son zamanlarda yine tartışılmaya başlanmış hatta yeni yorumlar ve içtihatlar ortaya konmaya başlanmıştır. Öner'in kadınların erkeklerle aynı safta cenaze namazı kılabilceğini dile getirmesi bu açıdan dikkat çekicidir.

4. Resmi Nikâhın Dini Nikâh Yerine Geçmesi

Toplumumuzda resmi nikâhın yanında dini nikâh kıyma geleneği çok yaygındır. Öyle ki; resmi nikâhın yanında dini nikâhın kıyılmaması çok büyük bir eksiklik olarak kabul edilmektedir. Ancak son zamanlarda dinî nikâhın gerekli olmadığına dair görüşler dillendirilmeye başlanılmıştır. İşte bu konuda Diyanet İşleri başkanlığının görüşü ve bu konunun medyaya yansımaları:

Diyanet İşleri Başkanlığı, resmi nikâhı bulunmayanların dinî nikâh kıydırmamaları uyarısında bulundu. Diyanet görevlilerinin, yasaya aykırı olan resmi nikâh olmaksızın dini nikâh kıyma uygulamasına girmediklerine işaret edildi. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, bu konuda bir süre önce müftülüklere gönderdiği genelgesinde şu uyarılarda bulundu:

İslami hükümlere göre nikâh, evlenme ehliyetine sahip ve aralarında evlenmelerine dini bir engel bulunmayan bir kadınla bir erkeğin, şahitler huzurunda evlenme konusunda karşılıklı rızalarını beyan etmelerinden ibaret bir akittir. Bu akitle, taraflar arasında ailevi ilişkilerin meşru olması dışında, miras, nesep, nafaka ve mehir yükümlülükleri gibi, taraflara hukuki haklar ve sorumluluklar yükleyen hükümler de doğar. Bu sebeple, nikâhın aleni olarak, şahitler huzurunda yapılması şarttır. Nikâhın sahih olabilmesi için mutlaka bir din görevlisi yahut başka bir şahıs tarafından cami veya mescit gibi belli bir mekânda icra edilmesi diye bir mecburiyet yoktur. Kendi iradeleri ile hayatlarını birleştirmeye karar veren eşlerin, karşılıklı haklarını koruyabilmeleri ve yasal güvence altına alabilmeleri için, Türk Ceza Kanunu'nun 237. maddesi uyarınca resmi nikâhlarını yaptırma zorunludur.

Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri, İslamiyete göre evlilik için “nikâh” denilen bir sözleşmenin yapılması gerektiğini kaydederek, “Devlet yapınca bu şart yerine geliyor. Dini nikâh denilen şey aslında sadece bir duadır” değerlendirmesini yaptılar. Katoliklerde böyle bir uygulamanın bulunduğunu, ancak İslamiyet’te “dinî nikâh” olmadığını vurgulayan yetkililer, şu bilgiyi verdiler: “Cumhuriyet öncesinde resmi nikâh

uygulaması olmadığı için imamlar nikâh kıyıyormuş. Ama Cumhuriyetle birlikte resmi nikâha geçildi. Devlet bunu yaptığı için İslamiyet'in gerektirdiği evlilik sözleşmesi de zaten gerçekleşmiş oluyor.⁶⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konudaki görüşleri, sosyal ve dini değişimin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özellikle dinî nikâhın bir dua olarak kabul edilmesi ve belediye nikâhının yeterli görülmesi bu konudaki değişimin önemli göstergelerinden biridir.

5. İmamların Kot Giymesi

Bir din görevlisinin, görevden atılma sebebi olarak, kot pantolon giymesini göstermesi ve bu durumun medyaya yansımaları Türkiye'de sosyal ve dini değişimin varlığını göstermesi açısından önemlidir. Kültürel bir konu olan kot pantolon kullanımının, bir din görevlisinin bulunduğu konum itibarıyla nasıl dini bir boyut kazandığı dikkat çekicidir. İmamların kot pantolon giyip giymeme konusu aynı zamanda sosyal değişim sürecinde din görevlisinin değişimden etkilenip etkilenmediği sonucunu da ortaya koyması açısından manidardır. Gazete bu konuyu kamuoyuna şu şekilde haber yapmıştır:

"İçel'in Mut ilçesine bağlı Ballı köyüne imam olarak atanan Ömer Ayaş, 11 ay çalışmasının ardından "meslekî yetersizlik" nedeniyle görevinden alındı. Ayaş, "Atatürkçüyüm dediğim, kot pantolon giydiğim, laiklik ile gerçek İslamiyeti anlattığım için görevden alındım" iddiasında bulundu. Bu açıklama, "imamlar kot pantolonu giyebilir mi" tartışmasını başlattı".

Bu haberin ardından gazete, ilahiyatçıların görüşlerine yer verir. Görüşler şöyle:

⁶⁴ Hürriyet Gazetesi, 28 Mayıs 2002

Prof. Dr. Salih Tuğ konuyu mevzuat açısından değerlendirmiş ve bu anlamda imamların kot pantolon giyemeyeceğini dile getirmiştir. Ayrıca Tuğ, din görevlisinin kot pantolon giymesinin tuhaf kaçacağını ve ciddiyetle bağdaşmayacağını dile getirmiştir. Prof. Dr. Salih Tuğ'un gazeteye yansıyan görüşleri şöyledir:

Diyaret İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak işlerini yürüten imamlar devlet memuru statüsündedir. İster tayinlerinde, ister vazifeleri sırasında ve isterse emekliye sevk edilmelerinde devlet memurları kanununa tabidirler. Dini hizmetleri yürütmek ve halkı dini konularda aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilatında yer alan müftüler, müfettişler, imamlar, müezzinler ve diğer din görevlileri, memurların bağlı oldukları kanuni esaslara uymak zorundadırlar. Herhangi bir devlet bürosunda memur kot pantolon giyor mu? İmam da aynı yönetmeliğe tabidir. Görevi gereği tuhaf kaçmaz. Ciddiyet getirmez.

Şimdiki Diyanet İşleri Başkanı Prof. Ali Bardakoğlu'nun o dönemdeki görüşleri de Salih Tuğ'un görüşlerine yakındır. Ancak Bardakoğlu, din görevlisinin kot pantolon giymesini, yörenin gelenekleri ve görevin kendine mahsus şartları gereği şık olmayacağını dile getirerek geleneğe ve görevin ağırlığına dikkat çekmiştir. Bardakoğlu'nun bu konudaki görüşleri gazetede kendine şöyle yer bulmuştur:

Mevzuatla ilgili bir olay. Dinle bir ilgisi yok. Tamamen mevzuat ve iç hizmet kurallarıyla alakalı. Memur statüsünde olanlardan bazı özellikler beklenir. Müftü bunu dikkate almış olabilir. Kot pantolon giyen bir imamla namaz kılabilirim. Bu fıkıh açısından namaza engel değil. Ancak imamın kot pantolon giymesi şık bir hareket değil. Yörenin gelenekleri ve hizmetin kendine mahsus şartlarını göz önüne almak gerekir. Müftü bunları dikkate alarak daha duyarlı davranmış olabilir. Kamuoyunun genel eğilimi açısından söylüyorum. Üniversite hocasıyız ve kot pantolonla derse girmiyoruz, istesek girebiliriz ama konumuz açısından hoş olmaz.

Prof. Dr. Celal Erbay ise önemli olan örtünmesi gereken yerlerin örtülü olmasıdır; ne ile örtülü olduğu değil diyerek, din görevlisinin rahatlıkla kot pantolon giyebileceğini dile getirmiştir. Erbay'ın bu konudaki görüşleri şöyledir:

Bir imamın görevden alınması, çok ağır hukuki bir işlem. Böyle bir karar için müfettiş raporu gerekir. Bir imamın sadece kot pantolon giydiği için görevinden alınması mümkün değil. Kişilerin dini bakımdan nasıl, ne şekilde örtüneceği kaynaklarda bellidir. Kişinin namaz kılarken, ya da kıldırırken örtünmesi gereken yerleri örtmesidir önemli olan. Neyle örtüldüğü önemli değildir. İster şalla, ister kumaşla ya da pamukluyla örter, bunun üzerinde durmam. Bizim aradığımız bir Müslüman'ın örtünmesi gereken yerlerinin örtülü olmasıdır.⁶⁵

Sosyal değişme sürecinde medyada tartışılan bazı sosyal ve dini konular başlığı altında verdiğimiz bu örnekler ülkemizdeki değişim sürecini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu örnekler bize gösteriyor ki; ülkemizde sosyal ve dini alanlarda bir değişim süreci yaşanmaktadır. Ancak bu değişimin boyutu, toplumu ne kadar etkileyip, etkilemediği araştırılması gereken bir konudur.

⁶⁵ Milliyet Gazetesi, 10 Ocak 2002

II. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

A- DİN GÖREVLİLERİNİN OLGUSAL ARKA PLANI

Tablo 1 - Din Görevlilerinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Din Görevlilerinin Yaş Durumu		
	18-30	25 18,5%
	31-40	56 41,5%
	41 ve üzeri	54 40,0%
Toplam		135 100,0%

Tablo 1 de görüldüğü üzere 18-30 yaşları arasında olan din görevlilerinin sayısı 25, 31-40 yaşları arasında olan din görevlilerinin sayısı 56, 41 ve üzeri yaşlarda olan din görevlilerinin sayısı ise 54 tür.

Tablo 2 – Din Görevlilerinin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

Din Görevlilerinin Öğrenim Durumlarını		
	İlköğretim ve Hafız	3 2,2%
	Ortaöğretim	28 20,7%
	Ön lisans	87 64,4%
	Lisans	17 12,6%
Toplam		135 100,0%

Tablo 2 anketimize katılan din görevlilerinin öğrenim düzeylerini göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere din görevlilerinde 3 tanesi ilk öğretim ve hafızdır. Din görevlilerinden 28 tanesi orta öğretim, 87 tanesi ön lisans, 17 tanesi lisans mezunudur.

Tablo 3- Din Görevlilerinin Görev Yaptıkları Yerlere Göre Dağılımı:

Din Görevlilerinin Görev Yerlerini		
	İlçe merkezi	32 23,7%
	Kasaba veya büyük köy	24 17,8%
	Köy	79 58,5%
Toplam		135 100,0%

Tablo 3 din görevlilerinin görev yaptıkları yerleri göstermektedir. Ankete katılan din görevlilerinden ilçe merkezinde görev yapanların sayısı 32 iken, kasaba veya büyük köyde görev yapan din görevlisi sayısı 24 tür. Köylerde görev yapan din görevlisi sayısı ise 79 dur.

Tablo 4- Din Görevlilerinin Yaş ve Öğrenim İlişkisi :

Yaşınız?		Öğrenim durumunuz?				Toplam
		İlköğretim ve hafız	Ortaöğretim	Ön lisans	Lisans	
18-30	Sayı	0	4	14	7	25
	%	,0%	3,0%	10,4%	5,2%	18,5%
31-40	Sayı	0	13	39	4	56
	%	,0%	9,6%	28,9%	3,0%	41,5%
41 ve üzeri	Sayı	3	11	34	6	54
	%	2,2%	8,1%	25,2%	4,4%	40,0%
Toplam	Sayı	3	28	87	17	135
	%	2,2%	20,7%	64,4%	2,6%	100,0%

Tabloda din görevlilerinin yaş ve öğrenim ilişkisi gösterilmektedir. Yaşları 18-30 arasında olan din görevlilerinin, % 3'ü ortaöğretim, % 10,4'ü ön lisans, % 5,2'si lisans mezunudur. 31-40 yaşları arasında olan din görevlilerinin, % 9,6'sı ortaöğretim, % 28,9'u ön lisans, % 3'ü de lisans mezunudur. 41 ve üzeri yaşlarda olan din görevlilerinin, % 2,2'si ilköğretim mezunu ve hafız, % 8,1'i ortaöğretim, % 25,2'si ön lisans mezunu, % 4,4'ü de lisans mezunudur.

Tablo 5 – Din Görevlilerinin Yaş ve Görev Yaptıkları Yer Arasındaki İlişkisi :

Yaşınız?		Görev yaptığınız yer?			Toplam
		İlçe merkezi	Kasaba veya büyük köy	Köy	
18-30	Sayı	3	2	20	25
	%	2,2%	1,5%	14,8%	18,5%
31-40	Sayı	13	11	32	56
	%	9,6%	8,1%	23,7%	41,5%
41 ve üzeri	Sayı	16	11	27	54
	%	11,9%	8,1%	20,0%	40,0%
Toplam	Sayı	32	24	79	135
	%	23,7%	17,8%	58,5%	100,0%

Din görevlilerinin yaşları ile görev yaptıkları yer arasındaki ilişkiyi gösteren tabloda 18-30 yaşları arasındaki din görevlilerinden, % 2,2'si ilçe merkezinde, % 1,5'i kasaba veya büyük köyde, % 14,8'i de köyde görev yaptığı görülmektedir. 31-40 yaşları arasındaki din görevlilerden % 9,6'sı ilçe merkezinde, % 8,1'i kasaba veya büyük köyde, % 23,7'si de köylerde görev yapmaktadır. Yaşları 41 ve üzeri olan din görevlilerinin, % 11,9'u ilçe merkezinde, % 8,1'i kasaba veya büyük köyde, % 20'si de köyde görev yapmaktadır. Tabloda görüleceği üzere ilçe merkezinde görev yapan din görevlilerinin yaşça diğer din görevlilerine göre daha ileridedir. Görev süresi fazla olanların ilçe merkezinde görev yapma oranı artmaktadır.

Tablo 6- Din Görevlilerinin Öğrenim Düzeyleri ve Görev Yeri İlişkisi :

Öğrenim durumunuz?		Görev yaptığınız yer?			Toplam
		İlçe merkezi	Kasaba veya büyük köy	Köy	
İlköğretim ve hafız	Sayı	2	1	0	3
	%	1,5%	,7%	,0%	2,2%
Ortaöğretim	Sayı	5	6	17	28
	%	3,7%	4,4%	12,6%	20,7%
Ön lisans	Sayı	21	12	54	87
	%	15,6%	8,9%	40,0%	64,4%
Lisans	Sayı	4	5	8	17
	%	3,0%	3,7%	5,9%	12,6%
Toplam	Sayı	32	24	79	135
	%	23,7%	17,8%	58,5%	100,0%

Din görevlilerinin görev yaptıkları yerle öğrenim düzeyleri arasındaki ilişkiye baktığımızda ilköğretim ve hafız olan din görevlilerinin % 1,5'i ilçe merkezinde, % 0,7'si de kasaba veya büyük köyde görev yapmaktadır. Ortaöğretim mezunlarının % 3,7'si ilçe merkezinde, % 8,9'u kasaba veya büyük köyde, % 12,6'sı da köyde görev yapmaktadır. Ön lisans mezunlarının % 15,6'sı ilçe merkezinde, % 8,9'u kasaba veya büyük köyde, % 40'ı da köyde görev yapmaktadır. Lisans mezunlarının ise % 3'ü ilçe merkezinde, % 3,7'si kasaba veya büyük köyde, % 5,9'u da köyde görev yapmaktadır.

**B - SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE DİN GÖREVLİLERİNİN
DİNİ VE SOSYAL ANLAYIŞLARINDAKİ DEĞİŞMELELERLE İLGİLİ
BULGULAR VE YORUMLAR**

B-1. Namazları Cem Etme:

Tablo7- Namazları Cem etme Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

yaşımız?		Namazları cem etme konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					Toplam
		Namazlar sadece haçta cem edilir.	Namazlar yolculuk hastalık b. gibi olağan üstü hallerde cem edilir.	Namazlar özel yer ve şart aranmaksızın her durumda cem edilir.	Diğer		
18-30	Sayı	9	14	2	0	25	
	%	36,0%	56,0%	8,0%	,0%	100,0%	
31-40	Sayı	40	13	3	0	56	
	%	71,4%	23,2%	5,4%	,0%	100,0%	
41 ve üzeri	Sayı	38	12	1	3	54	
	%	70,4%	22,2%	1,9%	5,6%	100,0%	
Toplam	Sayı	87	39	6	3	135	
	%	64,4%	28,9%	4,4%	2,2%	100,0%	

$X^2 = 17,805$

$SD = 6$

$P < 0,05 (0,007)$

Namazların cem edilme konusu günümüzde oldukça tartışılmaktadır. Namazların sadece haçta cem edilebileceği görüşü bilindiği üzere Hanefi mezhebinin görüşüdür. Türkiye çoğunluğunun Hanefi mezhebine bağlı oluşu bu görüşün ciddi manada benimsenmesine neden olmaktadır. Ancak peygamberimizin seferi iken de namazları cem etmiş olması, namazların seferilik, hastalık vb. gibi olağan üstü durumlarda da cem edilebileceği; hatta mukim iken de namazların cem edilebileceği tartışmalarına sebep olmuştur. Nitekim bu tartışmalar neticesinde namazların cem edilme konusu güncel dini meseleler

istişare toplantısında da ele alınmış ve toplantının sonuç bildirisinin 37. maddesinde namazların seferi iken de cem edilebileceğini; bunun yanında mukîm iken de alışkanlık haline getirilmeyecek şekilde ve dini anlamda geçerli bir mazeretin olması halinde namazların cem edilebileceği görüşüne yer verilmiştir.⁶⁶

Bu bağlamda din görevlilerinin namazları cem etme konusundaki düşüncelerini öğrenmek için sorduğumuz bu soruda, din görevlilerinin % 64,4'ü namazların sadece hac farızasını yerine getirirken cem edilebileceğini, % 28,9'u ise seferilik ve hastalık gibi olağan üstü hallerde cem edilebileceğini, % 4,4'ü de namazların her durumda cem edilebileceği görüşünü dile getirmişlerdir. Bu oranlar geleneksel anlayışın bir yansıması olan, namazların sadece hacta cem edilebileceği görüşünün hâlâ devam ettiğini, bunun yanında din görevlilerinin modern yorumlara katılmadığını, özellikle güncel dinî meseleler istişare toplantısının sonuç bildirgesinde yer alan mukim iken de namazları cem etme görüşünün benimsenmediği sonucunu ortaya koymaktadır.

Namazları cem etme konusunun din görevlilerinin yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir ilişkinin var olduğunu görmekteyiz. Din görevlilerinden yaşları 18-30 arasında olanların % 56'sı namazların olağan üstü hallerde cem edilebileceğini ifade ederken, yaşları 31-40, 41 ve üzeri olan din görevlilerinin bu görüşe katılma oranı % 23'lerde kalmıştır. Bu oranlar genç din görevlilerinin yeni yorumlardan etkilenme oranlarının daha fazla olduğunu göstermektedir.

⁶⁶ Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı –1 Sonuç Bildirgesi, Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 138, Haziran -2002, s. 47

Tablo 8- Namazları Cem etme Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

Öğrenim durumunuz?		Namazları cem etme konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?				Diğer	Toplam
		Namazlar sadece haçta cem edilir.	Namazlar yolculuk hastalık vb. gibi olağan üstü hallerde cem edilir.	Namazlar özel yer ve şart aranmaksızın her durumda cem edilir.			
İlköğretim ve hafız	Sayı	2	1	0	0	3	
	%	66,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%	
Ortaöğretim	Sayı	20	4	3	1	28	
	%	71,4%	14,3%	10,7%	3,6%	100,0%	
Ön lisans	Sayı	58	25	2	2	87	
	%	66,7%	28,7%	2,3%	2,3%	100,0%	
Lisans	Sayı	7	9	1	0	17	
	%	41,2%	52,9%	5,9%	,0%	100,0%	
Toplam	Sayı	87	39	6	3	135	
	%	64,4%	28,9%	4,4%	2,2%	100,0%	

$X^2= 11,468$

$SD =9$

$P> 0,05 (0,245)$

Namazları cem etme konusunun din görevlilerinin öğrenim düzeylerine göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir ilişkinin olmadığını görmekteyiz. Ancak tabloda da görüldüğü üzere din görevlilerindeki öğrenim düzeyi arttıkça değişimden etkilenme oranı da artmaktadır. Orta öğrenim mezunlarının % 14,3'ü namazların olağan üstü hallerde de cem edilebileceğini söylerken, bu oran ön lisans mezunu din görevlilerinde % 28,7'ye, lisans mezunlarında ise % 52,9'a çıkmıştır.

B-2. Zuhr-i Âhir Namazı :

Tablo 9- Zuhr-i Âhir Namazı Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

		Zuhr-i âhir namazı konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?						
		Zuhr-i âhir namazı kılınmalıdır; çünkü kılınmasını gerektiren şartlar devam etmektedir.	Zuhr-i âhir namazı kılınmamalıdır .çünkü kılınmasını gerektiren şartlar ortadan kalkmıştır	Zuhr-i âhir namazı kişinin tercihine bağlıdır dileyen kılar dileyen kılmaz	Toplum benimsediği için bu namaz kılınmalıdır .	Diğer	Toplam	
Yaşınız?								
18-30	Sayı	4	8	7	2	4	25	
	%	16,0%	32,0%	28,0%	8,0%	16,0%	100,0%	
31-40	Sayı	8	12	30	5	1	56	
	%	14,3%	21,4%	53,6%	8,9%	1,8%	100,0%	
41 ve üzeri	Sayı	4	19	21	7	3	54	
	%	7,4%	35,2%	38,9%	13,0%	5,6%	100,0%	
Toplam	Sayı	16	39	58	14	8	135	
	%	11,9%	28,9%	43,0%	10,4%	5,9%	100,0%	

$X^2= 12,936$

$SD= 8$

$P> 0,05 (0,114)$

Hız. Peygamber zamanında Cuma namazları şehir merkezlerinde ve sadece bir yerde kılınıyordu. Hız. Peygamberin vefatından sonra devletin sınırlarının büyümesi ve geniş alanlara yayılması neticesinde Cuma namazını bir yerde kılma imkanı kalmadığından Cuma namazı birkaç yerde kılınmaya başlanmış ve bu uygulamanın neticesinde de İslam alimleri arasında Cuma namazının sahih olup olmama meselesi tartışılmıştır. Bu tartışmaların neticesinde Cuma namazının sahih olmayacağı ihtimaline karşın Zuhr-i âhir namazı kılınması gerektiği İslam alimleri tarafından dile getirilmiştir. Zuhr-i âhir namazı özellikle son dönemlerde yine tartışma konusu olmaya başlamış, bir namazın ya sahih olacağı ya da olmayacağı, dolayısıyla ibadetlerin ihtimaller üzerine indirgenemeyeceği, ayrıca

bir ibadetin varlığı Kur'an'a ve peygambere dayanacağından, Kur'an'da ve peygamberin uygulamalarında böyle bir ibadetin olmadığından bu ibadetin bid'at olduğu dile getirilmeye başlanmış ve Zuhr-i âhir namazının kılınmaması gerektiğini söyleyenler olmuştur.

Bu tartışmalar ışığında din görevlilerinin düşüncelerini öğrenmek için sorduğumuz bu soruda, din görevlilerinin % 11,9'u "Zuhr-i âhir namazı kılınmalıdır" derken, % 28,9'u "Zuhr-i ahir namazı kılınmamalıdır" demişlerdir. Din görevlilerinin % 43'ü ise kişinin tercihinin bırakılmalıdır görüşünü benimsemişlerdir. Toplum benimsediği için kılınmalıdır diyenlerin oranı ise % 10,4'te kalmıştır. Bu oranlar din görevlilerinin yeni yorumlardan etkilendiğini göstermektedir.

Din görevlilerinin Zuhr-i âhir namazı konusundaki düşüncelerinin yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir ilişkinin olmadığını görmekteyiz. 18-30 yaş arasındaki din görevlilerin % 32'si, 31-40 yaş arasındaki din görevlilerin % 21,4'ü, 41 ve üzeri yaşlardaki din görevlilerinin % 35,2'si Zuhr-i âhir namazı kılınmamalıdır demişlerdir.

B-3. Teravîh Namazı :

Tablo 10- Teravîh Namazı Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

		Teravîh namazı konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?						
Yaşınız?		Evlerde sekiz rekât kılınmalıdır.	Camilerde yirmi rekât olarak kılınmalıdır.	Kişi istediği yerde istediği kadar kılar	Camilerde kadınlar ile sekiz ya da yirmi rekât kılınabilir.	Diğer	Toplam	
18-30	Sayı	1	9	11	3	1	25	
	%	4,0%	36,0%	44,0%	12,0%	4,0%	100,0%	
31-40	Sayı	3	27	14	10	2	56	
	%	5,4%	48,2%	25,0%	17,9%	3,6%	100,0%	
41 ve üzeri	Sayı	1	35	8	6	4	54	
	%	1,9%	64,8%	14,8%	11,1%	7,4%	100,0%	
Toplam	Sayı	5	71	33	19	7	135	
	%	3,7%	52,6%	24,4%	14,1%	5,2%	100,0%	

$\chi^2 = 11,779$

SD = 8

P>0,05 (0,161)

Sünnet bir namaz olan Teravîh Namazı kılınmaya başlandığı ilk dönemlerde evlerde ve sekiz rekât olarak kılınırken, Hz. Ömer döneminde camilerde ve yirmi rekât olarak kılınmaya başlanmıştır.⁶⁷ Son zamanlarda Teravîh Namazı'nın sekiz rekât olduğunun; dolayısıyla Teravîh Namazı'nı yirmi rekât olarak kılmanın, sünnete aykırı olduğu görüşleri dile getirilmeye başlanmıştır.

Din görevlilerin teravîh namazı konusunda ne düşündüklerini tespit etmek için sorduğumuz bu soruda, din görevlilerinin % 52,6'sının Teravîh Namazı'nın camilerde ve yirmi rekât olarak kılınması yönünde görüş belirtirken, din görevlilerin % 3,7'si de Teravîh Namazı'nın evlerde ve sekiz rekât olarak kılınması yönünde görüş belirtmiştir. Teravîh Namazı'nı kişi istediği yerde istediği kadar kılar diyen din görevlilerin oranı ise % 24,4 olmuştur. Teravîh

⁶⁷ COŞKUN, Ali, a.g.e., s.169

Namazı konusunda, Türkiye’de yapılan uygulamaların din görevlilerinin yarısı fazlası tarafından onaylandığını bu sonuçlardan çıkarmak mümkündür.

Teravîh namazı konusunun yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda 18–30 yaş arasındaki din görevlilerini % 36’sı, 31–40 yaşlar arasındaki din görevlilerinin % 48,2’si, 41 ve üzeri yaşlardaki din görevlilerin % 64,8’si Teravîh Namazı’nın camilerde ve yirmi rekât olarak kılınmalıdır görüşünü benimsediklerini görmekteyiz. Yaşları daha fazla olan din görevlilerinin, geleneksel anlayışı, genç olan din görevlilerine göre daha güçlü bir şekilde savunduğunu bu oranlarda görebilmekteyiz.

Tablo 11- Teravîh Namazı Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Teravîh namazı konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
Öğrenim durumunuz?		Evlerde sekiz rekât kılınmalıdır.	Camilerde yirmi rekât olarak kılınmalıdır.	Kişi istediği yerde istediği kadar kılar	Camilerde kadınlar ile sekiz ya da yirmi rekât kılınabilir.	Diğer	Toplam
İlköğretim ve hafız	Sayı	0	3	0	0	0	3
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	1	14	6	5	2	28
	%	3,6%	50,0%	21,4%	17,9%	7,1%	100,0%
Ön lisans	Sayı	2	48	22	12	3	87
	%	2,3%	55,2%	25,3%	13,8%	3,4%	100,0%
Lisans	Sayı	2	6	5	2	2	17
	%	11,8%	35,3%	29,4%	11,8%	11,8%	100,0%
Toplam	Sayı	5	71	33	19	7	135
	%	3,7%	52,6%	24,4%	14,1%	5,2%	100,0%

$X^2 = 10,052$

$SD = 12$

$P > 0,05 (0,611)$

Teravîh Namazı konusunun din görevlilerinin öğrenim düzeylerine göre dağılımına baktığımızda, Teravîh Namazı’nın camilerde ve yirmi rekât olarak

kılınmalıdır görüşünü; lisans mezunlarının % 35,3'ü, ön lisans mezunlarının % 55,2'si, orta öğretim mezunlarının % 50'si, ilköğretim ve hafız olanların % 100'ü benimsemişlerdir. Din görevlilerinin öğrenim düzeyi arttıkça, Teravih Namazı konusunda, geleneksel anlayışlarında bir kırılmanın var olduğunu söyleyebiliriz.

B –4. Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması :

Tablo 12- Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

		Kadınların camilerde cuma ve bayram namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?						
Yaşınız?		Kadınlar camilerde Cuma ve Bayram namazı kılabilirler	Kadınlar camilerde Cuma ve Bayram namazı kılamazlar.	Kılabilirler ama bugün şartlar uygun değil.	Toplum hoş karşılamaz dolayısıyla kılmamalıdır.	Diğer	Toplam	
18-30	Sayı	16	3	6	0	0	25	
	%	64,0%	12,0%	24,0%	,0%	,0%	100,0%	
31-40	Sayı	28	9	15	2	2	56	
	%	50,0%	16,1%	26,8%	3,6%	3,6%	100,0%	
41 ve üzeri	Sayı	28	10	10	5	1	54	
	%	51,9%	18,5%	18,5%	9,3%	1,9%	100,0%	
Toplam	Sayı	72	22	31	7	3	135	
	%	53,3%	16,3%	23,0%	5,2%	2,2%	100,0%	

$X^2 = 6,307$

SD= 8

P> 0,05 (0,613)

Türkiye’de son yıllarda kadınların Cuma ve bayram namazlarında camiye gidip gitmeme konusu ciddi manada tartışılmıştır. Bu tartışmalar neticesinde günümüz dini meselelerine çözüm bulmak için toplanan Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısının 21. maddesi bu tartışmalara cevap verecek nitelikte olup kadınların Cuma ve bayram namazlarında camiye gidebileceğini söylemiştir. Bu tartışmalar ve yapılan toplantılar çerçevesinde din görevlilerinin kadınların Cuma ve bayram namazı için camilere gidip gitmemesi konusunda ne düşündüklerini ölçmek için sorduğumuz bu soruda din görevlilerinin %53,3’ü kadınların

camilerde Cuma ve bayram namazını kılabilceği yönünde görüş belirtirken %23'ü kadınların Cuma ve bayram namazlarını camilerde kılabilceklerini ancak bugün şartların uygun olmadığını dile getirmiştir. Dolayısıyla şartların uygun olması halinde din görevlilerinin % 77'ye yakını kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılabilceklerini söylemiş olmaktadır.

Bu konunun din görevlilerinin yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir farkın olmadığını görmekteyiz. 18-30 yaş arasındaki din görevlilerinin % 12'si, 31-40 yaş arasındaki din görevlilerinin % 16,1'i, 41 ve üzeri yaşlardaki din görevlilerinin % 18,5'i kadınların Cuma ve bayram namazını camilerde kılamayacağı yönünde görüş beyan etmişlerdir. Oranlara bakıldığında da görüleceği üzere, din görevlilerindeki yaş düzeyi arttıkça geleneksel düşünceyi benimseme oranında da bir artış olmuştur.

Tablo 13- Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Kadınların camilerde cuma ve bayram namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?						
Öğrenim durumunuz?		Kadınlar camilerde Cuma ve Bayram namazı kılabilir.	Kadınlar camilerde Cuma ve Bayram namazı kılamazlar.	Kılabilirler ama bugün şartlar uygun değil.	Toplum hoş karşılamaz dolayısıyla kılmamalıdır.	Diğer	Toplam	
İlköğretim ve hafız	Sayı	1	1	0	1	0	3	
	%	33,3%	33,3%	,0%	33,3%	,0%	100,0%	
Ortaöğretim	Sayı	5	11	10	2	0	28	
	%	17,9%	39,3%	35,7%	7,1%	,0%	100,0%	
Ön lisans	Sayı	57	9	16	3	2	87	
	%	65,5%	10,3%	18,4%	3,4%	2,3%	100,0%	
Lisans	Sayı	9	1	5	1	1	17	
	%	52,9%	5,9%	29,4%	5,9%	5,9%	100,0%	
Toplam	Sayı	72	22	31	7	3	135	
	%	53,3%	16,3%	23,0%	5,2%	2,2%	100,0%	

$X^2 = 32,693$

$SD = 12$

$P < 0,05 (0,001)$

Kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılması konusunun öğrenim düzeyine göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir ilişkinin olduğunu görmekteyiz. Din görevlilerinden ilköğretim ve hafızların % 33,3'ü, ortaöğretim mezunlarının % 17,9'u, ön lisans mezunlarının % 65,5'i, lisans mezunlarının ise % 52,9'u kadınların Cuma ve bayram namazı için camilere gidebileceği yönünde görüş belirtmiştir. Lisans mezunlarının % 5,9'u kadınların Cuma ve bayram namazlarını camilerde kılmalarına karşı çıkarken, bu oran ön lisans mezunlarında % 10,3'e, ortaöğretim mezunlarında % 39,3'e yükselmiştir. Bu rakamlar bize öğrenim düzeyi arttıkça değişimden etkilenme oranının arttığını göstermektedir.

Tablo 14- Kadınların Camilerde Cuma ve Bayram Namazı Kılması Konusunun Görev Yapılan Yere Göre Dağılımı:

		Kadınların camilerde cuma ve bayram namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?						
Görev yaptığımız yer?		Kadınlar camilerde Cuma ve Bayram namazı kılabilir	Kadınlar camilerde Cuma ve Bayram namazı kılamazlar.	Kılabilirler ama bugün şartlar uygun değil.	Toplum hoş karşılamaz dolayısıyla kılmamalıdır.	Diğer	Toplam	
İlçe merkezi	Sayı	11	3	16	2	0	32	
	%	34,4%	9,4%	50,0%	6,3%	,0%	100,0%	
Kasaba veya büyük köy	Sayı	14	8	0	1	1	24	
	%	58,3%	33,3%	,0%	4,2%	4,2%	100,0%	
Köy	Sayı	47	11	15	4	2	79	
	%	59,5%	13,9%	19,0%	5,1%	2,5%	100,0%	
Toplam	Sayı	72	22	31	7	3	135	
	%	53,3%	16,3%	23,0%	5,2%	2,2%	100,0%	

$X^2 = 25,835$

$SD = 8$

$P < 0,05 (0,001)$

Kadınlar camilerde Cuma ve bayram namazı kılma konusunun din görevlilerinin, görev yaptıkları yere göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir ilişkinin var olduğunu görmekteyiz. İlçe merkezinde görev yapan din görevlilerinin % 34,4'ü kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılabileceğini ifade ederken bu oran kasaba ve büyük köylerde görev yapan din görevlilerinde % 58,3'e, köylerde görev yapan din görevlileri arasında % 59,5'e çıkmıştır. Şehir merkezinde görev yapan din görevlilerinin % 9,4'ü kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılamayacağını söylerken, kasaba veya büyük köylerde görev yapan din görevlilerinin % 33,3'ü, köylerde görev yapanların % 13,9'u bu görüşü desteklemişlerdir.

Bu tabloda dikkat çekici bir oranda şehir merkezinde görev yapan din görevlilerini %50'sinin kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılabileceğini, ancak bugün şartların uygun olmadığını dile getirmiş olmasıdır. Bir başka dikkat çekici nokta da, köylerde görev yapan din görevlilerinin, kadınların camilere gitme konusunda ilçe merkezinde görev yapan din görevlilerine göre daha fazla taraftar olmasıdır. Bu durumu köylerde görev yapan din görevlilerinin, kadınların Cuma ve bayram namazlarına gelme gibi bir durumla karşı karşıya kalmamalarına bağlayabiliriz. Muhtemeldir ki böyle bir durum olsa idi köyde görev yapan din görevlileri de ilçe merkezinde görev yapan din görevlileri gibi düşünecekti.

B –5 Kadınların Erkeklerle Aynı Ortamda Cenaze Namazı Kılması :

Tablo 15- Kadınların Erkeklerle Aynı Ortamda Cenaze Namazı Kılması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Kadınların erkeklerle aynı ortamda cenaze namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?				Toplam
		Kadınlar erkeklerle birlikte cenaze namazı kılamaz	Kadınlar erkeklerle birlikte cenaze namazı kılabilirler.	Erkekler önde kadınlar arkada olmak kaydıyla kılabilirler	Diğer	
18-30	Sayı	3	3	19	0	25
	%	12,0%	12,0%	76,0%	,0%	100,0%
31-40	Sayı	13	1	41	1	56
	%	23,2%	1,8%	73,2%	1,8%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	8	0	44	2	54
	%	14,8%	,0%	81,5%	3,7%	100,0%
Toplam	Sayı	24	4	104	3	135
	%	17,8%	3,0%	77,0%	2,2%	100,0%

$X^2 = 11,805$

SD= 6

$P > 0,05 (0,066)$

Türkiye’de son yıllarda kadınların cenaze namazlarına katıldıklarını, cenaze namazına katılan kadınların da erkeklerle aynı safta namaza durduklarını görmekteyiz. Kadınların erkeklerle aynı safta namaz kılmaları, ilmihal kitaplarında yer alan; erkeklerin önde çocukların erkeklerden sonra, kadınlarinsa çocuklardan sonra saf tutma ilkesine aykırı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple kadınların cenaze namazlarına katılmaları ve erkeklerle aynı safta namaz kılmaları hem görsel medyada, hem de ilahiyatçılar arasında ciddi manada tartışılmıştır. Bu tartışmalar çerçevesinde güncel dini meseleler istişare toplantısının sonuç bildirgesinde; kadınların cemaate katılabileceği görüşüne yer verilmesi, ayrıca diyanet ilmihalinde, "kadınların erkeklerle aynı safta namaz kılmalarının dinî bir mesele olmayıp, doğal ve örfî nedenlere dayandığı ve namazlarda huzurun sağlanmasının hedeflendiği"⁶⁸ yönünde bilgi verilmesi dikkat çekicidir.

Din görevlilerinin, kadınların erkeklerle aynı safta cenaze namazı kılıp kılamayacağı konusundaki görüşlerini öğrenmek için sorduğumuz bu soruda, görevlilerin % 77’si erkekler önde, kadınlar arkada olmak kaydıyla aynı ortamda cenaze namazı kılabileceği görüşünü savunmuştur. Kadınların erkeklerle birlikte namaz kılamayacağı görüşünü benimseyenlerin oranı ise % 17,8’de kalmıştır. Kadınların erkeklerle birlikte namaz kılabileceğini savunanların oranı ise % 3 olmuştur.

Bu konunun din görevlilerinin yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir ilişkinin olmadığını görmekteyiz. 18-30 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 76’sı, 31-40 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 73,2’si, 41 ve üzeri yaşlardaki din görevlilerinin % 81,4’ü kadınların erkekler önde olmak kaydıyla cenaze namazı kılabileceklerini ifade etmişlerdir.

⁶⁸ İlmihal, İman Ve İbadetler, T.D.V. Yay., İstanbul -1999, s. 275

Tablo 16- Kadınların Erkeklerle Aynı Ortamda Cenaze Namazı Kılması Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı:

		Kadınlardın erkeklerle aynı ortamda cenaze namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
Görev yaptığınız yer?		Kadınlar erkeklerle birlikte cenaze namazı kılamaz	Kadınlar erkeklerle birlikte cenaze namazı kılabilirler.	Erkekler önde kadınlar arkada olmak kaydıyla kılabilirler	Diğer	Toplam	
İlçe merkezi	Sayı	4	0	28	0	32	
	%	12,5%	,0%	87,5%	,0%	100,0%	
Kasaba veya büyük köy	Sayı	3	0	20	1	24	
	%	12,5%	,0%	83,3%	4,2%	100,0%	
Köy	Sayı	17	4	56	2	79	
	%	21,5%	5,1%	70,9%	2,5%	100,0%	
Toplam	Sayı	24	4	104	3	135	
	%	17,8%	3,0%	77,0%	2,2%	100,0%	

$X^2 = 6,455$

SD=6

P>0,05 (0,374)

Din görevlilerinin, kadınların erkeklerle aynı ortamda cenaze namazı kılması konusunun görev yaptıkları yere göre dağılımına baktığımızda ilçe merkezi ve kasaba veya büyük köylerde görev yapanların % 12,5'i kadınların erkeklerle birlikte cenaze namazı kılamayacağı yönünde görüş belirtirken, köylerde görev yapan din görevlilerinde bu oran % 21,5'e çıkmıştır.

B-6. Kadın ve Erkeğin Aynı Safta Namaz Kılması :

Tablo 17- Kadın Erkek Karışık Aynı Safta Namaz Kılması Konusunun Görev Yaptığı Yere Göre Dağılımı:

		Kadın erkek karışık aynı safta namaz kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?			
Görev yaptığınız yer?		Kadın ve erkek aynı safta namaz kılamaz.	Kadınlar sadece çocuklarla aynı safta namaz kılabilir.	Diğer	Toplam
İlçe merkezi	Sayı	30	1	1	32
	%	93,8%	3,1%	3,1%	100,0%
Kasaba veya büyük köy	Sayı	22	2	0	24
	%	91,7%	8,3%	,0%	100,0%
Köy	Sayı	71	6	2	79
	%	89,9%	7,6%	2,5%	100,0%
Toplam	Sayı	123	9	3	135
	%	91,1%	6,7%	2,2%	100,0%

$X^2 = 1,527$

$SD = 4$

$P > 0,05 (0,822)$

Türkiye’de tartışılan dinî konulardan bir tanesi de erkeğin ve kadının aynı safta namaz kılması konusudur. Bu tartışmalar bilindiği üzere ilk defa kadınların erkeklerle birlikte aynı safta cenaze namazı kılmaları neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar ışığında din görevlilerinin ne düşündüklerini tespit etmeye yönelik sordüğümüz bu soruda, din görevlilerinin büyük bir oranı kadın ve erkeğin aynı safta namaz kılamayacağını dile getirmiştir. Zira bu oran % 91,1’dir.

Kadınların erkeklerle birlikte aynı safta namaz kılma konusunun din görevlilerinin görev yerlerine göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir ilişkinin olmadığını görmekteyiz. Din görevlilerinin büyük çoğunluğu bu konuda yapılan yeni yorumları benimsemeyerek, kadınlar erkeklerle aynı safta namaz kılamaz demişlerdir ki bu oran % 91,1 olmuştur.

B –7. Din Görevlisinin Sakallı ve Bıyıklı Olması :

Tablo 18- Din Görevlisinin Sakallı ve Bıyıklı Olması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

		Din görevlisinin sakallı ve bıyıklı olması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
		Din görevlisi sakallı ve bıyıklı olmalıdır. Çünkü sakal ve bıyık bırakmak sünnettir.	Din görevlisi bu konuda özgürdür çünkü sakal ve bıyık örf ve geleneğe dayalıdır.	Din görevlisi sakallı olmasa da bıyıklı olmalıdır. Bıyık erkeğin zinetidir.	Toplum din görevlisini sakallı ve bıyıklı görmek ister ,onun için sakal ve bıyık bırakmalıdır.	Modern şartlara ayak uydurmalı onun için de sakal bırakmamalıdır	Toplam
Yaşınız?							
18-30	Sayı	4	16	2	2	1	25
	%	16,0%	64,0%	8,0%	8,0%	4,0%	100,0%
31-40	Sayı	10	22	13	8	3	56
	%	17,9%	39,3%	23,2%	14,3%	5,4%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	16	21	11	3	3	54
	%	29,6%	38,9%	20,4%	5,6%	5,6%	100,0%
Toplam	Sayı	30	59	26	13	7	135
	%	22,2%	43,7%	19,3%	9,6%	5,2%	100,0%

$X^2=9,623$

SD= 8

P>0,05 (0,293)

Sakal ve bıyık bırakmanın sünnet olup olmadığı günlük hayatımızda tartışılan konular arasında yer almaktadır. Sakal ve bıyık bırakmanın sünnet olduğunu söyleyenler olduğu gibi; sakal ve bıyık bırakmanın örfi olduğunu, bu konunun zamanın şartlarına göre şekillendiğini söyleyenler de olmuştur. Din görevlilerinin, bu konuya bakışını öğrenmek için sorduğumuz bu soruda din görevlilerinin % 43,7'si sakal ve bıyık bırakmanın örf ve geleneğe bağlı olduğunu; dolayısıyla kendilerinin bu konuda özgür olduklarını dile getirirken, din görevlilerinin % 22,2'si sakal ve bıyık bırakmanın sünnet olduğunu ve bunun neticesinde de din görevlisinin sakallı ve bıyıklı olması gerektiğini söylemişlerdir. Din görevlisinin sakallı olmasa da en azından bıyıklı olması gerektiğini savunanların oranı % 19,3'tür. Toplumun hassasiyetlerini dikkate alan din görevlilerinin oranı ise % 9,6'dır. Sakal ve bıyık bırakmayı örfi olarak değerlendiren din görevlilerinin oranının % 43'ler de olması dikkat çekicidir.

Din görevlisinin sakallı ve bıyıklı olması konusunun yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda genç olan din görevlilerin % 64'ü sakal ve bıyık bırakmayı örfi olarak değerlendirirken, yaşı daha fazla olan din görevlilerinin % 29,6'sı sakal ve bıyık bırakmayı sünnet olarak değerlendirmiştir.

Bu çerçevede bir takım hususları ve yaptığımız gözlemleri belirtmek yerinde olacaktır. Devlet memurları arasında sakal bırakma konusunda özgür olan tek personel bilindiği üzere Diyanet İşleri Başkanlığı görevlileridir. Bu durumun sakal ve bıyığın kurum ve personel açısından nasıl değerlendirdiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Buna rağmen din görevlilerinden yarıya yakının sakal bırakmayı örfi olarak görmesi dikkat çekicidir. Bunun yanında din görevliliğine başladığım ilk dönemlerde hizmet içi eğitim kursuna gelen sınav heyetinin yeni atanan ve sakalı ve bıyığı olmayan din görevlilerinden sakal bırakmalarını istemesi; bunu yapamazlarsa mutlaka bıyık bırakmaları gerektiğini dile getirmesi; ayrıca ihtisas kursu sınavına girmek isteyen bir din görevlisinin sakal bırakması, aklımda kalan durumlardan bazılarıdır. Yine yurt dışına gönderilecek din görevlilerinin seçiminde din görevlisinin sakallı olmamasına özen gösterildiğinin din görevlileri arasında konuşulması da ayrıca dikkat çekici bir durumdur.

Tablo 19- Din Görevlisinin Sakallı ve Bıyıklı Olması Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Din görevlisinin sakallı ve bıyıklı olması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
Öğrenim durumunuz?		Din görevlisi sakallı ve bıyıklı olmalıdır. Çünkü sakal ve bıyık bırakmak sünnettir.	Din görevlisi bu konuda özgürdür.sakal ve bıyık örfe ve geleneğe dayalıdır	Din görevlisi sakallı olmasa da bıyıklı olmalıdır.Bıyık erkeğin ziynetidir.	Toplum din görevlisini sakallı görmek ister onun için bırakmalıdır.	Modern şartlara ayak uydurmalı onun için sakal bırakmamalıdır	Toplam
İlköğretim ve hafız	Sayı	3	0	0	0	0	3
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	9	10	6	2	1	28
	%	32,1%	35,7%	21,4%	7,1%	3,6%	100,0%
Ön lisans	Sayı	16	40	17	9	5	87
	%	18,4%	46,0%	19,5%	10,3%	5,7%	100,0%
Lisans	Sayı	2	9	3	2	1	17
	%	11,8%	52,9%	17,6%	11,8%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	30	59	26	13	7	135
	%	22,2%	43,7%	19,3%	9,6%	5,2%	100,0%

$X^2= 14,606$

$SD= 12$

$P>0,05 (0,264)$

Din görevlisinin sakallı ve bıyıklı olması konusunun öğrenim düzeyine göre dağılımına baktığımızda, din görevlisi sakallı ve bıyıklı olmalıdır diyen din görevlilerinden, ilköğretim ve hafızların oranı % 100, ortaöğretim mezunlarının oranı % 32,1, ön lisans mezunlarının oranı % 18,4, lisans mezunlarının oranı da % 11,8'dir. Bu oranlar öğrenim düzeyi arttıkça geleneksel anlayışın azaldığını göstermekte ve öğrenim düzeyi yüksek olan din görevlilerinin değişimden etkilenme oranları diğerlerine göre daha fazla olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

B– 8. Mevlit Okuma ve Okutma :

Tablo 20- Mevlit Okuma ve Okutma Konusunun Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı:

		Mevlit okuma ve okutma konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
Öğrenim durumunuz?		Mevlit okumak ve okutmak Dinin bir gereğidir.	Mevlit okumak ve okutmak örf ve geleneğe dayalıdır.	Mevlit okumak ve okutmak bugün anlamını yitirmiştir okutulmamalıdır.	Mevlit okumak ve okutmak bidat tır.	Diğer	Toplam
İlköğretim ve hafız	Sayı	0	3	0	0	0	3
	%	,0%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	1	22	3	0	2	28
	%	3,6%	78,6%	10,7%	,0%	7,1%	100,0%
Ön lisans	Sayı	2	67	8	7	3	87
	%	2,3%	77,0%	9,2%	8,0%	3,4%	100,0%
Lisans	Sayı	0	12	3	1	1	17
	%	,0%	70,6%	17,6%	5,9%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	3	104	14	8	6	135
	%	2,2%	77,0%	10,4%	5,9%	4,4%	100,0%

$X^2 = 5,642$

SD= 12

P>0,05 (0,933)

Mevlit okumanın ve okutmanın caiz olup, olmadığı ülkemizde tartışılan konular arasında yer almaktadır. Mevlit okumanın caiz olmadığını dile getirenler, onun bid'ad olduğunu ayrıca mevlit okumanın, son zamanlarda okuyanlar tarafından bir para kazanma aracı olarak görüldüğünü ve geçmişteki anlamını yitirdiğini dile getirerek karşı çıkmışlardır. Bunun yanında mevlit okutmak Türkiye’de dini gün ve gecelerde hatta ölünün arkasından okunan, toplum tarafından kabullenilmiş bir uygulama olarak karşımıza çıkmakta bunun neticesinde de mevlit okumaya toplum tarafından dini bir anlam yüklenilmiş olmaktadır.

Mevlit merasimini gerçekleştiren din görevlilerinin bu konudaki görüşlerini öğrenmek için sorduğumuz bu soruda din görevlilerinin % 77’si mevlit okumanın ve okutmanın örf ve geleneğe dayalı olduğunu söylerken, mevlit okuma ve

okutmanın dini bir gereklilik olduğunu söyleyen din görevlilerinin oranı sadece % 2,2'de kalmıştır.

Mevlit okumak ve okutmak araştırmamızın merkezi olan Biga ilçesi ve köylerinde çok yaygın bir uygulamadır. Bu uygulamanın toplum tarafından dini bir gereklilik olduğunu, yaptıkları her türlü dini ve sosyal etkinliklerde mevlit okutmalarından anlamaktayız. Bu noktada Biga'daki din görevlilerinin mevlit okumayı ve okutmayı örfe ve geleneğe bağlaması dikkat çekicidir.

B-9. Erkeğin Altın Yüzük Takması :

Tablo 21- Erkeğin Altın Yüzük Takma Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Erkeğin altın yüzük takma konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
Öğrenim durumunuz?		Erkeğin altın yüzük takması haramdır,takılmaz.	Altın yüzük takma konusunda dini bir yasak yoktur takılabilir.	Tercihe bağlıdır isteyen takar isteyen takmaz.	Diğer	Toplam	
İlköğretim ve hafız	Sayı	3	0	0	0	3	
	%	100,0%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
Ortaöğretim	Sayı	24	0	4	0	28	
	%	85,7%	,0%	14,3%	,0%	100,0%	
Ön lisans	Sayı	76	1	4	6	87	
	%	87,4%	1,1%	4,6%	6,9%	100,0%	
Lisans	Sayı	12	1	4	0	17	
	%	70,6%	5,9%	23,5%	,0%	100,0%	
Toplam	Sayı	115	2	12	6	135	
	%	85,2%	1,5%	8,9%	4,4%	100,0%	

$X^2 = 13,694$

$SD = 9$

$P > 0,05 (0,134)$

Son yıllarda bazı ilahiyatçılar, erkeklerin altın yüzük takma konusunda, geleneksel anlayışın tersine bir takım yeni görüşler dile getirmişlerdir. Bu görüşler arasında peygamber zamanında altının kibirlenme aracı olarak görüldüğü ve bundan dolayı yasaklandığını, bugün ise böyle bir durumun söz konusu olmadığını; dolayısıyla altın yüzük takmanın haram olmadığı yönünde görüşler vardır. Din görevlilerinin bu yeni görüşlerden etkilenip etkilenmediğini tespiti yönelik bu sorumuza din görevlilerinin % 85,2'si olumsuz yönde görüş bildirmişlerdir. Din görevlilerinin büyük bir oranı altını erkeğe hâlâ haram olarak görmektedir.

Din görevlilerinin öğrenim düzeyleri çerçevesinde altın yüzüğün erkeğe haram olup olmaması konusu değerlendirildiğinde, lisans mezunlarının orta öğretim ve ön lisans mezunlarına göre bu konuda daha yenilikçi yorumları benimsediklerini görmekteyiz. Lisans mezunlarının % 70,6'sı altın yüzüğü erkeğe caiz görmezken, bu oran ön lisans mezunlarında % 87,4'e, ilk öğretim ve hafızlarda % 100'e çıkmıştır.

B–10. Kur'an'ı Kerim'e Abdestsiz Dokunma ve Abdestsiz Okuma :

Tablo 22- Kişinin Kur'an'ı Kerim'e Abdestsiz Dokunması ve Abdestsiz Okuması Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

Öğrenim durumunuz?		Kişinin kur'an'ı Kerim'e dokunması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?				Toplam
		Abdestsiz dokunabilir ve okuyabilir.	Eğitim amaçlı dokunabilir ve okuyabilir.	Abdestsiz kimse dokunamaz ve okuyamaz	Diğer	
İlköğretim ve hafız	Sayı	1	1	0	1	3
	%	33,3%	33,3%	,0%	33,3%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	2	11	12	3	28
	%	7,1%	39,3%	42,9%	10,7%	100,0%
Ön lisans	Sayı	1	49	27	10	87
	%	1,1%	56,3%	31,0%	11,5%	100,0%
Lisans	Sayı	4	10	2	1	17
	%	23,5%	58,8%	11,8%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	8	71	41	15	135
	%	5,9%	52,6%	30,4%	11,1%	100,0%

$$X^2= 23,688$$

$$S = 9$$

$$P < 0,05 (0,005)$$

Son yıllarda medyada tartışılan konulardan biri de K.Kerim'i tutmak için temiz olmak; yani abdestli olmak şart mıdır? sorusudur. Bu konu İslam alimleri tarafından tartışılmış, alimlerin çoğu ve dört mezhep imamı Kur'an'ı Kerim'e abdestsiz dokunmanın caiz olmadığını benimsemişlerdir. Bu konu, adet gören veya loğusa olan kadınlar içinde tartışılmış, güncel dini meseleler istişare toplantısının sonuç bildirgesinin 26. maddesinde, kadınların bu hallerde Kur'an'ı Kerim okuyabileceklerine dair fetva verilmiştir. Yine dini eğitim veren okullarda kişinin K.Kerim'e abdestsiz dokunabileceği ve okuyabileceği yönünde görüşlerin varlığı da bu konuya farklı bir boyut katmaktadır.

Din görevlilerinin bu konuya bakışını öğrenmek istediğimizde şu oranlar karşımıza çıkmaktadır. Din görevlilerinin % 5,9'u kişinin Kur'an'ı Kerim'e abdestsiz dokunabileceğini ve okuyabileceğini ifade ederken, din görevlilerinin % 30,4'ü bu görüşe karşı çıkmıştır. Eğitim amaçlı kişi Kur'an'ı Kerim'e dokunabilir ve okuyabilir diyen din görevlilerinin oranı ise % 52,6 olmuştur. Din görevlileri ibadet maksadıyla abdestsiz Kur'an okunamayacağını bu oranlarla dile getirerek, yapılan yeni yorumlara katılmamıştır.

Din görevlilerinin Kur'an'ı Kerim'e abdestsiz dokunma ve Kur'an'ı Kerim'i abdestsiz okuma konusuna yaklaşımlarının öğrenim düzeyine göre dağılımına baktığımızda, orta öğretim mezunu olan din görevlilerinin % 42,9'u, ön lisans mezunu olan din görevlilerinin % 31'i, lisans mezunu olan din görevlilerinin ise % 11,8'i Kur'an'ı Kerim'e kişinin abdestsiz dokunamayacağı ve okuyamayacağı yönünde görüş belirttiklerini görmekteyiz.

B –11. İctihad Kapısının Kapanıp Kapanmaması :

Tablo 23- İctihad Kapısının Kapanıp Kapanmaması Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

		İctihad kapısının kapanıp kapanmaması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?					
Yaşınız?		İctihad kapısı kapanmıştır, mezhepler bize yeter	İctihad kapısı kapanmamıştır, yeni ictihatlara ihtiyaç var.	İctihad yapmaya gerek yoktur,her şey Kur'an'da zaten var.	Diğer	Toplam	
18-30	Sayı	0	21	2	2	25	
	%	,0%	84,0%	8,0%	8,0%	100,0%	
31-40	Sayı	7	45	1	3	56	
	%	12,5%	80,4%	1,8%	5,4%	100,0%	
41 ve üzeri	Sayı	5	42	5	2	54	
	%	9,3%	77,8%	9,3%	3,7%	100,0%	
Toplam	Sayı	12	108	8	7	135	
	%	8,9%	80,0%	5,9%	5,2%	100,0%	

$X^2 = 8,564$

SD= 6

P> 0,05 (0,363)

Türkiye’de Kur’an’ı Kerim ve Hz. Peygamber’in hadisleri varken ictihada gerek olmadığını, her şeyin Kur’an’ı Kerim’de ve hadislerde bulunabileceğini söyleyenler olduğu gibi; mezhep imamların yapmış olduğu ictihatların yeterli olduğunu, ictihad kapısının kapandığını dile getirenler de olmuştur. Nitekim ilahiyat fakültesinde okurken Bursa’da Kur’an’ı Kerim’de her şeyin var olduğunu savunan bazı kimseler bir ilahiyatçının kitaplarını dağıtmışlardı.

Biga ve köylerinde görev yapan din görevlilerinin % 80’i ictihad kapısının kapanmadığını ve yeni ictihatlara ihtiyaç olduğunu dile getirirken, din görevlilerinin % 5,9’u ictihad yapmaya gerek olmadığı yönünde görüş beyan etmişlerdir. Din görevlilerinin % 8,9’u ise mezheplerin bize yeteceği görüşünü dile getirmiştir. Dinin değişen boyutunu canlı tutan, ictihad kapısının kapanmadığının ve yeni ictihatlar yapılması gerektiği görüşünün, din

görevlilerince % 80 oranında dile getirilmesi; Onların, fikri ve dini anlamda değişime ve yeniliğe açık olduklarını göstermektedir.

İçtihat kapısının kapanıp kapanmaması konusunun yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir farkın olmadığını görmekteyiz. Din görevlilerinden, yaşları 41 ve üzeri olanların % 77,8'i, 31 ve 40 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 80,4'ü, 18 ve 31 yaşları arasında olan din görevlilerinin % 84'ü içtihat kapısının kapanmadığını ve yeni içtihatlara gerek olduğunu dile getirmiştir.

B –12. Çağın Problemlerini Çözme :

Tablo 24- Çağın Problemlerini Çözme Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Çağın problemlerini çözme konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?				
Öğrenim durumunuz?		Kur'an ve sünnet bize yeter.	Kur'an'a ve sünnete yeni yorumlar getirmeliyiz	Dinde reform yapılmalıdır.	Diğer	Toplam
İlköğretim ve hafız	Sayı	1	2	0	0	3
	%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	17	8	1	2	28
	%	60,7%	28,6%	3,6%	7,1%	100,0%
Ön lisans	Sayı	28	51	1	7	87
	%	32,2%	58,6%	1,1%	8,0%	100,0%
Lisans	Sayı	1	12	1	3	17
	%	5,9%	70,6%	5,9%	17,6%	100,0%
Toplam	Sayı	47	73	3	12	135
	%	34,8%	54,1%	2,2%	8,9%	100,0%

$X^2= 17,974$

$SD= 9$

$P<0,05 (0,035)$

Teknolojik ve bilimsel alanda meydana gelen, özellikle iletişim alanında meydana gelen gelişmeler, dünyayı küçük bir köy haline getirmiştir. Bu gelişmeler neticesinde toplumlarda sosyal, kültürel ve dini alanlarda hızlı sosyal değişimler meydana gelmekte, bu sosyal değişimler sosyal hayatta birtakım

problemleri de beraberinde getirmektedir. Çağın problemlerini çözüme konusunda din görevlilerinin ne düşündüklerini ölçmek için sorduğumuz bu soruya, din görevlilerinin % 54,1'i Kur'an ve Sünnet'e yeni yorumlar getirmeliyiz derken, din görevlilerinin % 34,8'i Kur'an'ın ve Sünnet'in bize yeteceğini söylemiştir. Din görevlilerinin % 2,2'si de dinde reform yapılmalıdır görüşünü benimsemiştir.

Çağın problemlerini çözüme konusunun, din görevlilerindeki öğrenim düzeyine göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir farkın olduğunu görmekteyiz. Din görevlilerinden orta öğrenim mezunu olanların % 60'ı, ön lisans mezunlarının % 32,2'si, lisans mezunlarının ise % 5,9'u Kur'an ve Sünnet'in bize yeteceğini söylemişlerdir. Bu oranlardan anlaşılacağı üzere eğitim düzeyi düşük olan din görevlileri, yeni yorumlara pek rağbet etmemişlerdir.

B –13. Spor Tarzı Elbiselerle Namaz Kıldırma :

Tablo 25- Jeans ve Spor Tarzı Elbiselerle Namaz Kıldırma Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Jeans ve spor tarzı elbiselerle namaz kıldırma konusunda aşağıdakilerden hangisi size daha uygun gelmektedir?						
Öğrenim durumunuz?		Namaz kıldırabilirim hiçbir sakıncası yok	Namaz kıldırمام çünkü görevimin ağırlığına uygun değil	Namaz kıldırمام ama toplum hoş karşılamaz.	Namaz kıldırمام çünkü İslami geleneğe uygun değil	Diğer	Toplam	
İlköğretim ve hafız	Sayı	1	2	0	0	0	3	
	%	33,3%	66,7%	,0%	,0%	,0%	100,0%	
Ortaöğretim	Sayı	2	11	9	2	4	28	
	%	7,1%	39,3%	32,1%	7,1%	14,3%	100,0%	
Ön lisans	Sayı	28	31	12	11	5	87	
	%	32,2%	35,6%	13,8%	12,6%	5,7%	100,0%	
Lisans	Sayı	10	1	5	0	1	17	
	%	58,8%	5,9%	29,4%	,0%	5,9%	100,0%	
Toplam	Sayı	41	45	26	13	10	135	
	%	30,4%	33,3%	19,3%	9,6%	7,4%	100,0%	

$$X^2 = 25,452$$

$$SD = 12$$

$$P < 0,05 (0,013)$$

Sosyal değişme süreci içerisinde bilindiği üzere Türk toplumunun yaşam tarzında da birtakım değişimler olmuştur. Bu değişmelerin başında insanların giyim kuşam tarzı gelmektedir. Özellikle genç nesil geleneksel Türk kültürünün aksine, daha çok spor tarzı giyinmeye başlamıştır. Bu çerçevede kot giymek Türkiye’de ilk zamanlar başkalarına benzemek olarak algılandığı için bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Nitekim imam hatip lisesi yıllarında bir Cuma vaazında vaizin, kot giymeyi Batı kültürünü benimseme olarak dile getirmesi aklımda kalan örneklerden sadece birisidir. Ayrıca geçen aylarda bir televizyon kanalında sunucun, kendi mahallelerindeki imamın kot giymeye karşı oluşunu Diyanet İşleri Başkanı’na sorması bu konuya bir başka örnek teşkil etmektedir.

Bu çerçevede din görevlilerinin kot pantolonla namaz kıldırıp kıldırılmama konusu da tartışılmaya başlanmış, kot pantolonla namaz kılmanın uygun olduğunu dile getirenler olduğu gibi karşı çıkanlar da olmuştur. Örneğin bu konu, medyaya stajyer bir imamın kot pantolon giydiği için asaletinin onaylanmadığı yönünde yansımıştır.

Bu konuda din görevlilerinin düşüncelerini tespiti yönelik sorduğumuz soruda; din görevlilerinin % 30,4'ü jeans ve spor tarzı elbiselerle namaz kıldırabileceğini ve sakıncasının olmadığını dile getirirken, % 33,3'de tam tersi yönde görüş belirtmiştir. Bu konuyu toplumsal açıdan değerlendiren din görevlilerinin oranı ise % 19,3'olmuştur. İslami geleneğe aykırı bulan din görevlilerinin oranı ise % 9,6'da kalmıştır.

Jeans ve spor tarzı elbiselerle namaz kıldırma konusunun, din görevlilerinin öğrenim düzeylerine göre dağılımına baktığımızda, ilköğretim ve hafız olan din görevlilerinin % 66,7'si, orta öğretim mezunlarının % 39,3'ü, ön lisans mezunlarının % 35,6'sı, lisans mezunlarının ise % 5,9'u jeans ve spor tarzı elbiselerle namaz kıldırmanın yapmış olduğu görevin ağırlığına uygun olmadığı görüşünü dile getirmiştir.

B –14. Enflasyon Oranını Geçmeyecek Kadar Faiz Alma Konusu :

Tablo 26- Enflasyon Oranını Geçmeyecek Kadar Faiz Almanın Haram Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almak haram değildir.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	4	16	5	25
	%	16,0%	64,0%	20,0%	100,0%
31-40	Sayı	8	38	10	56
	%	14,3%	67,9%	17,9%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	13	36	5	54
	%	24,1%	66,7%	9,3%	100,0%
Toplam	Sayı	25	90	20	135
	%	18,5%	66,7%	14,8%	100,0%

$X^2 = 3,495$

$SD= 4$

$P > 0,05 (0,479)$

Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde Türkiye’de enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın haram olmayacağı yönünde yorumlar yapılmış ve bu yorumlar ilahiyatçılar arasında ciddi manada tartışılmıştır. Bu yorumlar çeşitli vesilelerle hâlâ yapılmakta ve tartışılmaktadır. Örneğin Kur’an’da yasaklanan faizin kat kat fazlasıyla alınan faiz olduğu, enflasyon farkından doğan faizi almanın haram olmadığı yorumları bu tartışmalara birer örnek teşkil etmektedir. Faizin azının da, çoğunun da haram olduğunu, her ne sebeple olursa olsun faiz almanın haram olduğunu söyleyen ilahiyatçılar da bu tür yorumlara şiddetli bir şekilde karşı çıkmışlardır.

Bu bağlamda enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın haram olmadığına dair yorumlara din görevlilerinin % 66,7’si karşı çıkarken, din görevlilerinin % 18,5’i bu tür yorumlara olumlu kanaat bildirmişlerdir. Bu konuda fikri olmayan din görevlilerinin oranı ise % 14,8’de kalmıştır.

Enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın haram olup olmamasının din görevlilerindeki yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda, din görevlilerinden 18-30 yaşlarında olanları % 16'sı, 31-40 yaşlarında olanları% 14,3'ü, 41 ve üzeri yaşlarda olanların ise % 24,1'i enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın haram olmadığı görüşünü benimsemişlerdir.

Tablo 27- Enflasyon Oranını Geçmeyecek Kadar Faiz Almanın Haram Olup Olmamasının Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

Öğrenim durumunuz?		Enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almak haram değildir.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
İlköğretim ve hafız	Sayı	1	2	0	3
	%	33,3%	66,7%	,0%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	4	16	8	28
	%	14,3%	57,1%	28,6%	100,0%
Ön lisans	Sayı	15	63	9	87
	%	17,2%	72,4%	10,3%	100,0%
Lisans	Sayı	5	9	3	17
	%	29,4%	52,9%	17,6%	100,0%
Toplam	Sayı	25	90	20	135
	%	18,5%	66,7%	14,8%	100,0%

$X^2 = 8,371$

SD=6

P> 0,05 (0,212)

Enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın haram olup olmamasının din görevlilerindeki öğrenim düzeyine göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir farkın olmamasına rağmen, enflasyon oranını geçmeyecek şekilde faiz almanın haram olmadığı yönündeki görüşlere ön lisans ve lisans mezunlarının daha fazla katıldığını görmekteyiz. Ön lisans mezunlarının % 17,2'si, lisans mezunlarının ise % 29,4'ü bu yoruma katılmıştır. Ayrıca bir önceki tabloda görüleceği üzere "fikrim yok" diyenlerin gençlerde % 20'lerde olması, bu tabloda da lisans mezunlarının % 17,6'larda olması bu konuda dikkat çekici bir yöndür.

B –15. Ev ve Araba Almak İçin Kredi Çekme :

Tablo 28- Ev ve Araba Almak İçin Bankadan Kredi Çekmede Bir Sakıncanın Olup Olmamasını Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Ev araba almak için bankadan kredi çekmede bir sakınca görmüyorum			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	3	15	7	25
	%	12,0%	60,0%	28,0%	100,0%
31-40	Sayı	9	34	13	56
	%	16,1%	60,7%	23,2%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	15	34	5	54
	%	27,8%	63,0%	9,3%	100,0%
Toplam	Sayı	27	83	25	135
	%	20,0%	61,5%	18,5%	100,0%

$X^2 = 7,279$

$SD=4$

$P>0,05 (0,122)$

Ev araba almak için bankadan kredi çekmenin caiz olup olmaması hem toplumda, hem de ilahiyatçılar arasında ciddi manada tartışılmaktadır. Bu konu toplumun dini hayatını şekillendiren din görevlileri arasında da tartışılmaktadır. Örneğin bir internet sitesinin din görevlileri forumundaki bir başlık, tamamen bu konuya ayrılmış ve din görevlileri bu konuyu sanal ortamda tartışmışlardır.

Biz de Biga'daki din görevlilerinin bu konuya karşı tutumunu tespit etmek için sorduğumuz bu soruya, din görevlilerinin % 61,5'i ev ve araba almak için kredi çekmenin caiz olmadığını söylerken, din görevlilerinin % 20'si de ev ve araba almak için kredi çekmenin caiz olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir. Fikir beyan etmeyen din görevlilerinin oranı ise % 18,5'de kalmıştır.

Ev ve araba almak için kredi çekmenin caiz olup olmaması konusunun din görevlilerindeki yaş duruma göre dağılımına baktığımızda 18-30 yaş arasındaki din görevlilerinin % 12'si, 31-40 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 16,1'i, 41 ve üzeri yaşlarındaki din görevlilerinin % 27,8'i ev ve araba almak için kredi çekmenin caiz olduğunu dile getirmişlerdir. Burada dikkatimizi çeken bir hususu

söylemek yerinde olacaktır. Enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın haram olmadığını ve ev ve araba almak için kredi çekmenin caiz olduğunu söyleyenlerin oranın yaşları 41 ve üzeri olan din görevlilerinde daha fazla olması dikkat çekicidir. Yaşları 41 ve üzeri olan din görevlilerinin, ev ve araba almak için kredi çekmeyi diğer görevlilere göre daha yüksek oranda caiz görmesinin nedeni memuriyet hayatının sonlarına doğru en azından bir arabası ve evi olma isteği olabilir.

Tablo 29- Ev Araba Almak İçin Bankadan Kredi Çekmede Bir Sakınca Olup Olmama Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı:

Görev yaptığınız yer?		Ev araba almak için bankadan kredi çekmede bir sakınca görmüyorum			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
İlçe merkezi	Sayı	5	25	2	32
	%	15,6%	78,1%	6,3%	100,0%
Kasaba veya büyük köy	Sayı	6	15	3	24
	%	25,0%	62,5%	12,5%	100,0%
Köy	Sayı	16	43	20	79
	%	20,3%	54,4%	25,3%	100,0%
Toplam	Sayı	27	83	25	135
	%	20,0%	61,5%	18,5%	100,0%

$$X^2= 7,735$$

$$SD =4$$

$$P> 0,05 (0,102)$$

Ev araba almak için bankadan kredi çekmede sakınca olup, olmamasının din görevlilerinin görev yaptıkları yere göre dağılımına baktığımızda, ilçe merkezinde görev yapan din görevlilerinin % 78,1'i, kasaba veya büyük köylerde görev yapan din görevlilerinin % 62,5'i, köylerde görev yapan din görevlilerinin % 54,4'ü bankadan ev ve araba almak için kredi çekmeyi sakıncalı bulmuşlardır. Köylerde görev yapan din görevlilerinin, ev ve araba almak için kredi çekme konusunu diğer din görevlilerine göre daha az sakıncalı bulması dikkat çekicidir.

B -16. Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçmesi :

Tablo 30- Resmi Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçip Geçmemesinin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

Öğrenim durumunuz?		Resmî nikâh dinî nikâhın yerine geçer ayrı bir dini nikaha gerek yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
İlköğretim ve hafız	Sayı	2	1	0	3
	%	66,7%	33,3%	,0%	100,0%
Ortaöğretim	Sayı	11	16	1	28
	%	39,3%	57,1%	3,6%	100,0%
Ön lisans	Sayı	38	44	5	87
	%	43,7%	50,6%	5,7%	100,0%
Lisans	Sayı	12	4	1	17
	%	70,6%	23,5%	5,9%	100,0%
Toplam	Sayı	63	65	7	135
	%	46,7%	48,1%	5,2%	100,0%

$$X^2 = 6,054$$

$$SD= 6$$

$$P>0,05 (0,417)$$

Osmanlı devletinde mahallelerdeki bir takım faaliyetleri devletin bir temsilcisi olan imamlar yerine getirmekteydi. Bu faaliyetler arasında nikâh akdi de yer almaktaydı. Ancak cumhuriyet dönemiyle ve medeni kanunun kabulü ile birlikte nikâh işleri belediyeler tarafından yürütülmeye başlandı. Belediyelerin yapmış oldukları nikâh işlerinde her hangi bir dini uygulama ve sorgulama olmadığından toplum, resmî nikâhın yanında dini nikâhta yaptırmayı gerekli görmüştür. İşte bu noktada dinî nikâhın gerekli olmadığını çünkü; Osmanlı döneminde devletin temsilcisi olan imamların, kıydıkları nikâhın resmi nikâh olduğunu, dolayısıyla bugün kıyılan resmi nikâhların yeterli olacağını ayrı bir dini nikâha gerek olmadığını dile getirenler olmuştur. Bunun aksine bugün yapılan resmi nikâhlarda, nikâh için gerekli olan "dini şartlar"ın taşınıp taşınmadığına dair hiçbir sorgunun ve uygulamanın olmadığını, dolayısıyla resmi nikâhın yanında mutlaka dinî nikâhın da yapılması gerektiğini söyleyenler de olmuştur.

Din görevlilerinin bu konuya bakışını öğrenmek için yönelttiğimiz, resmi nikah dinî nikâhın yerine geçer; ayrı bir dinî nikâha gerek yoktur görüşüne din görevlilerinin % 46,7'si olumlu görüş belirtirken, din görevlilerinin % 48,1'i bu görüşe karşı çıkmıştır. Bu konuda fikir beyan etmeyenlerin oranı ise % 5,2'dır. Bu oranlar bize gösteriyor ki din görevlilerinin yarıya yakını yapılan yeni yorumlardan etkilenmiştir.

Bu konuyu din görevlilerindeki öğrenim düzeyine göre dağılımına baktığımızda, orta öğretim mezunlarının % 57,1'i ön lisans mezunlarının % 50,6'sı, lisans mezunlarının % 23,5'i resmî nikâhın yeterli olduğunun, ayrı bir dinî nikhâa gerek olmadığı görüşüne katılmadığını göstermektedir. Bu oranlar eğitim düzeyi yüksek olan din görevlilerinin, yeni yorumlardan, eğitim düzeyi düşük olan din grevlilerine göre daha fazla etkilendiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 31- Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçip Geçmemesinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Resmî nikâha dini nikâhın yerine geçer ayrı bir dinî nikâha gerek yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	8	14	3	25
	%	32,0%	56,0%	12,0%	100,0%
31-40	Sayı	27	27	2	56
	%	48,2%	48,2%	3,6%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	28	24	2	54
	%	51,9%	44,4%	3,7%	100,0%
Toplam	Sayı	63	65	7	135
	%	46,7%	48,1%	5,2%	100,0%

$X^2= 4,715$

$SD= 4$

$P>0,05 (0,318)$

Resmî nikâh dini nikâhın yerine geçer ayrı bir dinî nikâha gerek yoktur düşüncesinin din görevlilerindeki yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda, 18-30 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 32'si, 31-40 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 48,2'si, 41 ve üzeri yaşlarında olan din görevlilerinin % 51,9'u bu görüşe katıldıklarını ifade etmişlerdir. Din görevlilerindeki yaş oranı arttıkça resmî nikâhı yeterli görme oranının artmış olması, burada dikkat çeken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 32- Resmî Nikâhın Dinî Nikâhın Yerine Geçip Geçmemesinin Görev Yaptığı Yere Göre Dağılımı:

Görev yaptığımız yer?		Resmî nikâh dinî nikâhın yerine geçer ayrı bir dini nikaha gerek yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
İlçe merkezi	Sayı	17	13	2	32
	%	53,1%	40,6%	6,3%	100,0%
Kasaba veya büyük köy	Sayı	12	10	2	24
	%	50,0%	41,7%	8,3%	100,0%
Köy	Sayı	34	42	3	79
	%	43,0%	53,2%	3,8%	100,0%
Toplam	Sayı	63	65	7	135
	%	46,7%	48,1%	5,2%	100,0%

$X^2 = 2,387$

$SD = 4$

$P > 0,05 (0,665)$

Resmî nikâhın dinî nikâhın yerine geçer ayrıca dinî nikâha gerek yoktur düşüncesinin din görevlilerinin görev yaptıkları yere göre dağılımına baktığımızda, oranlarda anlamlı bir ilişki olmasa da köyde görev yapan din görevlilerinin bu düşünceye daha düşük düzeyde katıldıklarını görmekteyiz. Köylerde görev yapan din görevlilerinin % 43'ü bu fikre katılırken, kasaba veya büyük köylerde görev yapan din görevlilerinin % 50'si, ilçe merkezinde görev yapan din görevlilerinin de % 53,1'i bu görüşe katıldıklarını ifade etmişlerdir.

B– 17. Erkeğin Ve Kadının Bir Arada Bulunması :

Tablo 33- İşyeri Ve Özel Alanlarda Erkeğin ve Kadının Bir Arada Bulunmasının Dini Açından Sorun Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		İşyeri ve özel alanlarda erkeğin ve kadının bir arada bulunmasında dini açıdan bir sakınca yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	7	12	6	25
	%	28,0%	48,0%	24,0%	100,0%
31-40	Sayı	21	33	2	56
	%	37,5%	58,9%	3,6%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	22	32	0	54
	%	40,7%	59,3%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	50	77	8	135
	%	37,0%	57,0%	5,9%	100,0%

$X^2 = 18,700$

$SD= 4$

$P<0,05 (0,001)$

Genel olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınların eğitimi ve çalışması desteklenmiş, bu çalışmaların neticesinde de kadınların eğitim düzeyi artmıştır. Kadınların eğitim düzeylerinin artışı kendilerine, kamusal alanda daha fazla yer alma sonucunu doğurmuştur.⁶⁹ Bunun neticesinde Müslüman kadınların kamusal ve özel alanlarda çalışmayı istemesi son yıllarda artış göstermiş ve bu talebin bir sonucu olarak da, birbirine nikâhı düşen kadın ve erkeğin aynı işyerinde çalışması söz konusu olmuştur. Böyle bir durumda, gerekli örtünmeye riayet etmek ve belli kurallara özen göstermek kaydıyla kadının kamusal ve özel alanlarda çalışabileceğini ifade edenler olduğu gibi bu görüşü benimsemeyip karşı çıkanlar da olmuştur.

⁶⁹ TEKİN, Mustafa, 'Türkiye'de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın', Yayınlanmış Doktora Tezi, S.Ü.S.B.E., 2003, s.179

Bu çerçevede din görevlilerinin bu konuya dair kanaatlerini öğrenmek için yönelttiğimiz, işyeri ve özel alanlarda erkeğin ve kadının bir arada bulunmasında dini açıdan bir sakınca olmadığına dair düşünceye, din görevlilerinin % 37'si olumlu kanaat bildirirken, aksi kanaat belirten din görevlilerinin oranı % 57 olmuştur. Fikri olmayan din görevlilerinin oranı ise % 5,9'da kalmıştır.

İş yeri ve özel alanlarda kadın ve erkeğin bir arada bulunmasının dini açıdan sakıncalı olup olmamasının, din görevlilerinin yaş durumlarına göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir ilişkinin var olduğunu görmekteyiz. Yaşları 18-30 arasında olan din görevlilerinin % 28'i erkeğin ve kadının iş yeri ve özel alanlarda bir arada olmasını dini açıdan sakıncalı bulmaz iken, bu oran 31-40 yaşları arasında olan din görevlilerinde % 37,5'e, 41 ve üzeri olan din görevlilerinde ise % 40,7'e çıkmıştır. Bu konuda fikrim yok diyenlerin % 24'ünün genç din görevlilerinin olması dikkat çekicidir. Ayrıca din görevlilerinin yaşları ilerledikçe kadın ve erkeğin bir arada bulunmasını dini açıdan sakıncalı görmeme oranının yukarı doğru seyretmesi dikkat çeken bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

B –18. Kadın Sesinden İlahi ve Şarkı Dinleme:

Tablo 34- Kadın Sesinden İlahi ve Şarkı Dinlemekte Dini Açıdan Bir Sakınca Olup Olmama Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı:

Görev yaptığınız yer?		Kadın sesinden ilahi, şarkı dinlemekte dini açıdan bir sakınca yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
İlçe merkezi	Sayı	6	21	5	32
	%	18,8%	65,6%	15,6%	100,0%
Kasaba veya büyük köy	Sayı	6	16	2	24
	%	25,0%	66,7%	8,3%	100,0%
Köy	Sayı	26	46	7	79
	%	32,9%	58,2%	8,9%	100,0%
Toplam	Sayı	38	83	14	135
	%	28,1%	61,5%	10,4%	100,0%

$$X^2 = 3,177$$

$$SD = 4$$

$$P > 0,05 (0,529)$$

İslam alimleri şarkı söylemeyi ve dinlemeyi, şehveti uyandırmamak ve meşru olmayan durumlar içermemek şartıyla caiz görmüşlerdir. Ancak kadınların şarkı söylemesi hatta ilahi söylemesi yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bazı din adamları yukarıdaki fetva çerçevesinde kadınların şarkı ve ilahi söylemesine “caizdir” derken, bazı din adamları da bu görüşe karşı çıkmışlardır. Bu çerçevede din görevlilerinin bu konudaki görüşlerini öğrenmek için, kadın sesinden şarkı ve ilahi dinlemenin dini açıdan bir sakıncası yoktur görüşüne din görevlilerinin % 61,5’i katılmazken, % 28,1’i bu görüşe katılmıştır. Fikri olmayan din görevlilerinin oranı ise % 10,4 olmuştur.

Kadın sesinden şarkı ve ilahi dinlemenin dini açıdan sakıncası olup olmama konusunun din görevlilerinin görev yaptıkları yere göre dağılımına baktığımızda, ilçe merkezinde görev yapan din görevlilerinin % 18,8’i, kasaba veya büyük köyde görev yapan din görevlilerinin % 25’i, köylerde görev yapanların ise % 32,9’u kadın sesinden ilahi ve şarkı dinlemeyi dini açıdan sakıncalı bulmamışlardır. Sakıncalı bulmama oranının, köyde görev yapan din görevlilerinde diğer din görevlilerine göre daha fazla çıkması dikkat çekicidir.

B- 19. Erkeğin ve Kadının Birbirine Üstünlüğü :

Tablo 35- Dini Açıdan Erkeğin ve Kadının Birbirine Üstünlüğünün Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Dini açıdan erkek ve kadının birbirine hiçbir konuda üstünlüğü yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	18	7	0	25
	%	72,0%	28,0%	,0%	100,0%
31-40	Sayı	38	14	3	55
	%	69,1%	25,5%	5,5%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	31	23	0	54
	%	57,4%	42,6%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	87	44	3	134
	%	64,9%	32,8%	2,2%	100,0%

$$X^2 = 7,775$$

$$SD= 4$$

$$P>0,05 (0,100)$$

Kadının kamusal ve sosyal alanlarda yer edinmesi ve erkeklerin yaptığı bir takım işleri yapmasıyla birlikte erkeklerin kadınlardan üstün yönlerinin olmadığını; dolayısıyla her alanda kadın erkek eşitliğinin söz konusu olması gerektiğini söyleyenler olmuştur. Bu söylemleri kullananlar İslam'ın kadınlarla ilgili bazı hükümlerini de içine alacak şekilde, kadın ve erkeğin birbirlerine üstünlüklerinin olup olmasını tartışma konusu yapmışlardır. Nitekim bu tartışmalar güncel dini meseleler istişare toplantısının da konusu olmuştur.

Din görevlilerinin % 64,9'u, dini açıdan erkek ve kadının birbirine hiçbir konuda üstünlüğü yoktur görüşüne katılırken, din görevlilerinin % 32,8'i de bu görüşe katılmamıştır. Fikri olmayan din görevlilerinin oranı ise % 2,2'de kalmıştır. Din görevlileri her ne kadar dini açıdan erkeğin kadına üstünlüğünün olmadığını dile getirmiş olsalar da ailenin reisi erkektir görüşüne % 90 civarında katılmış olmaları dikkat çeken farklı bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo- 36 Dinî Açıdan Erkeğin ve Kadının Birbirine Üstünlüğünün Olup Olmamasının Görev Yeriine Göre Dağılımı:

Görev yaptığımız yer?		Dini açıdan erkek ve kadının birbirine hiçbir konuda üstünlüğü yoktur.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
İlçe merkezi	Sayı	22	9	0	31
	%	71,0%	29,0%	,0%	100,0%
Kasaba veya büyük köy	Sayı	15	7	2	24
	%	62,5%	29,2%	8,3%	100,0%
Köy	Sayı	50	28	1	79
	%	63,3%	35,4%	1,3%	100,0%
Toplam	Sayı	87	44	3	134
	%	64,9%	32,8%	2,2%	100,0%

$$X^2= 5,637$$

$$SD = 4$$

$$P> 0,05 (0,228)$$

Dinî açıdan kadının ve erkeğin birbirine üstün olup olmama konusunun din görevlilerinin görev yaptıkları yere göre dağılımına baktığımızda, anlamlı bir ilişkinin olmadığını görmekteyiz. İlçe merkezinde görev yapan din görevlilerinin % 29'u, dinî açıdan erkeğin ve kadını bir birine hiçbir konuda üstünlüğü yoktur görüşüne katılmazken, kasaba veya büyük köyde görev yapan din görevlilerinin % 29,2'si, köylerde görev yapan din görevlilerinin ise % 35,4'ü bu görüşü desteklemişlerdir.

B –20. Aile Reisinin Erkek Olup Olmaması :

Tablo 37- Dine ve Geleneğe Göre Aile Reisinin Erkek Olup Olmamasının Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Dine ve geleneğe göre ailenin reisi erkektir.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	23	2	0	25
	%	92,0%	8,0%	,0%	100,0%
31-40	Sayı	52	3	1	56
	%	92,9%	5,4%	1,8%	100,0%
41ve üzeri	Sayı	48	6	0	54
	%	88,9%	11,1%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	123	11	1	135
	%	91,1%	8,1%	,7%	100,0%

$$X^2 = 2,579$$

$$SD = 4$$

$$P > 0,05(0,631)$$

Bilindiği üzere Türk toplumu ataerkil bir toplumdur. Ataerkil toplumlarda erkeğin her alanda etkinliği kadına göre daha fazladır. Ancak modern çağda kadının kamusal ve özel alanlarda görülmesi ve bunun sonucunda da ekonomik özgürlüğünü elde etmesi erkeğin bazı alanlarda etkinliğini daraltmıştır. Özellikle kadın erkek eşitliğinin gündeme gelmesi, erkeğin aile reisi olduğu yönündeki geleneksel anlayışın eleştirilmesine neden olmuştur.

Dine ve geleneğe göre ailenin reisi erkektir görüşü din görevlileri tarafından büyük bir oranda kabul görmüş ve bu oran % 91,1 olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşe katılmayan din görevlilerinin oranı ise % 8,1 olmuştur. Din görevlilerinin kadın erkek üstünlüğü konusunda % 64,9 oranında birbirlerine üstünlüklerinin olmadığını dile getirmelerine rağmen, dine ve geleneğe göre ailenin reisi erkektir görüşünü % 91,1 gibi yüksek oranda benimsemeleri dikkat çekicidir.

B–21. Gençlerin Flört Etmesinin Dini Açıdan Sakıncasının olup olmaması :

Tablo 38- Evlilik Öncesi Gençlerin Flört Etmesinin Dini Açıdan Bir Sorun Teşkil Edip Etmemesinin Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

Yaşınız?		Evlilik öncesi gençlerin flört etmesi dini açıdan bir sorun teşkil etmemektedir.			Toplam
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok	
18-30	Sayı	3	18	4	25
	%	12,0%	72,0%	16,0%	100,0%
31-40	Sayı	6	48	2	56
	%	10,7%	85,7%	3,6%	100,0%
41 ve üzeri	Sayı	5	49	0	54
	%	9,3%	90,7%	,0%	100,0%
Toplam	Sayı	14	115	6	135
	%	10,4%	85,2%	4,4%	100,0%

$X^2 = 10,850$

$SD= 4$

$P<0,05 (0,028)$

Geleneksel toplumlarda aileler çocuklarını genellikle görücü usulü ile evlendirirken; modern toplumlarda gençler ailelerinin görüşlerini alsalar da, genelde eşlerini kendileri belirlemekte ve evliliğe kendileri karar vermektedirler. Bu karar verme sürecinden önce gençler belli bir süre beraber gezmekte ve birbirlerini tanımaya çalışmaktadırlar. Bu durumun dini açıdan bir sorun teşkil ettiğini dolayısıyla dini açıdan uygun olmadığını söyleyenler olduğu gibi bu fikirlere karşı çıkanlarda olmuştur.

Bu tartışmalar çerçevesinde, gençlerin evlilik öncesi flört etmesinin dini açıdan bir sorun teşkil edip etmemesinin din görevlilerine dağılımına baktığımızda; din görevlilerinin % 85,2'si, bu durumun dini açıdan sorun teşkil

edeceğini dile getirmişlerdir. Dinî açıdan sorun teşkil etmeyeceğini dile getiren din görevlilerinin oranı ise % 10,4 olmuştur.

Bu konunun din görevlilerindeki yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda anlamlı bir ilişkinin var olduğunu görmekteyiz. Zira din görevlilerinden 18-30 yaşları arasında olanların % 72'si gençlerin evlilik öncesi flört etmesini dini açıdan sorun olarak görmektedir. Bu görüş, 31-40 yaşları arasındaki din görevlilerinde % 85,7'ye, 41 ve üzeri yaşlardaki din görevlilerinde ise % 90,7'ye çıkmıştır. Din görevlilerindeki yaş oranı arttıkça bu konuya katılma oranı da o derece düşmüştür.

B – 22. Din Görevlisinin Eşinin Çalışması :

Tablo 39- Eşin Çalışmayı İstemesi Durumunda Din Görevlisinin Tavrının Ne Olacağı Konusunun Yaş Durumuna Göre Dağılımı:

		Eşinizin çalışmayı istemesi durumunda aşağıdaki düşüncelerden hangisini tercih ederdiniz?						
Yaşınız?		Eşimin her durumda ve her koşulda çalışmasına izin veririm	Eşimin uygun şartlarda çalışmasına izin veririm	Eşimin çalışmasına izin veririm ama toplum hoş karşılamaz.	Eşimin çalışmasına hiçbir durum ve koşulda izin vermem	Diğer	Toplam	
18-30	Sayı	1	20	0	3	1	25	
	%	4,0%	80,0%	,0%	12,0%	4,0%	100,0%	
31-40	Sayı	3	46	0	5	2	56	
	%	5,4%	82,1%	,0%	8,9%	3,6%	100,0%	
41 ve üzeri	Sayı	1	46	3	3	1	54	
	%	1,9%	85,2%	5,6%	5,6%	1,9%	100,0%	
Toplam	Sayı	5	112	3	11	4	135	
	%	3,7%	83,0%	2,2%	8,1%	3,0%	100,0%	

$X^2 = 6,811$

$SD = 8$

$P > 0,05 (0,557)$

Kadının kamusal ve özel alanlarda çalışmaya başlamasının bir takım sorunları beraberinde getirdiğini ve bunlardan birinin de kadın ve erkeğin bir arada çalışması sorunu olduğunu dile getirmiştik. Bu çerçevede din görevlisinin

eşinin çalışmayı istemesi durumunda eşini çalıştırıp, çalıştırmayacağı yönündeki soruya, din görevlilerinin % 83'ü bu soruya eşinin uygun şartlarda çalışmasına izin verebileceği yönünde cevap vermiştir. Eşinin çalışmasına hiçbir durum ve koşulda izin vermeyeceğini ifade eden din görevlilerinin oranı ise % 8,1 olmuştur.

Bu konunun din görevlilerindeki yaş durumuna göre dağılımına baktığımızda, 18-30 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 12'si, 31-40 yaşları arasındaki din görevlilerinin % 8,9'u ,41 ve üzeri yaşlarda olan din görevlilerinin ise % 5,6'sı eşinin hiçbir durum ve koşulda çalışmasına izin vermeyeceği yönünde görüş beyan etmiştir..

B – 23. Din Görevlisinin Tatile Bakışı :

Tablo 40- Senelik İzinlerin Geçirildiği Yer Konusunun Görev Yerine Göre Dağılımı:

		Senelik izinlerinizi geçirdiğiniz yer konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?						
Görev yaptığınız yer?		Deniz kenarı olan yerlere giderim	Kültürel etkinliklere katılım	Anne ve babamın yanına giderim	Hiçbir yere gitmem tatil bizim anlayışımız a uymaz	Diğer	Toplam	
İlçe merkezi	Sayı	3	1	21	2	5	32	
	%	9,4%	3,1%	65,6%	6,3%	15,6%	100,0%	
Kasaba veya büyük köy	Sayı	3	1	15	0	5	24	
	%	12,5%	4,2%	62,5%	,0%	20,8%	100,0%	
Köy	Sayı	8	1	56	1	13	79	
	%	10,1%	1,3%	70,9%	1,3%	16,5%	100,0%	
Toplam	Sayı	14	3	92	3	23	135	
	%	10,4%	2,2%	68,1%	2,2%	17,0%	100,0%	

$X^2 = 4,671$

SD= 8

P>0,05 (0,792)

Türk toplumunda modernitenin bir sonucu olarak tatil anlayışı ve algılanışında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel anlayışta tatil; eş, dost ve akraba ziyareti olarak görülürken, modern anlayışta, deniz , kum, yayla

v.b.gibi yerlerin olduğu tatil merkezlerine giderek orada bir süre dinlenmek olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede dinde tatil anlayışının olup olmadığı ve din görevlisinin tatil yapıp yapamayacağı hem medyada, hem de ilahiyatçılar arasında tartışılmıştır.

Din görevlilerinin yıllık izinlerini nerde geçirdiklerini bu tartışmalar bağlamında değerlendirdiğimizde din görevlilerinin % 68,1'i senelik izinlerini anne ve babalarının yanında geçirirken, % 10,4'ü senelik izinlerinde deniz kenarlarını tercih etmektedir. Tatil anlayışına karşı çıkanları oranı ise % 2,2 dir. Din görevlileri modern tatil anlayışın aksine geleneksel toplumun vazgeçilmezleri arasında olan anne baba ziyaretini gitmeyi tercih etmişlerdir

B – 24. Din Görevlisinin Düğün Merasimine Bakışı :

Tablo 41- Çocuğunuza Düğün Merasimi Yapma Konusunun Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı:

		Çocuğunuza düğün merasimi yapmak istediğinizde aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?						
Öğrenim durumunuz?		Vaaz ve mevlit merasimini tercih ederim	Eğlenceyi (davul, zurna vs.) tercih ederim	Nikah merasimini tercih ederim	Vaaz ve mevlitle birlikte eğlenceyi tercih ederim	Diğer	Toplam	
İlköğretim ve hafız	Sayı	1	0	0	2	0	3	
	%	33,3%	,0%	,0%	66,7%	,0%	100,0%	
Ortaöğretim	Sayı	17	0	2	7	2	28	
	%	60,7%	,0%	7,1%	25,0%	7,1%	100,0%	
Ön lisans	Sayı	42	1	15	23	6	87	
	%	48,3%	1,1%	17,2%	26,4%	6,9%	100,0%	
Lisans	Sayı	5	0	4	8	0	17	
	%	29,4%	,0%	23,5%	47,1%	,0%	100,0%	
Toplam	Sayı	65	1	21	40	8	135	
	%	48,1%	,7%	15,6%	29,6%	5,9%	100,0%	

$X^2= 10,468$

SD =12

P> 0,05 (0,575)

Düğün merasimlerinin dinî içerikli mi yoksa eğlenceli mi olacağı, eğlenceli yapılan düğünlere (davullu, orkestralı gibi.) dinin bakış açısının ne olduğu vb. sorular toplumumuzda tartışılan konular arasında yer almaktadır. İslam'ın hiçbir zaman eğlenceye karşı çıkmadığını, düğünlerde kadın ve erkeğin kendi aralarında rahatça eğlenebileceğini ifade edenler olduğu gibi; eğlenceyi uygun bulmayanlar hatta davul ve zurna sesinin şeytan sesi olduğunu söyleyenler de olmuştur.

Çocuğuna düğün merasimi yapmak istediğinde, din görevlisinin nasıl bir düğün merasimi tercih edeceğini öğrenmek istediğimiz bu soruda, din görevlilerinin % 48'i vaaz ve mevlit merasimini tercih edeceğini ifade ederken, din görevlilerinin % 29,6'sı da vaaz ve mevlitle birlikte eğlenceyi tercih edeceğini dile getirmiştir. Sadece eğlenceyi tercih eden din görevlilerinin oranı ise % 0,7' de kalmıştır. Nikâh merasimini tercih eden din görevlilerinin oranı da % 15,6 olarak gerçekleşmiştir.

Bu konunun din görevlilerindeki öğrenim düzeylerine göre dağılımına baktığımızda nikâh merasimini tercih eden orta öğretim mezunlarının oranı % 7,1, ön lisans mezunlarının oranı % 17,2, lisans mezunlarının oranı ise % 23,5 olarak gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Sosyal değişme süreçlerinde din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarındaki değişmeleri konu edinen çalışmamızı kuramsal ve pratik olarak iki aşamada yürüttük. Kuramsal çerçevede; değişme ve sosyal değişme kavramlarını tanımlayarak, bu kavramların aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaya; ayrıca bu kavramlar çerçevesinde sosyal değişme ve din ilişkisi, İslam ve değişim, sosyal değişme ve din görevlisi vb. gibi konuları değerlendirmeye çalıştık.

Araştırmamızın ikinci bölümü, sosyal değişme sürecinde din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarındaki değişmeleri, din görevlilerinin yaş, öğrenim ve görev yaptıkları yer değişkenleriyle birlikte ele alan, Çanakkale ili Biga ilçesinde yapmış olduğumuz alan çalışmasından oluşmaktadır. Alan çalışmamızın bulguları ve yorumları yine bu bölümde değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın bulgularına bakıldığında; din görevlilerinin, dini ve sosyal anlayışlarında konular açısından farklılık arz ettiğini görmekteyiz. Bazı konularda din görevlileri daha gelenekselci anlayışları benimserken, bazı konularda da daha yeni anlayışları benimsemişlerdir. Mesela, namazları cem etme konusunda daha gelenekselci düşünceleri benimseyen din görevlileri, kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılmaları konusunda daha yeni yorumları benimsemişlerdir. Geleneksel anlayışın bir göstergesi olarak din görevlilerinin % 64'ü namazların sadece Hac esnasında cem edilebileceği görüşünü benimserken, modern yorumlardan etkilenmenin bir göstergesi olarak da, din görevlilerinin yarıdan fazlası kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılmada hiçbir sakıncanın olmadığını dile getirmişlerdir. Yine "çağın problemlerini çözmek için Kur'an ve sünnete yeni yorumlar getirmeliyiz", diyen din görevlilerinin oranı %

54 iken, modern dünyada Müslümanların karşılaştığı problemlerden biri olan bankadan kredi çekme konusunda din görevlilerinin % 20'si bankadan kredi çekilebileceği yönünde görüş belirtmiştir. Kadınların erkeklerle birlikte cenaze namazı kılma konusunda din görevlileri, kadınların erkeklerin arkasında cenaze namazı kılmaları gerektiğini güçlü bir şekilde dile getirirken, cenaze namazlarında, kadınların erkeklerle aynı safta namaz kılmalarını uygun görmemiştir. Din görevlilerinin sakallı olması; hem dini hem de geleneksel yönü olan bir durumdur. Geleneksel anlayışa göre sakal sünnet olarak görüldüğünden geçmişte din görevlilerinin çoğu bu anlayışa riayet etmiştir. Ancak bu geleneksel anlayışın bugünkü din görevlilerinde değiştiğini görmekteyiz. Zira din görevlilerinin yarısına yakın bir oranı sakalı; örf ve geleneğe bağlamaktadır ki; bu oran % 43,7'tür. Ayrıca din görevlilerinin % 77'si mevlit okumayı ve okutmayı örfi ve geleneksel bir uygulama olarak görmüşlerdir. Din görevlilerinin büyük çoğunluğunun içtihat kapısının kapanmadığını % 80 oranında dile getirmesi, düşünce olarak yeniliğe açık olduklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Din görevlilerinin faiz tartışmaları yapılan konularda daha dikkatli davrandıklarını, bu davranışları neticesinde de enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almanın, bankadan araba ve ev almak için kredi çekmenin caizliği konusunda modern yorumlara fazla katılmadıklarını görmekteyiz. Enflasyon oranını geçmeyecek kadar faiz almaya karşı çıkan din görevlilerinin oranı % 66,7, kredi çekmeye karşı çıkanların oranı ise % 61,5'dir. Ancak din görevlilerinin fikir beyan etmeyenlerle birlikte oranlarını % 40'larda olması da bu konularda bir değişimin varolduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Din görevlilerinin sosyal anlayışlarında da konular açısından farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz. Erkeğin veya kadının birbirine üstünlüğü, kadının ve erkeğin bir arada bulunması konularında din görevlilerinin, modern yorumları benimsedikleri görülürken, aile reisinin erkek olması konusunda ve evlilik öncesi gençlerin flört etmesi konusunda, büyük oranlarda geleneksel anlayışı benimsediklerini görmekteyiz. Zira erkeğin ve kadının birbirine üstünlüğü yoktur

diyen din görevlilerinin oranı % 64,9 iken, aile reisi erkektir diyen din görevlilerinin oranı % 91,1'dir. Geleneksel toplumlarda kadın kamusal alanda fazla yer bulamazken, Modern toplumlarda kadın kamusal alanlarda kendine daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Din görevlilerinin eşlerini çalıştırmalarını bu çerçevede değerlendirdiğimizde modern anlayışları benimsediklerini söyleyebiliriz. Din görevlilerinin % 83'ü eşlerini uygun şartlarda çalıştırabileceğini dile getirmişlerdir. Bu oran din görevlilerinin dini hassasiyetlerini devam ettirdiklerini gösterirken, aynı zamanda bu oranı, ülkemizdeki sosyo-ekonomik şartların bir sonucu olarak değerlendirebiliriz.

Araştırmamızın bulguları, bağımsız değişkenlerle, din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarındaki ilişkisi bakımından değerlendirildiğinde şu sonuçlardan bahsedilebilir:

Din görevlilerinin yaş düzeyleri ile dinî ve sosyal anlayışlarındaki değişimler birlikte değerlendirildiğinde anlamlı farkların olmadığını görmekteyiz. Ancak yaş ilerledikçe din görevlilerinin dini ve sosyal değişimlerden etkilenme oranı çok olmasa da azalmaktadır. Örneğin genç din görevlilerinde sakalı, örfe ve geleneğe bağlayanların oranı % 64 iken, bu oran yaşları daha fazla olan din görevlilerinde % 38'lere düşmüştür. Ancak bazı konularda, genç din görevlileri modern yorumlar bağlamında, yaşlılara göre daha düşük oranlarda görüş beyan etmişlerdir. Örneğin ev ve araba almak için kredi çekmenin caiz olduğu görüşüne katılan genç din görevlilerinin oranı % 12 iken, bu oran yaşları 41 ve üzeri olan din görevlilerinde % 27,8'e çıkmıştır. Bu sonuçları din görevlilerinin, sosyo-ekonomik, kültürel ve yetişme şartları çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Din görevlilerinin eğitim düzeyleri açısından bulgular değerlendirildiğinde eğitim düzeyi ilerledikçe dini ve sosyal konularda daha modern yorumlar benimsendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sonuçlar arasında anlamlı

farklar yoktur. Örneğin dini nikâhın yerine resmî nikâhın yeterli olacağını dile getiren lisans mezunu din görevlilerinin oranı % 70,6 iken, bu orta öğretim mezunlarında % 39,3'e düşmektedir.

Din görevlilerinin görev yaptıkları yerler açısından bulgular değerlendirildiğinde, köylerde görev yapan din görevlileri ile ilçe merkezinde görev yapan din görevlileri arasında önemli bir farkın olmadığı görülmektedir.

Bu sonuçlar ışığında araştırmamızın varsayımlarını şöyle değerlendirebiliriz:

1- Türkiye toplumsal, kültürel, ekonomik ve dini alanlarda hızlı bir değişim içine girmiştir. Bu değişim özellikle 1980'li yıllardan sonra kendini daha da fazla hissettirmiş ve toplumun her kesimini etkilemiştir. Türkiye'de sosyal ve kültürel alandaki değişimin yanında dini alanda da değişim meydana gelmiş ve dini alandaki değişim, dinin anlaşılmasını ve uygulamasını sağlayan din görevlilerini de etkilemiş ve değiştirmiştir. Din görevlileri hem dini alanda hem de sosyal alanda değişmiştir. Ancak din görevlilerindeki bu değişimin boyutu çok fazla değildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde varsayımımız kısmen doğrulanmaktadır. Ancak din görevlilerinin, farklı konularda farklı anlayışları benimsemesi, değişimin her düzeyde gerçekleşmediğini ve her konuda olmadığını gösterdiğinden ve değişimin yüksek oranlarda olmadığından dolayı varsayımımız büyük oranda yanlışlanmıştır.

2- Din görevlilerinin yaş durumları ile değişimden etkilenme oranı arasında farklılıklar mevcuttur. Daha önce göreve başlayan ve görevde daha fazla bulunanlar ile göreve yeni başlayan ve genç olan din görevlilerinin değişimden

etkilenişleri aynı düzeyde olmadığı ve genç olan din görevlilerin yaşlılara nazaran sosyal değişmelerden daha fazla etkilendiğini tespit ettik. (bkz. Tablo 9, 10, 18, 35) Ancak yaş grupları arasında anlamlı farklar bulunmadığından varsayımımız kısmen yanlışlanmıştır.

3- Eğitim düzeyi yüksek olan din görevlileri ile eğitim düzeyi düşük olan din görevlilerinin değişimden etkilenme oranlarının farklı olduğunu tespit ettik ve eğitim düzeyleri yüksek olan din görevlileri değişime daha açıkken eğitim düzeyi düşük olan din görevlileri değişime karşı daha dikkatli olduğunu ve gelenekselci anlayışı devam ettirdiğini gözlemledik. (bkz. Tablo 24, 25, 28,30) Ancak anlamlı bir farkın olmadığından dolayı varsayımımız yanlışlanmıştır.

4- İlçe merkezinde görev yapan din görevlileri ile köylerde görev yapan din görevlileri arasında dini ve sosyal değişmelerden etkilenme oranları arasında pek fark yoktur. Bu açıdan varsayımımız yanlışlanmıştır.

Sonuç olarak; sosyal değişme sürecinde din görevlilerinin dini ve sosyal anlayışlarında çok büyük düzeyde olmasa da değişim meydana gelmiştir. Din görevlileri dini ve sosyal alanlarda meydana gelen değişmelerden ve modern yorumlardan etkilenmişlerdir. Bu etkileniş yaptıkları iş, aldıkları eğitim ve buldukları ortam nedeniyle farklı konularda farklı düşüncelerle kendini göstermiştir. Ancak din görevlileri bu değişim ve etkilenişe rağmen geleneksel anlayışları daha fazla benimsemektedirler. Geleneksel anlayış din görevlilerinde hâlâ güçlü bir durumdadır. Din görevlilerinde gelenekselci anlayışın hâlâ güçlü olmasının ortaya koyduğu sonuçlardan biri de Türkiye’de yapılan tartışmaların din görevlileri tarafından pek rağbet görmediği ve ortaya konulmak istenen sosyal ve dini değişimin kabul edilmediği yönündedir.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ, Halil, "Leke Kaldırmayan Kumaş Din Görevlisi", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 202, Ekim 2007 .
- AKDOĞAN, Ali, Sosyal Değişme ve Din, Rağbet Yay., İstanbul 2004 .
- ASLANTÜRK, Zeki, AMMAN, Tayfun, Sosyoloji, Kaknüs Yay., İstanbul 2000 .
- ARSLAN, Adnan, "Din ve Modernite", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 195, Mart-2007.
- BAŞKURT, İrfan, Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları, Dem yay., İstanbul 2007.
- BEYDİLLİ, Kemal, "İmam", D.İ.A., T.D.V. Yay., cilt-22, İstanbul 2000 .
- BİLGİN, Vedat, Türkiye'de Değişimin Dinamikleri, Lotus Yay., Ankara 2007.
- BİLEN, Mehmet, "Cami İmamlarının Hadis Bilgilerinin Mahiyeti Üzerine Tecrübi Bir Bilgi Araştırması", İslamiyet Dergisi, Cilt-4, Sayı: 1, Ocak-Mart 2001 .
- BULUT, Mehmet, "Hizmet İnsanı", Diyanet Aylık Dergi, Sayı:190 .
- ÇOŞKUN, Ali, Sosyal Değişme ve Dini Normlar, Dem Yay., İstanbul 2005.
- DÜZGÜN, Ali, "Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları", A.Ü.İ.F.D., Cilt-38 .
- ER, İzzet, " Hademe-i Hayrattan Din Görevliliğine", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 202, Ekim 2007 .
- ERDOĞAN, Mehmet, "Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku", Sosyal Değişme ve Dini Hayat, İSAV.Yay., İstanbul 1991 .
- EMECEN, Feridun, "Biga", D.İ.A., T.D.V. Yay., cilt-6, İstanbul 1992 .
- GAZETELER, Hürriyet Gazetesi, 10 Ocak 1998, 3 Ağustos 2006, Milliyet Gazetesi, 10 Ocak 2002, Sabah Gazetesi, 29 Ocak 2002 .
- GÜNAY, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yay., İstanbul 1998 .
- Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı –1 Sonuç Bildirgesi, Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 138, Haziran 2002 .

GÜRSU, Engin, Biga, Biga Doğuş Gazetecilik Matbaacılık ve Yayıncılık, Biga 2001 .

HİZMETLİ, Sabri, "İslam ve Değişim", A.Ü.İ.F.D., Cilt-37 .

İLMİHAL, İman Ve İbadetler, T.D.V.Yay. İstanbul 1999 .

TARHANLI, İştar, Müslüman Toplum Laik Devlet, AFA Yay., İstanbul 1993 .

KONGAR, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981 .

KURT, Abdurrahman, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, Uludağ Üniversitesi Basım Evi, Bursa 1998 .

OKUMUŞ, Ejder, Sosyal Değişme ve Din, İnsan Yay., İstanbul 2003 .

ONAY, Ahmet, "Cami Eksenli Din Hizmetleri", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 154, Ekim 2003 .

SIRMA, İhsan Süreyya, Sosyal Değişme Ve Dini Hayat, İsav.Yay., İstanbul 1991 .

SUBAŞI, Necdet, "Türkiye Dindarlığı", İslamiyat Dergisi, Cilt-5, Sayı: 4, Ekim-Aralık 2002 .

SARIKOYUNCU, Ali, Atatürk Din ve Din Adamları, T.D.V. Yay., Ankara 2006 .

ŞENER, Sami, "Sosyal Değişmenin Dini Hayata Etkisi", Sosyal Değişme ve Dini Hayat, İsav. Yay., İstanbul 1991 .

ŞENER, Sami, Sosyoloji, İnkılap Yay., İstanbul 1998 .

TEKİN, Mustafa, 'Türkiye'de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın', Yayımlanmış Doktora Tezi, S.Ü.S.B.E., 2003, s.179 .

TEZCAN, Mahmut, Sosyal ve Kültürel Değişme, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fak. Yay., Ankara 1984 .

TOLAN, Barlas, Sosyoloji, Adım Yay., Ankara 1993 .

TÜRKDOĞAN, Orhan, Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme, Birleşik Yay., İstanbul 1990 .

YÜCEL, İrfan, "İmam", D.İ.A., T.D.V. Yay., Cilt-22 İstanbul 2000 .

EK-I**GÜNCEL DİNÎ MESELELER İSTİŞARE TOPLANTISI -I SONUÇ
BİLDİRGESİ**

Temel görevi toplumu din konusunda aydınlatmak olan Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğu günden beri bu görevini en iyi şekilde yerine getirme çabası içinde olmuştur.

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin hızlandığı sosyal değişim, geleneksel din anlayışlarını derinden etkilemiş, bir çok meselenin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmış ve acil çözüm bekleyen yeni problemler ortaya çıkarmıştır.

Bilimsel yöntemlerle çözümlenmesi gereken bu problemlerin, kamuoyu önünde tartışmaya açılması, sağlıklı çözümlere ulaşmayı engellediği gibi, toplumda zihinsel bir karmaşaya yol açmakta ve halkımızın dini duygularını rencide etmektedir.

Buna bağlı olarak, dinî meselelerin gereksiz bir gerilim konusu olmaktan çıkarılması ve önerilen çözümlerin dinine bağlı halkımızı ikna ve tatmin edebilmesi için, spekülâtif beyanlar yerine, hem geleneksel tecrübeyi hem de çağdaş gelişmeleri dikkate alan yöntemlerden hareket edilmesinin bir zorunluluk olduğu açıktır.

Dinî meselelerde görüş açıklanırken bilimsel bir yöntemle dayanılması, dinî kaynakların keyfi bir şekilde, "meşrulaştırma aracı" olarak kullanılmasını önlemesinin yanı sıra, halkın genelini tatmin eden çözümlere ulaşmayı mümkün kılacak ve din konusunda marjinal eğilimleri etkisizleştirecektir.

Dinin doğasını, Müslümanların tarihsel tecrübesini ve çağdaş dinî meseleleri akademik disiplinler çerçevesinde inceleyen ilahiyat fakültelerimizin bilgi ve tecrübe birikimi, bu problemlerin üstesinden gelebilecek, hatta diğer İslam ülkelerine örneklik edebilecek bir potansiyele sahiptir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul Büyük Tarabya Otelinde 15-18 Mayıs 2002 tarihlerinde Güncel Dinî Meselelerin Çözümü konusunda bu birikimden yararlanmak amacıyla, Din İşleri Yüksek Kurulu üyelerini akademisyenlerle bilimsel bir zeminde buluşturan bir istişare toplantısı düzenlemeyi gerekli görmüş ve gerçekleştirmiştir.

Bu toplantıda, farklı konuları tartışmak üzere;

1. Dinî metinlerin doğru anlaşılıp yorumlanmasında gelenekçi ve modernist yaklaşımlar ve toplumsal yansımaları,
2. Çağdaş dünyada kadın problemleri ile ilgili dini tartışmalar,
3. Hac ibadeti ile ilgili tartışmalar,
4. İbadetler ile ilgili güncel tartışmalar,

adlarıyla oluşturulan 4 ayrı komisyonun yürüttüğü çalışmalar sonucunda, halen yaşanmakta olan bazı problemler pratik çözüme kavuşturulurken, bazılarının çözümü için önemli adımlar atılmıştır. Genel kurulda görüşülerek kabul edilen bu kararlar, din ile evrensel değerler arasında özde bir çatışmanın bulunmadığını ve sosyal değişimin ortaya çıkardığı problemlerin sağlıklı bir perspektifle çözümlenmesinin mümkün olduğunu göstermektedir.

Bu kararların dini konularda yaşanan zihin karışıklığını gidermesini, toplumsal uzlaşma ve barışın sürdürülmesine katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

Komisyonlarca hazırlanan ve Genel Kurulumuzda görüşülerek kabul edilen kararlar şunlardır:

1. Dinî metinlerin (Kur'an ve hadisler) anlaşılması ve yorumlanmasında izlenen yöntemleri "gelenekçi" ve "modernist" şeklinde ikili bir tasnif içinde ele almak, yönlendirici ve yanıltıcı olabilir. Anlama ve yorumlama konusunda İslam bilginlerince ilk dönemlerden itibaren geliştirilen klasik yöntemlerin yanı sıra, çağdaş yöntemlerden de yararlanılması gerekir.
2. Dinî metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasının çok yönlü faaliyetler olduğu göz önünde bulundurularak, bu konunun özel bir proje olarak ele alınıp, farklı bakış açılarının tartışılacağı ihtisas toplantılarının yapılması ve ikinci istişare toplantısının bundan sonra gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır.

Söz konusu ihtisas toplantılarında özellikle aşağıdaki konuların tebliğ ve müzakere hazırlığı yapılarak ele alınması uygun bulunmuştur:

- a) Anlama ve yorumlama,
- b) Tarihsellik,
- c) Dil,
- d) Klasik yöntemin sorunları,
- e) Talil-taabbüd ayırımı ve sınırları,
- f) Hz. Peygamber'in dindeki konumu,
- g) Akıl-vahiy ilişkisi, h) Din-toplum ilişkisi, ı) Din-bilim ilişkisi.

3. Dinî metinlerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında öznellik belli ölçüde kaçınılmaz ise de, metinlerin lafzi delaleti, İslam toplumlarının tarihsel tecrübesi ve bu tecrübenin ana gövdesini oluşturan icmâ anlayışı, bu özneliği en aza indiren unsurlar olarak görülmelidir.

4. Dinî konularda yapılan açıklamalarda ve özellikle kamuoyu önünde cereyan eden tartışmalarda şu noktaların gözönünde bulundurulması yararlı olacaktır:

a) Kur'an ve hadislere anlam verirken 'metne sadakat' ilkesine riayet edilmesi,

b) Dile getirilen görüş ve çözüm önerilerinin birer kişisel yorum olduğu ve başka görüşlerin de teorik olarak doğruluk imkanına sahip bulunduğu belirtilmek suretiyle, herhangi bir yorumun mutlak hakikat olarak algılanmasına yol açacak üsluplardan kaçınılması ve muhataba tercih imkanı ve hareket alanı bırakılması,

c) İslam'ın temel kaynağının sadece Kur'an olduğu, Sünnet'in kaynak değeri taşımadığı izlenimine yol açacak üslup ve söylemlerden kaçınılması.

5. Klasik dinî kaynaklar Müslümanların tarihsel süreçte dinî metin ve meseleler etrafında geliştirdikleri zengin bir birikimi yansıtır. Bunlar gerek müelliflerinin bakış açılarını gerekse yazıldıkları döneme kadarki ilmî mirası yansıtmaları, ayrıca İslam'ın tarihsel tecrübesinin bir kesitini teşkil etmeleri yönüyle büyük bir önem taşırlar. Bununla birlikte, bu klasik kaynakların günümüz dinî problemlerinin çözümünde tek belirleyici kaynak olarak görülmesinin yetersiz olabileceği gibi, bunlar göz ardı edilerek doğrudan

Kur'an'dan ve hadislerden çözüm üretilmesi de teorik ve pratik açıdan bazı olumsuzluklar taşıyacaktır.

6. Klasik kaynaklarda dinî hükümlerin örneklendirilmesi ve günlük hayata uyarlanması tarzında yer alan olay ve yargılar, büyük ölçüde bunların telif edildiği dönemin ilmî ve kültürel birikiminin ürünüdür. Bu örnek olay ve yargıları, İslam'ın temel öğretisinin bir parçası olarak algılamak da, bunlardan seçilen olumsuz örnekleri günümüz anlayış ve bilgi düzeyi ile karşı karşıya getirerek onları peşinen mahkum etmek de isabetli değildir.

7. Dinî hükümlerin zaman ve mekan bağlamında değişmesi, temel itikat ve ahlak esaslarında ve ibadetlere ilişkin dinî metinlerin açık hükümlerinde söz konusu olmayıp, genelde ibadetlerin ifasının içtihadı açık ayrımı ve şartlarında ve formel hukuki hükümlerde gündeme gelmekte ve gerek izlenen yöntem gerekse çağın bu alandaki mevcut telakki ve uygulamasının etkisine bağlı olarak farklı eğilimler ortaya çıkmaktadır.

8. Din ve değişme konusu bazı münferit örneklere indirgenerek bu örneklerden hareketle genellemelere gidilmesi, dinle çağdaş değerler arasında çatışma olduğu izlenimi yaratmakta, Kur'an ve Sünnet'in sağlıklı anlaşılmasını önlemekte ve bunların asli işlevi olan hidayet kaynağı olma vasfını önemli ölçüde gölgelemektedir.

9. Dinî hükümlerde amaç-araç (makâsıd-vesâil) ayrımı, bunlarla gözetilen maslahatlar, kamu yararı düşüncesi, icthad yöntemleri, hükümlerin konuluş gerekçesinin bilinip bilinemeyeceğine ilişkin ölçütler, tarihsel ve metinsel bağlam gibi hususların dikkatle incelenmesi, günümüzde dinî hükümlerin ne ölçüde ve ne yönde değişebileceği tartışmasına ciddî boyutta katkılar sağlayacaktır.

10. Toplumun dinî nitelikli sorunlarını tespit etmek ve çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek yeni yorumlara dayanak oluşturmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, veri tabanları oluşturacak ve gerekli istatistik çalışmaları yapacak bir araştırma merkezinin kurulması yararlı olacaktır.

11. "Kadın problemi", sadece günümüzün değil, insanlık tarihinin temel bir sorunudur. Özü itibariyle dinler bu sorunu hak ve adalet ölçüleri çerçevesinde çözmek için önemli düzenlemeler getirmişlerdir. İslâm dininin getirdiği esaslar bu açıdan özel bir öneme sahiptir. Ancak erkek egemen toplum yapıları, dinlerin getirdiği bu iyileştirmeleri kabullenmekte zorlanmış, zaman içerisinde bunu tersine çevirecek bir arayış içine girmiştir. Hatta, kadın aleyhtarı düşünce zaman zaman dinî bir kisveye bürünmüştür.

12. İslâm'ın temel kaynaklarına (Kitap ve sünnet) göre, kadın ve erkek eşit ve birbirini tamamlayan varlıklardır. Gerek ontolojik olarak, gerekse dinî sorumluluk, hukukî ehliyet, temel hak ve hürriyetler bakımından ilkesel bazda kadın erkek ayrımı söz konusu değildir. Ancak kadının konumunun belirlenmesinde, bu ilkesel esasların yanı sıra, İslâm'ın doğup geliştiği toplumlardaki sosyal ve kültürel çevre, özellikle ataerkil aile yapısı etkili olmuştur. Bu durum, İslâm toplumlarında farklı kadın anlayışlarının ortaya çıkmasının da sebebidir.

13. Kadın ile ilgili Kur'an ayetlerini anlamada ve yorumlamada, ayetlerin sosyo-kültürel nüzul süreci ve literal (lafzî) anlamının yanı sıra hangi gayelerin esas alındığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, kadının sosyal ve hukuki statüsü konusunda daha ileri adımlar atılması Kur'an'ın ruhuna aykırı değildir. Bunun yanı sıra Kur'an-ı Ke-rim'in ana ilkeleri ve Hz. Peygamber'in kadın ile ilgili genel tavır ve prensipleri ışığında, cinsiyet ayrımını çağrıştıran, kadını kadın olduğu için aşağılayan ve temel hak ve hürriyetlerden mahrum bırakan bütün haber ve rivayetlerin ya özünden saptırılmış ya da uydurma olduğu dikkate alınmalıdır. Söz konusu uydurma haber ve rivayetlerden dolayı, İslâm dinini ve Peygamberini suçlama ilmî ve ahlakî değildir.

14. Yukarıda ifade edilen kadın ile ilgili bütün yanlış düşünce ve telakkilerin ortadan kaldırılması sağlıklı bir eğitime bağlıdır. Nitekim Cumhuriyetimizin ve çağdaşlaşma konseptinin temel hedeflerinden biri, kadının aile ve toplum içindeki statüsünün yükseltilmesidir. Bu hedefe ulaşabilmek, kız çocukların ve kadınların eğitim ve çalışma haklarının güvence altına alınmasına; fırsat ve imkan eşitliğinden tam olarak yararlandırılmalarına; olumlu ayrımcılık yöntemleriyle

teşvik edilmelerine bağlıdır. Bu sebeple kız çocukları ve kadınların, eğitim ve çalışma olanaklarını kısıtlayan, engelleyen ya da engelleme ve kısıtlama ihtimali taşıyan anlayış ve uygulamalar yeniden gözden geçirilmeli ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

15. Evlenme İslâm kültüründe tarafların hür iradeleriyle oluşan bir sözleşme olarak düzenlenmiştir. Şahitler huzurunda yapılması gibi aleniyeti sağlayan şekil şartları dışında özel bir merasimi gerektirmez. Halk arasında dinî nikah olarak bilinen uygulama, Türkiye'ye özgü tarihi, dinî ve hukukî şartların ürünüdür. Ancak, eşlerin evlilikten doğan haklarının zayi olmaması açısından, bu uygulamanın resmî nikahtan sonra yapılması tavsiyeye değer bulunmuştur.

16. Evlilik birliğinin devamı asıl gaye olmakla birlikte İslâm dini, eşlerin, birbirleri ile uyuşmadığı ve ayrılmanın zaruret haline geldiği durumlarda, Kur'an ve Hz. Peygamber'in gözettiği amaçlar ve hukukî süreç dikkate alınarak bu birliği sona erdirme haklarının bulunduğunu kabul eder.

17. Müslüman hanımların gayrimüslim erkeklerle evliliği konusunun daha detaylı incelenerek bir sonraki istişare toplantısında görüşülmesi uygun olacaktır.

18. Şahitlik konusunda, borçlanma ayetinde belirtilen ve dönemin şartları ışığında, kadınların ticarî faaliyetlerdeki pasif rolünden kaynaklanan farklılık, genel düzenleme içermez; ilgili diğer ayetler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu sebeple, borçlanma ayetindeki farklılığın, kadınların zihinsel eksikliğinin sonucu olarak gösterilmesi kabul edilemez.

19. Miras paylaşımında kadınların payının erkeklere nispetle genel olarak farklı düzenlenmesi, erkeğin çeşitli alanlardaki mali sorumluluğunun kadına nispetle daha ağır olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Öte yandan, kadının ihtiyacının daha fazla olduğu veya erkeğin mali sorumluluğunun daha az bulunduğu durumlarda, karşılıklı rıza ile bu paylaşım daha farklı bir şekilde yapılabilir.

20. Kadınların özel hallerinde, namaz yükümlülüğünden muaf tutulmaları, onların temiz olmamaları sebebiyle değil, psikolojik ve fizyolojik yüklerini hafifletme düşüncesiyledir. Ancak kadınlar, bu gibi durumlarda, Kur'an

okuyabilecekleri gibi mescitlere de girebilirler. Çoğunluk bilginler karşı olmakla birlikte, bazı bilginlerce tavaf yapabilecekleri de ifade edilmiştir.

21. Kadınlar, günlük namazlara, bayram, Cuma ve cenaze namazlarında cemaate iştirak edebilirler. Hz. Peygamber dönemindeki uygulama dikkate alarak, Cuma ve Bayram namazlarının kadın ve çocuklar için özendirilmesi gerekir.

22. Nisa 34. ayetinde geçen "kavvam" ifadesi erkeklere hak ve sorumluluk yüklemektedir. Ayetin literal (lafzî) anlamı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, söz konusu ayetin, bugün de yaygın olarak görülen aile içi şiddete dayanak yapılamayacağı, aksine kadınlara yönelik davranış biçiminin belirlenmesinde Hz. Peygamber'in uygulamasının örnek alınması gerektiği özenle vurgulanmıştır.

23. Konu ile ilgili ayetlerin bütünlüğü ve Hz. Peygamberin sünneti gözönünde bulundurulduğunda hac: "bilinen aylarda," yani Şevval, Zilkade ve Zilhicce ayları içerisinde vakfesi Zilhiccenin 9. gününde olmak üzere yılda bir defa yapılabilen bir ibadettir.

24. Hac ibadeti ile mükellef olanlar bu ibadeti istedikleri yılda yapabilirler. Can ve mal güvenliğinin ciddi bir şekilde tehlikeye düşmesi dışında hac ibadeti engellenmemelidir. Kaldı ki, can ve mal tehlikesi halinde bu mükellefiyet, tehlike devam ettiği sürece ertelenir.

25. Hac ve umre niyetiyle doğrudan Mekke'ye gidildiği takdirde, "Hill" bölgesi içinde kalan Cidde'de ihrama girilemez.

26. İhram yasaklarının ihlali durumunda öngörülen cezalarda, İslam bilginlerinin farklı görüşleri göz önünde bulundurularak, kolaylık ilkesine riayet edilmelidir.

27. Müzdelife vakfesinin, bayram gecesi gece yarısından itibaren güneşin doğuşuna kadarki süre içerisinde yapılabileceği görüşü benimsenmiştir.

28. Hz. Peygamberin uygulaması ile sabit olan Cemerat'a taş atmanın haccın menasikinden olduğu bilinmeli ve taş atmanın günü ve zammı konusunda da İslâm bilginlerinin uygulamayı kolaylaştırıcı görüşlerinden istifade edilmelidir.

29. Ayetler, hac ve umre ile ilgili kurbanların (hedy) Harem bölgesinde kesilmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla niyet edilen haccın

çeşidi kurban kesmeyi gerektiriyorsa bu kurbanlar sadece Harem bölgesinde kesilir.

30. Hac'dan önce veya sonra Medine'de Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmek ve Mescid-i Nebevi'de 40 vakit namaz kılmak haccın menasikinden değildir. Ancak hacca giden bir kişinin Hz. Peygamberin kabrini ziyaret edip imkanlar ölçüsünde Mescid-i Nebevi'de namaz kılması da uygun bir davranıştır.

31. Haccın yanında ömürde bir kez umre yapmanın da farz olduğunu söyleyen görüş kabul edilmemiş, bunun müekked bir sünnet olduğu görüşü benimsenmiştir.

32. Hac menasiki, mümkün olan en kısa süreye indirilmelidir. Bu durum, maliyetleri düşüreceği gibi kurban kesmeyi gerektiremeyen İf-rad Haccı'na da özendirici olacaktır.

33. İlmi bir komisyon tarafından biri görevlilere, diğeri hacılara yönelik olmak üzere anlaşılır bir Türkçe ile ihtilafların en aza indirildiği fotoğraf, harita ve kroki gibi görsel unsurlarla desteklenen fıkhî boyutunun yanısıra haccın tarihi ahlaki kültürel boyutlarının da ele alındığı teorik ve pratik bilgileri içeren iki ayrı kitap hazırlanmalıdır. Benzer bir çalışmanın video kaseti ve CD şeklinde de hazırlanması cihetine gidilmelidir.

34. Hac menasiki esnasında ortaya çıkan çeşitli aksaklık ve ihtiyaçların giderilmesi için İslam ülkelerinin katılacağı bir hac şurası düzenlenmesinin faydalı olacağı kanaatine varılmıştır.

35. Kur'an-ı Kerim'in değişik dillere çevrilmesi ve anlaşılır tefsirlerinin yapılmasına büyük ihtiyaç vardır. Fakat şu da unutulmamalıdır ki, hiçbir tercüme, aslının yerini tutamaz ve her bakımdan aslına tam bir uygunluk arz etmez. Çevirisine Kur'an demlemeyeceği ve o çevirinin Kur'an hükmünde olmadığı konusunda İslam bilginleri görüş birliği içerisinde.

Namazda kıraat, hem Kur'an'ın belirlemeleri hem de Hz. Peygamberin açıklama ve örnekleriyle kesin ve sabit bir farz olup, kendi özgün dilinde okunmasıyla yerine getirilebilecek bir rükündür. Herkesin konuştuğu veya dilediği dilde kıraat farzını yerine getirmesi halinde, bir çok kargaşanın, çekişmenin ve bölünmenin ortaya çıkacağı açıktır. Böyle bir uygulama, beraberliği zedeleyeceği, toplumsal bütünlüğü bozacağı, ibadetlerden beklenen

asıl amacı ortadan kaldıracağı için de mahzurludur. Fakat namazın ihmal ve tehir edilemeyeceği dikkate alınarak, Kur'an'ın asli lafzını okuyamayanların, öğreninceye kadar tek başına namaz kılarak mealiyle kılması mümkündür.

Dua ise, kulun doğrudan Yaratıcısına sığınıp ondan istekte bulunması demek olduğundan, bunun herkesin kendi diliyle yapılmasından daha tabii bir şey olamaz.

36. Ezan İslam'ın değişmez bir simgesidir. Dünyanın neresinde olursa olsun, Müslüman varlığının ve kimliğinin bir göstergesidir. Özgün dilinde okunması konusunda 15 asırlık bir gelenek ve bir ittifak söz konusudur. Ezanın asıl amacı, vaktin girdiğini bildirip namaza davet olduğundan değişik dilleri konuşan Müslümanların hepsine bu davetin ulaştırılması, ancak yine hepsinin ortak bilincine hitap etmekle olur ki, bunun yolu da bilinen asli lafızlarıyla okunmasından geçer.

37. Namazın günde 5 vakit oluşu Kur'an, Sünnet ve Müslümanların ittifakı ile sabittir.

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in bazı uygulamaları sefer halinde öğle ile ikindinin ve akşam ile yatsının hem takdim hem de tehir biçiminde (birini diğerinin vaktinde) cem edilerek bir arada kılınabileceğini göstermektedir. Hz. Peygamberin mukim iken de bazen cem yaptığına dair rivayetler ve sahabe yorumları bir bütün halinde değerlendirildiğinde bunun sebepsiz olmadığı, alışkanlık haline getirilmemek kaydıyla dinen geçerli bir mazerete dayandığı anlaşılmaktadır.

38. Meşruiyetini Kur'an ve sünnetten alan kurban ibadeti, Ebu Ha-nife'ye göre vacip; İslam bilginlerinin çoğunluğuna göre ise sünnettir.

Ancak bir ibadetin farz olmayışı, onu ibadet olmaktan çıkarmayacağı gibi, ifa şeklinin değiştirilmesini de gerektirmez. Bu itibarla, kurban kesmek yerine bedelinin tasadduk edilmesi, bu ibadetin yerine geçmez.

Kurbanların İslam'ın öngördüğü temel şartlara uyularak, çevre temizliğine gereken duyarlılığı göstererek kesilmesi esastır. İhtiyaç halinde kesim esnasında, canlı olarak kesmek kaydıyla, kurbanlık hayvanın uygun tekniklerle bayıltılmasında bir sakınca yoktur.

39. Fıtır sadakasının belirlenmesinde, bir kişinin ortalama bir günlük normal gıda ihtiyacını karşılayacak miktarı ölçü olarak alınmalıdır.

Zekat nisabının belirlenmesinde ise, Hz. Peygamberin belirlediği miktarların aynen korunması veya asgari geçim ve benzeri endekslerin dikkate alınması şeklinde görüşler bulunmakla birlikte, geniş ve çok boyutlu olduğundan, konunun daha sonra düzenlenecek istişare toplantısında etraflıca müzakere edilmesi benimsenmiştir.

Kamuoyuna saygıyla duyurulur.

EK-II

**SOSYAL DEĞİŞME SÜRECİNDE DİN GÖREVLİLERİNİN
DİNİ VE SOSYAL ANLAYIŞLARINDAKİ DEĞİŞMELER
(ÇANAKKALE İLİ BIGA İLÇESİ ÖRNEĞİ)**

Bu anket Çanakkale ili Biga ilçesinde görev yapan din görevlilerin sosyal değişme sürecinde dini ve sosyal alandaki değişimden ne kadar etkilendiklerini ölçmek için hazırlanmıştır. Elde edilen bilgiler bilimsel veriler ışığında değerlendirilecek ve yorumlanacaktır. Bu formdaki bilgiler hiçbir kurum ya da kuruluşla paylaşılmayacaktır. Bu ankete isminizin yazılmaması sizden özellikle istenmektedir. Ankete katılımınız için teşekkür ederim.

Osman DERTLİ
Ç.O.M.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

1⇒ Yaşınız:
18-30 arası
31-41 arası
41 ve üzeri | 2⇒ Öğrenim durumunuz:
İlköğrenim ve hafız
Ortaöğrenim
Ön lisans
Dört yıllık Fakülte | 3⇒ Görev yaptığınız yer:
İlçe Merkezi
Kasaba veya büyük köy
Köy |
|---|--|---|

4⇒**Daha önce bir şehirde görev yaptınız mı yaptıysanız kaç yıl görev yaptınız?**

- Evet görev yaptım.....yıl
Hayır,görev yapmadım

5⇒**Namazları cem etme konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Namazlar sadece Hacta cem edilir.
Namazlar yolculuk, hastalık vb. gibi olağan üstü hallerde cem edilir.
Namazlar özel yer ve şart aranmaksızın her durumda cem edilir.
Diğer (Belirtiniz).....

6⇒**Zuhr-i Ahir namazı konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Zuhr-i Ahir namazı kılınmalıdır; çünkü kılınmasını gerektiren şartlar devam etmektedir.
Zuhr-i Ahir namazı kılınmamalıdır; çünkü kılınmasını gerektiren şartlar ortadan kalkmıştır.
Zuhr-i Ahir namazı kişinin tercihine bağlıdır dileyen kılar dileyen kılmaz.
Zuhr-i Ahir namazını toplum kabullenmiştir onun için kılınmalıdır.
Diğer (Belirtiniz).....

7⇒**Teravih Namazı konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Teravih namazı evlerde sekiz rek'at olarak kılınmalıdır.
Teravih namazı camilerde ve yirmi rek'at olarak kılınmalıdır.
Teravih namazını kişi istediği yerde istediği kadar kılar.
Teravih namazı camilerde kadınlarla birlikte sekiz ya da yirmi rek'at kılınabilir.
Diğer (Belirtiniz).....

8⇒**Kadınların camilerde Cuma ve bayram namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Kadınlar camilerde Cuma ve bayram namazı kılabılır.
Kadınlar camilerde Cuma ve bayram namazı kılamaz.
Kadınlar camilerde Cuma ve bayram namazı kılabılır ama bugün şartlar uygun değil.
Toplum kadınların camiye gitmesini hoş karşılamaz dolayısıyla kılmamalıdır.
Diğer (Belirtiniz).....

9⇒**Kadın erkek karışık, aynı safta namaz kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Kadın ve erkek aynı safta namaz kılamaz.
- Kadın ve erkek aynı safta namaz kılabılır.
- Kadınlar sadece çocuklarla aynı safta namaz kılabılır.
- Diğer (Belirtiniz).....

10⇒**Kadınların erkeklerle aynı ortamda cenaze namazı kılması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Kadınlar erkeklerle birlikte cenaze namazı kılamaz.
- Kadınlar erkeklerle birlikte cenaze namazı kılabılır.
- Erkekler ön tarafta,kadınlar arka tarafta olmak şartıyla kadınlar cenaze namazı kılabılırler.
- Diğer (Belirtiniz).....

11⇒**Beş vakit namazın sünnetlerini tek etme konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Beş vakit namazın sünnetleri terk edilmez
- İlkinci ve yatsı namazın sünnetini terk edebilir.
- Beş vakit namazın sünnetleri terk edilebilir.
- Diğer (Belirtiniz).....

12⇒**Din Görevlisinin sakallı ve bıyıklı olması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Din görevlisi sakallı ve bıyıklı olmalıdır; çünkü sünnettir.
- Din görevlisi sakallı ve bıyıklı olması konusunda özgürdür; çünkü sakal ve bıyık örfe/geleneğe dayalıdır.
- Din görevlisi sakallı olmasa da bıyıklı olmalıdır; çünkü bıyık erkeğin zinetidir.
- Din görevlisi toplumun hassasiyetlerini dikkate almalıdır; çünkü toplum din görevlisini sakallı ve bıyıklı görmek ister.
- Çağdaş şartlara uygun olarak sakal ve bıyık bırakmamalıdır.
- Diğer (Belirtiniz).....

13⇒**Mevlit okuma ve okutma konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Mevlit okumak ve okutmak dinin bir gereğidir.
- Mevlit okumak ve okutmak örfe ve geleneğe dayalıdır.
- Mevlit okumak ve okutmak günümüzde yaşadığı anlamını yitirmiştir, dolayısıyla okutulmamalıdır.
- Mevlit okumak ve okutmak bidattir.
- Diğer (Belirtiniz).....

14⇒**Erkeğin Altın yüzük takma konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Erkeğin altın yüzük takması haramdır, takılmaz.
- Erkeğin altın yüzük takması konusunda Kur'an'da bir yasaklama yoktur, takılabilir.
- Kişinin tercihine bağlıdır isteyen takar isteyen takmaz.
- Diğer (Belirtiniz).....

15⇒**Kişinin Kur'an'a dokunması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Kur'an'a abdestsiz dokunabilinir ve okunabilinir.
- Kur'an'a sadece okullarda eğitim amaçlı durumlarda abdestsiz dokunulabilir ve okunabilinir.
- Kur'an'a abdestsiz olmayanlar hiç bir durumda dokunamaz ve Kur'an'ı okuyamaz.
- Diğer (Belirtiniz).....

16⇒**İçtihat kapısının kapanıp kapanmaması konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- İçtihat kapısı kapanmıştır, mezhepler bizim için yeterlidir.
- İçtihat kapısı kapanmamıştır, günümüz problemlerine yeni içtihatlar şarttır.
- İçtihat yapmaya gerek yoktur. Her şey Kur'an'da zaten vardır.
- Diğer (Belirtiniz).....

17⇒**Çağın problemlerini çözme konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Kur'an ve sünnet bize yeter.
Meydana gelen gelişmelere göre Kur'an'a ve Sünnete yeni yorumlar getirmeliyiz.
Dinde reform yapılmalıdır.
Diğer (Belirtiniz).....

18⇒**Genelde tercih ettiğiniz giyim tarzınız aşağıdakilerden hangisidir?**

- Koyu renkli elbiseler giyerim.
Canlı ve renkli elbiseler giyerim.
Jeans ve spor tarzı elbiseler giyerim.
Özel bir tercihim yok ne olursa onu giyerim.
Diğer (Belirtiniz).....

19⇒**Jeans ve spor tarzı elbiselerle namaz kıdırma konusunda aşağıdakilerden hangisi size daha uygun gelmektedir?**

- Namaz kıdırabilirim hiçbir sakıncası yok.
Namaz kıdırırmam; çünkü görevimin ağırlığına uygun değil.
Namaz kıdırırım; ama toplum hoş karşılamaz
Namaz kıdırırmam; çünkü İslamî geleneğe uygun değil.
Diğer (Belirtiniz).....

Aşağıdaki cümleler hakkındaki düşüncenizi; size en uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.

20⇒ Enflasyon oranını geçmeyecek oranda faiz almak haram değildir.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

21⇒ Ev, araba almak için bankadan kredi çekmede bir sakınca görmüyorum.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

22⇒ Türbeleri ziyaret etmeyi dini açıdan ve maksadı açısından doğru bulmuyorum.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

23⇒Resmi nikâh dini nikâhın yerine geçer ayrı bir dini nikâha gerek yoktur.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

24⇒ İşyeri ve özel alanlarda erkeğin ve kadının bir arada bulunmasında dini açıdan bir sakınca yoktur.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

25⇒ Kadın sesinden ilahi, şarkı dinlemekte dini açıdan bir sakınca yoktur.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

26⇒Dini açıdan erkek ve kadının birbirine hiçbir konuda üstünlüğü yoktur.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

27⇒Dine ve geleneğe göre ailenin reisi erkektir.

Katılıyorum Katılmıyorum Fikrim yok

28⇒Evlilik öncesi gençlerin flört etmesi dini açıdan bir sorun teşkil etmemektedir.

Katılıyorum **Katılmıyorum** **Fikrim yok**

29⇒Aile planlaması ve doğum kontrolü dini açıdan uygun değildir.

Katılıyorum **Katılmıyorum** **Fikrim yok**

30⇒Akraba evliliğinin dini açıdan hiçbir sakıncası yoktur.

Katılıyorum **Katılmıyorum** **Fikrim yok**

31⇒**Eşinizin çalışmayı istemesi durumunda aşağıdaki düşüncelerden hangisini tercih ederiniz?**

- Eşimin her durumda ve her koşulda çalışmasına izin veririm.
- Eşimin uygun şartlar altında çalışmasına izin veririm.
- Eşimin çalışmasına izin veririm ama toplum hoş karşılamaz.
- Eşimin çalışmasına her durum ve koşulda izin vermem.
- Diğer (Belirtiniz).....

32⇒**Eşinizle birlikte sosyal ve kültürel etkinliklere katılma konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Devamlı katılırım.
- Ara sıra katılırım.
- Eşim değil sadece ben katılırım.
- Katılmam.
- Diğer (Belirtiniz).....

33⇒**Senelik izinlerinizi geçirdiğiniz yer konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygun gelmektedir?**

- Deniz kenarı olan yerlere giderim.
- Kültürel etkinliklere katılırım.
- Anne ve babamın yanına giderim
- Hiçbir yere gitmem; tatil bizim anlayışımıza uymaz.
- Diğer (Belirtiniz).....

34⇒**Nişanlı çocuğunuz nişanlısıyla gezmesi konusunda aşağıdaki düşüncelerden hangisi size daha uygundur?**

- Dini nikâh olmasa da rahatça gezebilir.
- Ancak dinî nikâh olursa rahatça gezebilir.
- Dinî nikâh olsa da düğün oluncaya kadar beraber rahatça gezemezler.
- Diğer (Belirtiniz).....

35⇒**Çocuğunuza düğün merasimi yapmak istediğinizde aşağıdakilerden hangisini tercih ederiniz?**

- Vaaz ve mevlit merasimini tercih ederim
- Eğlenceyi(davul, zurna veya orkestrayı)tercih ederim.
- Nikâh merasimini tercih ederim.
- Vaaz ve mevlitle birlikte eğlenceyi tercih ederim.
- Diğer (Belirtiniz).....

36⇒**Ekonomik açıdan yıllık geliriniz yaklaşık olarak aşağıdakilerden hangisine daha yakındır?**

- 20–30 bin ytl.(milyar)
- 15–20 bin ytl.(milyar)
- 10–15 bin ytl.(milyar)
- 7–10 bin ytl.(milyar)

37⇒**Yaptığımız anket konusunda sizin ayrıca belirtmek istediğiniz bir konu varsa lütfen belirtiniz:.....**